

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

**Problematika práce se sociálně znevýhodněnou
rodinou z hlediska orgánu sociálně-právní ochrany dětí**

Diplomová práce

Autor: Bc. Nikola Vavroušková

Studijní program: N7507 – Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Vedoucí práce: Junová Iva, Mgr. Ph.D.

Oponent práce: Caltová Hepnarová Gabriela, Mgr. Ph.D.

Hradec Králové

2022

Zadání diplomové práce

Autor: Nikola Vavroušková

Studium: P19K0324

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název diplomové práce: **Problematika práce se sociálně znevýhodněnou rodinou z hlediska orgánu sociálně-právní ochrany dětí.**

Název diplomové práce AJ: The issue of working with social disadvantaged family from the point of view of the body of social and legal protection of children.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se zaměřuje na problematiku sociálně znevýhodněných rodin v kontextu působnosti orgánu sociálně právní ochrany dětí. Cílem práce je charakterizovat rodinu se sociálním znevýhodněním a zjistit, jaké jsou možnosti intervence orgánu sociálně- právní ochrany dětí do těchto rodin. Výzkumné šetření je prováděno metodou rozhovoru s pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, V. Sociálně-právní ochrana dětí. Praha: ASPI,2006, ISBN 80-7357-214-1

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

MAREŠ, Petr. Sociální exkluze a inkluze. in SIROVÁTKA, T. (ed.) Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin. Brno: Masarykova univerzita, 2004

MATOUŠEK, Oldřich a Pazlarová, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. 166 stran. ISBN 978-80-246-3336-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Encyklopedie sociální práce*. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

Garantující pracoviště: Ústav sociálních studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Iva Junová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Gabriela Caltová Hepnarová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 1.2.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce Mgr. Ivy Junové, PhD., samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne .....

Podpis autorky .....

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce Mgr. Ivě Junové, Ph.D., za její odborné vedení a vstřícnost. Také bych ráda poděkovala všem zaměstnancům oddělení sociálně-právní ochrany dětí, se kterými jsem navázala spolupráci, a především za obohacující rozhovory, bez kterých by se můj výzkum nemohl uskutečnit. V neposlední řadě bych ráda poděkovala svému manželovi, dceři a celé rodině za podporu a umožnění mého studia.

ANOTACE

VAVROUŠKOVÁ, Nikola. *Problematika práce se sociálně znevýhodněnou rodinou z hlediska orgánu sociálně-právní ochrany dětí*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019, 95 s. Diplomová práce.

Tato diplomová práce se zaměřuje na orgán sociálně – právní ochrany dětí a jeho sociální pracovníky v kontextu práce se sociálně znevýhodněnou rodinou. Teoretická část je rozdělena na několik kapitol, první z nich se věnuje rodině obecně i podobě rodiny dnešní. Dále se pozornost zaměřuje na sociální znevýhodnění, na jeho charakteristiky a na konkrétní typy rodin, které se se sociálním znevýhodněním potýkají. V rámci kapitoly o sociální práci se poté pozornost soustředí na konkrétní podoby práce s touto rodinou a na problematiku, která se této práce dotýká. V závěru teoretické části se diplomová práce zabývá orgánem sociálně – právní ochrany dětí, jejím vymezením a jeho nezastupitelnou složkou, což jsou sami sociální pracovníci. V rámci výzkumné části jsou poté definovány výzkumné cíle, přičemž hlavním cílem této práce je zjistit, jaké jsou praktické aspekty práce sociálního pracovníka orgánu sociálně – právní ochrany dětí se sociálně znevýhodněnými rodinami. Výzkumné šetření má kvalitativní charakter a sběr dat je uskutečněn formou polostrukturovaných rozhovorů. Další kapitoly výzkumné části se poté zabývají průběhem šetření a dalšími jeho aspekty.

Klíčová slova: rodina, sociální znevýhodnění, sociální práce, sociálně – právní ochrana dětí, problematika

ANNOTATION

VAVROUŠKOVÁ, Nikola. *The issue of working with social disadvantaged family from the point of view of the body of social and legal protection of children*. Hradec Králové: Pedagogical faculty University Hradec Králové, 2019, 95 p. Diploma thesis.

This diploma thesis focuses on the authority child protection and its social workers in the context of working with a socially disadvantaged family. The theoretical part is divided into several chapters, the first of which focuses on family in general, but also the form of today's family. It further focuses on social disadvantages, its characteristics and particular types of families that fight their social disadvantage. Within the social work chapter, the attention then focuses on the forms of work with this family type and on the issues that this thesis affects. In the conclusion of the theoretical part, the thesis focuses on the authority child protection, its delimitations and its irreplaceable component, which are social workers themselves. There are research goals defined in the research part, whereas the main goal of this thesis is to find out what practical aspects of the work of a social worker from the authority child protection with socially disadvantaged families there are. The research investigation had a qualitative character and the collection of data occurred in the form of semi-structured interviews. The later chapters of the research part focus on the process of investigation and its other aspects.

Key words: family, social disadvantage, social work, social and legal protection of children, problematics

Obsah

Úvod	9
1 Rodina a její podoby	11
1.1 Současná rodina	11
1.2 Rodina zdravá a rodina potýkající se s plněním svých funkcí.....	13
2 Aspekty sociálního znevýhodnění	19
2.1 Rodiny ohrožené sociálním znevýhodněním	20
2.1.1 Rodiny potýkající se s chudobou	21
2.1.2 Rodiny mnohoproblémové	23
2.1.3 Rodiny se závislým členem	25
2.1.4 Rodiny romské.....	27
2.2 Sociální vyloučení	29
3 Sociální práce jako nástroj pomoci.....	33
3.1 Sociální práce se sociálně znevýhodněnou rodinou.....	36
3.1.1 Konkrétní postupy práce se sociálně znevýhodněnou rodinou.....	37
3.1.2 Sanace rodiny.....	39
3.1.3 Případová konference.....	41
3.2 Úskalí práce se sociálně znevýhodněnou rodinou	43
3.2.1 Posouzení životní situace	43
3.2.2 Dilemata v sociální práci	45
3.2.3 Syndrom vyhoření.....	47
4 Orgán sociálně – právní ochrany dětí jako klíčový aktér	53
4.1 Legislativní ukotvení a vymezení sociálně – právní ochrany.....	53
4.2 Pracovník OSPOD	57
5 Výzkumné šetření	60
5.1 Výzkumné cíle	60
5.2 Metoda výzkumu a sběr dat.....	61
5.3 Transformační tabulka pro formulaci tazatelských otázek.....	62
5.4 Výběr respondentů	64
5.5 Průběh sběru dat.....	65

5.6	Analýza získaných dat a prezentace výsledků	66
5.7	Shrnutí výzkumného šetření, diskuse	83
6	Závěr	87
	Seznam obrázků, grafů a tabulek	89
	Seznam použité literatury	90
	Přílohy	97

Úvod

Sociálně znevýhodněné rodiny jsou rodiny zasluhující si pozornost nás všech. Problémy, se kterými se musí potýkat, jsou povětšinou velmi obsáhlé, vleklé a někdy dokonce celoživotní. Rodiče předávají své vzorce chování svým dětem a tím roztáčí nekonečný koloběh stejného životního stylu, který s sebou přináší mnoho úskalí. Tato diplomová práce se zaměřuje na problematiku práce se sociálně znevýhodněnou rodinou z hlediska orgánu sociálně – právní ochrany dětí. Sociální pracovníci orgánu sociálně – právní ochrany dětí, takzvaně „OSPODu,“ jsou jedni z řad pracovníků, kteří se snaží pomoci jejich život změnit k lepšímu, nebo jim alespoň ulehčit jejich současnou situaci. Tato práce je však nesnadná, ne vždy přináší viditelné výsledky, ale je velmi potřebná. O tom, co vše za touto problematikou stojí, pojednává právě tato diplomová práce.

Toto téma jsem si zvolila na základě mého působení na orgánu sociálně – právní ochrany dětí. Tematika sociálně znevýhodněných rodin, její komplexnost a složitost, mě natolik zaujala, že jsem se rozhodla poukázat na ni také ostatním a zároveň se sama obohatit o další informace, a to právě díky zpracování této práce.

Tato práce se ve své teoretické části zaměřuje na rodinu obecně a také na rodinu, ve které dochází k selhávání jedné nebo více základních funkcí. Dále se soustředí na problematiku sociálního znevýhodnění a na rodiny tímto jevem ohrožené. Mezi ně se často řadí rodiny potýkající se s chudobou, rodiny s několikačetnými problémy, rodiny, jejichž člen nebo členové jsou závislí na drogách, alkoholu nebo jiných návykových látkách a také Romové. Následně je přiblížena oblast sociální práce včetně konkrétních způsobů práce se sociálně znevýhodněnou rodinou, přičemž do konkrétní práce řadím kromě práce průběžné i pojmy týkající se sanace rodiny a případové konference. Tyto metody sociální práce jsou v tomto konkrétním typu práce často uplatňovány. Sociální práce s sebou nese také jistá rizika, nesnáze a ohrožující faktory. K nim patří například posouzení životní situace, dilemata v práci sociálního pracovníka a obávaný syndrom vyhoření. V neposlední řadě zmiňuji také stěžejní bod této práce, kterou je sociálně-právní ochrana, její legislativní ukotvení a její nedílná součást, bez níž by nemohla být realizována – samotné sociální pracovníky.

Cílem celé diplomové práce je zjistit, jaké jsou aspekty práce sociálního pracovníka orgánu sociálně – právní ochrany dětí se sociálně znevýhodněnými rodinami. V rámci výzkumného šetření jsou hned v úvodu stanoveny výzkumné cíle. Hlavním výzkumným cílem je *zjistit, jaké jsou praktické aspekty práce sociálního pracovníka orgánu sociálně – právní ochrany dětí se sociálně znevýhodněnými rodinami*. Výzkumná část práce se tedy zabývá tím, jak vypadá tento druh práce v samotné praxi. Hlavní výzkumný cíl je naplňován skrze stanovené čtyři dílčí výzkumné cíle. Bonusem jsou poté komparace odpovědí jednotlivých respondentů. Výzkumné šetření má kvalitativní charakter naplňovaný prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s pracovníky orgánů sociálně – právní ochrany dětí. V této empirické části je dále seznámeno s průběhem sběru dat, analýzou výsledků, jejich shrnutím a drobnou diskusí nad výzkumem. V rámci výše uvedeného konstatuji, že práce má teoreticko – empirickou povahu.

Zhotovení této práce bylo umožněno díky teoretickému backgroundu a užitečným informacím od odborníků ve výše uvedených tématikách. Mezi tyto odborníky a zároveň autory patří abecedně bezesporu hlavně Věra Bechyňová, Jan Hendl, Gabriela Caltová Hepnarová, Blahoslav Kraus, Oldřich Matoušek, Pavel Navrátil, Lucie Smutková, Šárka Speciánová, Kateřina Thelenová, Martina Zelená a mnoho dalších. Pevně věřím a doufám, že tato práce přinese užitečné poznatky všem sociálním pracovníkům zaměstnaným v různých typech institucí a organizací, studentům, dále lidem, kteří nemají příliš informací o této problematice, a vůbec všem těm, kteří budou mít zájem.

1 Rodina a její podoby

Rodina je základním stavebním kamenem pro každého jedince. Když se vysloví toto slovo, téměř všem se vybaví rodiče, sourozenci, partner, děti, širší rodina – zkratka domov. Téměř všem se také vybaví libé pocity při myšlence na rodinu. Jsou rodiny, které za celý život nevyužijí služeb sociálních pracovníků (hovoříme-li o druhu sociální práce v kontextu této diplomové práce). Pokud jsou v takové rodině problémy, nejsou natolik závažné, nebo si s nimi dokáže rodina poradit sama. Ne v každé rodině však funguje vše tak, jak má. Existují rodiny, ve kterých selhávají základní funkce, které by měla rodina plnit. Jednotlivé typy rodin budou následně popsány.

Rodina vzniká v momentě, kdy se rodičům narodí první potomek. Jedná se tak o instituci, která zachovává reprodukční proces. Jednu z nejjednodušších definic rodiny obecně uvádí Lovasová (2005, str. 15). Rodinu charakterizuje jako „*malou sociální skupinu osob, které jsou navzájem spojeny manželskými, příbuzenskými nebo jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života.*“ Dle Matouška (2003) můžeme na rodinu nahlížet v užším pojetí – tedy jako na skupinu lidí, kteří jsou spojeni pokrevně či právně (sňatek, adopce), nebo v širším pojetí – tedy jako na osoby, které se za rodinu považují díky svému blízkému vztahu a náklonosti. Jandourek (2007) kromě výše uvedených charakteristik přidává k definici rodiny ještě společné bydlení a konzumování statků. Rodina je primární společenskou skupinou, která má hlavní roli v socializaci a rozvoji osobnosti dítěte. Tvoří základ společnosti a její hlavní rolí je vychovat své potomky tak, aby i oni mohli jednou samostatně fungovat (Vavrečková, 2017).

1.1 Současná rodina

Dříve byla rodina jakýmsi synonymem pro stabilitu, štěstí. Měla své hierarchické uspořádání, svá pravidla a dané role všech členů rodiny. Především tyto role procházejí velkou přestavbou a mění tak charakter rodiny. Křesťanské myšlení nahlíží na manželství jako na jediný způsob legitimního sexu. Při překonávání těchto dogmat a nástupem různých způsobů antikoncepce dochází i k plánovanému počtu dětí. Je tedy jisté, že rodina si prochází obrovskou transformací a spojení *tradiční rodina* již v současné

době příliš neplatí. Dříve nezrušitelné manželství a manželství „navěky“ již neplatí a společnost dospěla k rozvodům v téměř polovině případů. Rodinu už také nezakládají pouze heteronomní páry, ale i páry stejného pohlaví (Možný, 2002).

Sociální práce s rodinou se mnoho let vyvíjela a měnila, stejně tak se měnil i okruh problémů, na které se tato práce soustředila. Tyto okolnosti jsou dány změnami, kterými si v průběhu dějin rodina prošla. Velký spád proměn přitom padá hlavně na posledních několik desetiletí. Transformací prochází celý rodinný styl života. Výrazně to lze vidět v případě důležitosti manželství. Pro to, aby rodiče mohli vychovat dítě, již neplatí, že je nutné, aby byli manželé. Manželství dvacátého prvního století obecně prochází krizí, neboť jak již bylo zmíněno, téměř 50 % z nich končí rozvodem. Soudobá společnost díky těmto okolnostem začíná být k rozpadu rodiny tolerantnější a chápavější. V posledních pěti letech je ale možné hovořit o mírném optimismu. Mírně vzrostl počet sňatků a rozvodovost lehce klesá. Důvodem může být potřeba jedinců mít lepší ekonomické zázemí a větší jistotu déletrvajícího vztahu. Současná rodina má několik typických charakteristik. Moment, ve kterém se partneři rozhodnou založit rodinu, se objevuje ve stále vyšším věku jejich života. S tím souvisí i vyšší věk matek při narození prvního potomka. Roste počet žen, které nemají za celý život jediné dítě. Dochází k menším jistotám ve vztahu mezi rodiči, ochabnutí kontaktů a vazeb na vlastní rodiče matky a otce a na širší rodinu. Mění se stereotypní role otce a matky a to hlavně v oblasti rovnosti při péči o děti. Velkým tématem je vyladění rodinného a profesního života, které díky stále rostoucím nárokům a požadavkům jak rodiny, tak celé společnosti, může přinášet do rodinného fungování mnoho problémů (Kuchařová a kol., 2019). Kraus (2014) zmiňuje i pokles porodnosti, neboť dítě je dnes právě díky zaměstnání, kariéře a celkové profesní oblasti vnímáno jako překážka. Mít dítě znamená zhoršení ekonomické situace, proto mnoho párů volí zplození pouze jediného potomka. Jak již bylo zmíněno výše, v posledních desetiletích docházelo k poklesu v uzavírání manželství. To má za dopad, že v současné době se narodí 40 % dětí právě mimo manželství, což je zhruba o 35 % více než v šedesátých letech. V rámci emancipačního procesu jsou ženy (matky) více kvalifikované a vzdělané, což má dopad i na pokles autority mužů (otců). V rovině dítě – rodič můžeme sledovat zmírnění autoritativního vztahu a nastavení benevolentnějšího až kamarádštějšího přístupu. To, zda je nastavení takového vztahu přínosnější, není zcela jasné. Rodina jako celek spolu v posledních letech tráví mnohem méně volného času, příliš spolu nekomunikují a nestolují. „*Rodina*

se stává spíše jakýmsi průchozím prostorem a její členové žijí spíše vedle sebe než spolu“ (Kraus, 2014, str. 131).

1.2 Rodina zdravá a rodina potýkající se s plněním svých funkcí

Zelená (2006) hovoří o tom, že rodinu můžeme dělit dle její funkčnosti. Funkční, čili *zdravá rodina* je charakteristická tím, že dítěti poskytuje dostatečné podmínky pro to, aby správně prospívalo a nebyl narušen jeho dobrý vývoj. Ve společnosti se nachází těchto rodin nejvíce, zhruba 85 %. Do zbylých procent poté zahrnuje rodinu *problémovou, dysfunkční a afunkční*. Tyto rodiny budou popsány později.

Dunovský (1986) charakterizuje funkční (zdravou) rodinu jako tu, ve které se její členové respektují, a ve které matka s otcem dokážou zajistit správný rozvoj svých potomků. Mezi členy panuje zdravá komunikace a vzájemná blízkost a problémy v rodině se zvládají řešit vhodným způsobem. Pro správné fungování rodiny je dále zapotřebí, aby splňovala princip sounáležitosti, jakožto blízkosti, princip adaptability čili přizpůsobování se, a princip komunikace, která by měla být otevřená a přímá (Kraus, 2014).

Rodinu můžeme klasifikovat jako *zdravou*, plní-li svoje základní funkce. Pro to, aby bylo možné rozpoznat, zda rodina své funkce plní, je nutné tyto funkce zmínit a charakterizovat. Jednotlivé funkce rodiny zmiňuje například Havlík a Kořa (2002):

- a) Funkce biologická (reprodukční) – rodina hraje zásadní roli v zajištění rození dalších dětí.
- b) Funkce ochranná – zajišťování pocitu bezpečí a toho, že existuje „útočiště“ před okolním světem. Vědomí toho, že někam patříme. Kraus (2014) u této funkce zmiňuje celkové zajištění životních potřeb, jakožto i biologických, hygienických a zdravotních.
- c) Funkce ekonomická – slouží k zajištění hmotných statků, financí a materiálního zabezpečení všech členů domácnosti.
- d) Emocionální funkce – zabezpečení psychologických potřeb, prostoru pro projevení svých citů a emocí.
- e) Výchovná (socializační) funkce – utváření vlastního životního stylu, udržování hodnot a norem ve společnosti, výchova a socializace potomků.

- f) Statusotvorná funkce – rodina má svůj podíl na tom, jaký status ve společnosti člověk získá.
- g) Sexuální funkce – podobná biologické funkci, ale zde se nejedná pouze o reprodukci, ale i o uspokojování sexuálních pudů a projevení sexuálního chování.

Většina autorů však uvádí pouze prvních pět základních funkcí. Jedná se například o Lovasovou (2005), Dunovského (1986) nebo výše zmíněného Krause (2014).

Sobotková (2001, str. 42) nahlíží na funkční rodinu z jiného hlediska. Dle ní je potřeba, aby rodina fungovala ve čtyřech důležitých oblastech:

- a) osobní fungování
- b) manželské (partnerské) fungování
- c) socioekonomické fungování
- d) rodičovské fungování

Dunovský (1986, str. 13-22) se ve své knize nad jednotlivými funkcemi zamýšlí a popisuje, co se stane, dojde-li k poruše jednotlivých funkcí. Při poruše *biologické (reprodukční) funkce* dochází k tomu, že se děti nerodí vůbec, nebo jsou poškozené, či se jich rodí mnoho, a přitom rodiče nejsou schopni zajistit vhodné životní podmínky pro jejich potomky. Důvodem toho může být i zdravotní či psychický stav rodičů, který není v souladu s tím, aby mohli zastávat roli rodiče. Do problémů spojených s poruchou *ekonomické/zabezpečovací funkce* spadá nezaměstnanost rodiče a s tím spojená nechtěnost nebo neschopnost zajistit potřebné prostředky pro rodinu. Rodiny s poruchou této funkce bývají závislé na společenském systému. Zvláštní skupinou v této oblasti jsou lidé neschopni si najít zaměstnání díky své nemoci, invaliditě nebo stáří. Porucha *emocionální funkce* způsobuje problémy spojené s poruchou většiny rodinných funkcí. V ideálním případě panuje v rodině klidná atmosféra. Zde hovoříme o rozvratu rodiny, rozchodu rodičů, nezájmu o dítě, osiření dítěte, týrání či zneužívání dítěte, o ztrátě pocitu bezpečí a jistoty. V rámci poruchy *socializačně – výchovné funkce* se může jednat o tři situace, při nichž se rodiče nemohou, nedovedou nebo nechtějí starat o dítě. Nemohou-li se o své dítě postarat, může to být zapříčiněno přírodními podmínkami, jako jsou například přírodní katastrofy, nebo společenskými podmínkami,

do kterých spadají války, epidemie, nezaměstnanost a podobně. Zároveň se jedná o zdravotní či psychické překážky pro péči o dítě. Pokud se rodiče nedovedou postarat o dítě, může to být z důvodu jejich nezralosti, neschopnosti vyrovnávat se se situacemi a podobně. Nechce-li se rodič o dítě starat, jedná se poruchu osobnosti jedince.

Neplní-li rodina jednu nebo více ze svých funkcí, můžeme hovořit o následujících rodinách:

V *problémové rodině* se sice vyskytují závažnější problémy, ale většinou nejsou natolik vážné, aby došlo k fatálnímu ohrožení rodiny. Pokud si s tímto problémem rodina nedokáže pomoci sama, většinou dojde k jeho vyřešení po krátkodobé nebo jednorázové intervenci odborníků. Nezletilí v těchto rodinách bývají klienty orgánu sociálně – právní ochrany dětí (OSPOD) nejčastěji z důvodu rozvodu či rozchodu rodičů a následujícímu rozpadu rodiny a možné psychické stopě, která se na dítěti touto událostí zanechá. Dalším důvodem zvýšené pozornosti OSPOD je alkoholismus v rodině, nadměrná přísnost rodičů nebo jejich nezáměr o dítě. Společnost má zhruba 12 % těchto rodin (Zelená, 2006).

Pokud jsou poruchy v rodině natolik vážné, že ohrožují život a vývoj dítěte, jedná se o *rodinu dysfunkční*. Své problémy si rodina již není schopna řešit sama a plně využívá služeb odborníků. Ne vždy je v zájmu dítěte, aby rodina nadále fungovala jako celek. Dysfunkčních rodin jsou v populaci zhruba 2 % (Zelená, 2006). Dunovský (1986) dodává, že v takovéto rodině vážne komunikace a dochází v ní k psychickému, slovnímu či fyzickému napadání mezi členy rodiny. Starost a péče o domácnost je zvládána velmi obtížně, rodina bývá rozdělena na dva nepřátelské tábory a panuje v ní vztah nedůvěry. Dle Sobotkové (2001) je tato rodina charakteristická několika rysy, pro příklad je to vzájemné obviňování, neexistence intimity, neřešení či popírání problémů, špatná komunikace a nejasná pravidla a podobně.

Škodlivé prostředí, které bezprostředně ohrožuje dítě na životě a dobrém prospěchu, přináší *rodina afunkční*. Není v zájmu dítěte, aby v této rodině nadále setrvalo. Z původní rodiny se dítě na soudní příkaz odebírá a míří do náhradní rodinné nebo ústavní péče. Těchto rodin je ve společnosti méně než procento, jedná se zhruba o 0.5 % (Zelená, 2006). Dysfunkční a afunkční rodina jsou dle Caltové Hepnarové (2020) současně rodinami, které se dají označit jako mnohproblémové. Právě tato řada

problémů, které rodina má, způsobují poruchy rodinné funkčnosti. Mnohoproblémovým rodinám se tato diplomová práce bude věnovat v další kapitole.

Někteří autoři uvádí mimo výše uvedené dělení ještě rodiny tzv. *klinické*. Jedním z nich je například Matoušek (1993), který do těchto rodin řadí například ty rodiny, ve kterých dochází k týrání či zanedbávání dětí nebo žen, kde se nachází psychické poruchy nebo nemoci, rodiny s rodičem alkoholikem, ale i rozvedené rodiny či romské rodiny.

Dunovský (1986, str. 25) uvádí *diagnostickou metodu na hodnocení funkční schopnosti rodiny a její kapacitě ve vztahu k dítěti plnit svou rozhodující a nezastupitelnou funkci – funkci socializačně – výchovnou v návaznosti na ostatní funkce*. Ačkoliv tato metoda slouží primárně k hodnocení poruch rodiny, ukáže mnohé o tom, zda je nutné navázat s rodinou spolupráci. Dunovský jmenuje osm kritérií pro hodnocení rodiny:

- 1) *Složení rodiny* – v tomto kritériu se rozlišuje, zda je rodina *úplná* (dítě žije v rodině s vlastní matkou a vlastním otcem), či *neúplná* (dítě žije pouze s jedním rodičem), *doplňná* (dítě žije s jedním rodičem vlastním a druhým nevlastním), *náhradní* (dítě nežije s vlastními rodiči, ale s adoptivními), nebo *družská* (rodiče dítěte neuzavřeli manželství).
- 2) *Stabilita rodiny* – především stabilita vztahu mezi matkou a otcem dítěte. V tomto ohledu se poté dělí rodiny na *pevné* (mezi členy rodiny panují dobré vztahy), *narušené* (neshody mezi rodiči se nijak nedotýkají dítěte, v rodině panují konflikty, ale vztahy jsou do jisté míry stále přijatelné), a *rozvrácené* (vztahy mezi členy (rodiči) jsou špatné v takové míře, že hrozí rozpad rodiny a rozvod rodičů).
- 3) *Sociálně – ekonomická situace rodiny* – v tomto kritériu se bere zřetel na fakta jako jsou: *věk, rodinný stav, vzdělání, zaměstnání, příjem a bydlení*
- 4) *Osobnost rodičů* – tedy jejich tělesný i psychický stav. Dle těchto faktorů dělíme rodiče na *vyrovnané* (ideální stav), *rodiče se závažnějšími odchylkami* (například nemoci psychického i fyzického rázu), rodiče *patologické* (patologické jevy vyskytující se u rodičů nebo závažné choroby).

- 5) Sourozenec či sourozenci – tato kategorie se zabývá počtem sourozenců, jejich vztah k rodině, zda sourozenci jsou či nejsou zdrojem poruch a nerovnováhy v rodině, jejich mentální a fyzické zdraví a podobně.
- 6) Osobnost šetřeného dítěte – zkoumá duševní a fyzický stav dítěte.
- 7) Zájem o dítě – v této kategorii se popisuje vztah rodičů k dítěti, který může být buď *uspokojující* (dobrý vztah), *formální* (bezobsahový, ačkoliv na vnějšek působící jako opravdový vztah), *nadměrný* (nepřiměřené nároky a postoje k dítěti), *nedostatečný* (rodič se o dítě nezajímá, nebere zřetel na jeho práva a potřeby), *nenávistný* (nepřátelský vztah k dítěti, poškozování dítěte).
- 8) Péče o dítě – kategorie zkoumá, jakým způsobem se rodiče o své děti starají a následně poté dělí tuto péči do pěti kategorií: *velmi dobrá péče* (příkladná, správná), *uspokojivá* (chyby, jichž se rodiče dopouštějí ještě nenarušují správný vývoj dítěte), *dostatečná* (chyby nepostihují dítě v dlouhodobém měřítku), *špatná* (poškozující vývoj dítěte) a *velmi špatná* (účelné poškozování dítěte nebo vážné nedostatky v péči o něj).

Každá položka v každém z kritérií s sebou nese bodové hodnocení v rozmezí 0-4 bodů. Tyto body se následně sčítají a finální výsledek značí míru poruchy rodiny. V rozmezí 0-4 bodů se jedná o rodiny *funkční*, 5-9 bodů o rodiny *problémové*, 10-14 bodů o rodiny *dysfunkční* a 15-24 bodů rodiny *afunkční*. O jaké rodiny se z hlediska popisu jedná bylo zmíněno již výše. Pro zajímavost, dle stejného dotazníku provedla šetření v roce 2015 studentka Karin Halfarová při svém výzkumném šetření v rámci diplomové práce. Odkaz na podobu dotazníku a její výsledky je dostupný zde: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/dotaznik-funkcnosti-rodiny-v/#citace>.

Ne vždy jsou rodiče ti, kteří zapříčinili, že rodina nefunguje tak, jak má. Například v případě hladomoru, války, nemoci a podobně, mluvíme o objektivních poruchách rodiny, které jsou nezávislé na vůli otce a matky. Naopak jedná-li se o subjektivní poruchy rodiny, rodiče se zapříčinili na stavu jejich rodiny. Jedná se například o situaci, kdy rodič není ochotný o své potomky pečovat, není dost zralý a podobně. Často se objektivní a subjektivní poruchy mísí (Lovasová, 2005).

Souhrnně lze tedy říct, že rodina je základnou pro každého člověka. V současnosti si ale prošla tak velkými změnami, které zatím nejsou konečné a stále se s plynoucí dobou vyvíjí. Existuje již mnoho podob rodiny, kde rodiče nemusí být heteronomní povahy,

tedy tradičního páru ženy a muže, jakožto matky a otce. Jsou děti, které mají dvě matky nebo dva otce. Přibývá rodin neúplných. Pro správný vývoj dítěte je nutné, aby rodina správně plnila své funkce. Na tyto funkce nahlíží autoři z mnoha směrů, ale v základních principech se shodují. Dojde-li k poruše jedné nebo více funkcí, znamená to, že dítě může být ohroženo na jeho správném vývoji, nebo dokonce na životě a zdraví. Za tyto poruchy může buď jedinec sám, nebo celá společnost. Podle závažnosti poruch se tyto rodiny dělí do několika kategorií. Celkově je ale možné konstatovat, že pokud se nejedná o rodinu zdravou (funkční) je většinou potřebné, aby sociálně – právní ochrana dětí skrze své pracovníky ve větší či menší míře věnovala rodině a nezletilému dítěti uvnitř této rodiny svoji pozornost.

2 Aspekty sociálního znevýhodnění

Sociální znevýhodnění je velmi široký a nejasný pojem, o kterém si mnozí nedokážou představit něco konkrétního, nebo naopak, si pod tímto pojmem každý může představit něco jiného, neboť zahrnuje mnoho oblastí. Pojem sociální znevýhodnění je často spojován se statutem žáka a výchovou a vzděláváním. Habrová a Felcmanová (2015) uvádí v tomto kontextu sociální znevýhodnění jako velmi obsáhlou škálu příčin neúspěchu žáka ve škole, přičemž tyto příčiny nepramení ze zdravotních důvodů, ale z jeho přirozeného prostředí, ve kterém vyrůstá, nebo z okolností, které se v jeho životě udály. Matoušek (2003) hovoří o tomto pojmu v souvislosti s problematickou účastí na trhu, nepřiměřeným bydlením, životu v částečné nebo úplné izolaci a stresu.

Habrová (2015) dále uvádí příčiny a projevy sociálního znevýhodnění jakožto aspekty, které lze rozdělit do úrovní:

- a) jedince (např. jazyková odlišnost, odlišná sexuální orientace, zanedbaný zevnějšek)
- b) rodiny (např. týrání, zneužívání, zanedbávání, dysfunkční rodina, odlišný životní styl, velká pracovní vytíženost rodičů, neúplná rodina),
- c) sociálního prostředí (prostředí sociálně vyloučené lokality, ohrožení sociálně patologickými jevy)
- d) v souvislosti se socio-ekonomickým statutem (chudoba, ztráta materiálního zázemí v důsledku předlužení, migrace, nevyhovující bytové podmínky, kulturní a náboženská odlišnost)

Jak už bylo výše zmíněno, pojem sociálního znevýhodnění velmi rezonuje se školstvím. Nalézt ho proto můžeme ve školském zákoně, čili v zákoně č. 561/2004Sb. Konkrétněji pod §16, který hovoří o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. Sociálním znevýhodněním poté konstatuje:

- a) rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy
- b) nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou
- c) postavení azylanta, osoby požívající doplňkové ochrany a účastníka řízení o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky podle zvláštního právního předpisu

Definici sociálního znevýhodnění uvádí i Zíková a kol. (2011, str. 12), a to právě opět v kontextu vzdělávání. Dle ní se jedná o stav, „*kdy je dítě v důsledku dlouhodobého života v prostředí, jež je charakteristické nízkým socioekonomickým statusem, silnou přítomností vlivů rizikových pro jeho vývoj, prvky sociokulturní odlišnosti, případně kombinací těchto jevů, nemá dostatečně rozvinutý kompetence pro adekvátní naplnění svého potenciálu v rámci vzdělávacího procesu.*“ V překladu to znamená, že rodiče nedokáží pomoci dítěti se vzděláváním a s plněním školních povinností.

Zíková a kol. (2011) dále v souvislosti se sociálním znevýhodněním hovoří o tom, že dítě je ohroženo tím, že žije v kriminogenním prostředí a v prostředí s patologickými jevy. Jucovičová (2009) pro změnu upozorňuje na fakt, že děti vyrůstající v sociálně znevýhodněné rodině mohou mít problémy psychického rázu, neboť došlo k působení negativních vlivům během jejich psychického vývoje. Díky málo podnětnému prostředí může být narušeno jejich vnímání, poznávání, koncentrace a podobně, navíc mají tyto děti omezenou slovní zásobu a oslabenou paměť.

Zajímavým pojmem souvisejícím se sociálním znevýhodněním je pojem *sociální fungování*, který značí vztahy mezi nároky sociálního prostředí a lidmi, v tomto případě rodinou. Nároky prostředí silně ovlivňují životní situace. Jedna věc je tak schopnost řešit problémy, a druhá věc je usilování rodiny o řešení problémů v rámci nároků daného sociálního prostředí. Pokud rodina nezvládá své problémy řešit, důvodem může být na základě výše uvedeného buď nedostatek schopností a dovedností rodiny tyto problémy vyřešit, nebo nepřiměřené nároky, které si klade sociální prostředí (SocioFactor, s.r.o., výzkumná zpráva, 2017).

2.1 Rodiny ohrožené sociálním znevýhodněním

Němec a kol. (2014) charakterizuje sociálně znevýhodněné rodiny tím, že jejich ekonomická stránka je nefunkční a jejich výdaje jsou větší než jejich příjmy. Jejich bydlení bývá slabší a chudší, než je běžné. Rodiče často nemají finanční prostředky k zaplacení stravného v předškolním a školním vzdělávání. Děti chodívají neupravené, zanedbané a nemají dostatečné vybavení.

Co se týče otázky bydlení, Kuchařová a kol. (2019) uvádí, že ohrožení ztrátou bydlení je klasifikováno tehdy, vydá-li rodina více než 40 % svých příjmů na náklady

bydlení. V České republice se jedná zhruba o 11 % ze všech rodin a typicky to jsou převážně rodiny s nezaměstnaným rodičem, neúplné rodiny a matky samoživitelky. Největší náklady a bydlení mají přitom nejčastěji rodiny žijící v pronajatém bytě. Ztrátu bydlení řeší tyto rodiny většinou pobytem na ubytovnách či v azylových domech. Kvalita bydlení je také závislá na ekonomické situaci a socioekonomickém statusu rodiny. Problematikou bydlení a zároveň faktorem, který snižuje její kvalitu, je také přelidněnost v bytech. V těch žije zhruba 16 % domácností. Samostatnou kapitolou je poté bydlení v sociálně vyloučených lokalitách. To samo o sobě vede ke stigmatizaci ze strany většinové společnosti.

V následujících podkapitolách jsou uvedeny některé z aspektů, které mohou mít pro rodiny ohrožující charakter právě v kontextu se sociálním znevýhodněním. Jedná se o typy rodin, kterých se úzce tato problematika dotýká:

2.1.1 Rodiny potýkající se s chudobou

Vymezení toho, co je a co není chudoba, není vůbec jednoznačné. Existuje mnoho definic tohoto pojmu, jejichž hlavním principem je, že se jedná o hmotný nedostatek. Na zmiňovanou nejednoznačnost ale upozorňuje Matoušek (2003), který hovoří o tom, že definice a kritéria chudoby jsou závislé na dané společnosti, jejich tradicích, zvycích a na pojetí sociální spravedlnosti. Z toho vyplývá, že v každé společnosti se hranice pro určování chudoby mění a má jiný charakter.

Dnešní moderní státy jsou založeny na myšlence, že stát se podílí na starosti o to, v jakých sociálních podmínkách rodiny a jednotlivci žijí. Každé dítě má právo na spokojený život a pokud toto nejsou rodiče schopni zajistit (například nemají dostatek financí, protože pečují o dítě a díky tomu nemůžou sehnat zaměstnání), stát může nabídnout rodině vhodnou pomoc (sociální dávky, veřejné služby) (Mitchell, 2012).

Rizikovými faktory pro chudobu v rodině může být v té nejobecnější rovině věk, vzdělání, zdraví a schopnost rodičů zajistit finance. Finančně ohodnocená práce je přitom jedna z hlavních věcí pro předcházení chudoby. Více ohrožené jsou také rodiny, ve kterých je pouze jeden rodič, nebo rodiny, kde se nachází hodně dětí. Důležitým faktorem také je, zda jsou zaměstnané i matky, nebo do rodiny přispívá pouze otec (či obráceně) (Mitchell, 2012). Otázka financí ale není jen o tom, zda rodina má

dostatečné finanční zdroje, ale také o způsobu, jakým s nimi nakládá a jak je využívá (Sborník z konference na téma Rodina z perspektivy dětí – chudoba jako objektivní a subjektivní problém, Chassé, 2004). O tom, že nejohroženějšími jsou takové rodiny, ve kterých je tři a více dětí, nebo rodiny, kde jsou matky samoživitelky, pojednává i Sedmak (tamtáž konference, 2004). Ten dále hovoří i o tom, že pokud děti žijí v chudobě, dopadá jejich znevýhodnění do všech sfér, a to především do oblasti zdraví (nedostatečné množství jídla apod.).

Stát se pokouší zmírňovat chudobu rodin několika způsoby, jedním z nich jsou dávky státní sociální podpory. Dávky jsou preventivním řešením pro to, aby se právě rodina do chudoby vůbec nepropadla. Vyplácení dávek s sebou však nese i problematiku zneužívání dávek a otázku, zda tato „prevence“ není přehnaná, a zda by se s rodinou nemělo pracovat více v tom duchu, proč právě k chudobě došlo, a jak zapracovat na tom, aby se situace zlepšila (Kudlová, tamtáž konference, 2004).

Mareš (1999) ve své publikaci uvádí několik diskursů chudoby. Tyto diskursy představují určitý úhel pohledu na problematiku chudoby:

- a) Diskurs byrokratický – stát pomocí různých technik stanoví hranici toho, co je a co není chudoba. Na základě této hranice jsou poté konkrétním lidem vypláceny dávky státní sociální pomoci. Díky stanovení této hranice je navíc možné vést statistiky týkající se chudoby v konkrétním státě.
- b) Diskurs moralistický – řeší to, jak chudí sami nahlízejí na svoji chudobu. Chudé dle toho klasifikují do několika skupin, které jsou rozděleny dle toho, zda chudí pracují, strádají nebo jsou dobrovolně chudí a podobně.
- c) Diskurs akademický – tento diskurs hovoří o chudobě ve smyslu toho, že je zapříčiněna společenskými jevy.
- d) Diskurs samotných chudých – nahlíží na bezmocnost samotných chudých a na jejich prostředky k překonání a snášení chudoby.

Výzkumu společnosti SocioFactor, s.r.o. (2017) realizovaného pro Nadaci Sirius v letech 2014–2015 zkoumal děti ve věku 7–12 let v souvislosti s hospodařením domácností. Dle výsledků jsou tyto děti žijících v rodinách, které mají velké finanční potíže a potýkají se s dluhy, velmi ohrožené. Necelá třetina těchto dětí se potýká se zdravotními problémy, více než třetina ze zkoumaných má problémy ve škole a sociální problémy a téměř polovina z těchto dětí se potýká s komunikačními

a výchovnými problémy. U devíti procent ze všech zkoumaných dětí se objevují vážná rizika a patologie. U dětí žijících v rodinách, které jsou na hranici příjmové chudoby, je výskyt problémů zhruba poloviční.

Chudoba úzce souvisí i s financemi. Na evropské statistické stránce je možné zjistit, v jaké míře jsou kromě jiného Češi (a další národy) spokojeni se svými financemi. Na základě těchto dat je možné konstatovat, že 19 % české populace je vysoce spokojená se svými příjmy, 53 % je středně spokojená se svými příjmy a 28 % populace spokojená není. Tyto statistické stránky uvádí také průměrný čistý příjem člověka za jedno roční období. Tento údaj je uváděný v eurech, a činí 10627€, což je při aktuálním kurzu ke dni 26. 2. 2022 v přepočtu zhruba 262699 Kč, měsíčně tedy zaokrouhleně 21892 Kč. Tyto statistiky jsou dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/qol/index_en.html.

2.1.2 Rodiny mnohoproblémové

Termín mnohoproblémové rodiny byl poprvé použit v polovině dvacátého století v USA (Caltová Hepnarová, 2020). Dle Matouška (2010) se mnohoproblémovou rodinou označuje rodina, ve které se dlouhodobě vyskytuje více než jeden problém. Tyto problémy nejsou schopni vyřešit členové rodiny svépomocí. Vztahy a role v rodině jsou chaotické, neorganizované a konfliktní. Jedinci v rodině jsou často izolovaní a panují zde převážně negativní emoce.

Dle Textora (1990) in Caltová Hepnarová (2020) se často jedinci vyrůstající v mnohoproblémových rodinách setkávají s diskriminací, jsou nezaměstnaní nebo pracují v méně kvalifikovaných profesích, mají nízký socioekonomický status, s čímž mnohdy souvisí upadání do zadluženosti a chudoby, své dětství mnoho z nich prožilo v dětském domově nebo v rodině bez přítomnosti jednoho z rodičů. V pozdějším dospělém věku mají sami problémy se zvládnutím partnerských vztahů a s výchovou svých vlastních dětí.

Vnímání mnohoproblémové rodiny se během jednotlivých let vyvíjelo a měnilo. V období zrodu tohoto termínu byly tyto rodiny vnímány jako ty, které žijí nevhodným stylem a představují finanční zátěž. V šedesátých letech byl zájem soustředěn na možné podoby intervence a kategorizaci dle typu pomoci, kterou rodina potřebovala. O další

desetiletí později se zaměřila pozornost na definici chudoby těchto rodin – přestala se řešit chudoba pouze ve spojitosti s materiálními hodnotami, ale zakomponovala se i chudoba ve smyslu nedostatku zdrojů s vyloučením z běžných aktivit ve společnosti a podobně. Jednou z hlavních podstat se stal způsob kategorizace problémů u rodin, a to právě pro to, aby mohlo dojít ke správné volbě pomoci a intervence. Jednotlivé typy a druhy problémů se ovšem za několik desetiletí příliš nezměnily. (Caltová Hepnarová, 2020).

Caltová Hepnarová (2020) s odkazem na další autory (Mlčák, 1996; Helus, 2007; Kraus, 2015) uvádí typické skupiny problémů, které nejčastěji rodinu ohrožují. Jedná se o skupiny, do nichž můžeme zařadit:

- a) problémy spojené s osobností rodičů (nezralost rodičů, rodiče, kteří své děti často odkládají k jiným osobám nebo do institucí, romské rodiny, rodiny bez jednoho z rodičů, či rodiče, kteří děti zanedbávají nebo dokonce týrají)
- b) problémy spojené s tlaky společnosti (rodiče o výchovu dětí zájem mají, ale například pro svůj ambicionismus či přetíženost ji nezvládají. Přetíženost a ambicionismus může plynout z pracovních povinností, z vlastních zájmů a koníčků, ale také z nutnosti postarat se o nemocné členy rodiny, nebo z obtížného zajištění chodu domácnosti)
- c) problémy spojené s užíváním nevhodných výchovných postupů a rodičovského postoje k potomkům (rodiče uplatňují perfekcionistický, autoritářský, protekcionistický či liberální výchovný styl)
- d) problémy spojené s prožíváním náročné životní situace (rozvod, nevlastní rodiny, klinické rodiny)

Dle Matouška (2010, str. 76) mezi problémy, které se u mnohoproblémových rodin často objevují a kombinují se, patří *„zločinnost, závislost na návykových látkách, závislost na hazardních hrách, nezaměstnanost, prostituce, nechtěné, případně předčasné těhotenství, zanedbávání, týrání a zneužívání, incestní chování k sourozenci, záškoláctví dětí, útěky dětí z domova, osobnostní poruchy, duševní nemoci, sebevražedné pokusy a sebevraždy, somatické nemoci, zdravotní a mentální postižení, poruchy chování a učení u dětí, předčasné ukončení vzdělávání aj.“*

Kaplan (1986) in Caltová Hepnarová (2020) uvádí, že do těchto rodin probíhá často tolik intervencí od sociálních pracovníků, které se navíc i opakují, že členové rodiny

mají k této pomoci a odborníkům v mnoha případech až averzi. Pro tyto rodiny je změna života či způsobů, které jsou pro řešení problémů podmínkou, nekomfortní. Představuje totiž něco nového, nestabilního, neozkoušeného a něco, na co není rodina navyklá. Dojde-li tedy k tomu, že rodina sama vyhledá odbornou pomoc, bývá to zpravidla v situacích, kdy již nemají žádné jiné východisko a nachází se v akutní krizi. Dle Kaplana je pro dobré poskytnutí sociální pomoci potřeba pomoc nezdvajovat a nezapojovat do řešení jednoho problému více institucí. Problém je navíc potřeba řešit komplexně, ne pouze jeho části.

O tom, jakým způsobem vykonávat sociální práci s mnohoproblémovou rodinou hovoří i Berg (2013), který si uvědomuje, že pro sociálního pracovníka při počátečním kontaktu s touto rodinou může být situace velmi nepřehledná a matoucí v tom, že nemusí hned vědět, kde momentálně začít. Je potřeba si určit priority a stanovit nejzásadnější problém, se kterým se rodina potýká, a který si žádá okamžité řešení. Zásadou pro správně odvedenou sociální práci je hlavně nespěchat a nesnažit se okamžitě napravovat všechny problémy. V tomto případě by totiž došlo k přehlčení rodiny různými programy sloužící k tomu, aby získali své problémy pod kontrolu. Toto záukolování je však pro rodinu tíživé a i nereálné, jelikož jednotlivé úkoly nebudou stíhat plnit. Toto počínání by potom mohlo mít opačný efekt a došlo by k ještě větším zmatkům v rodině. V důsledku toho se rodina poté může jevit jako „nespolupracující a nemotivovaná.“ Řešení problémů tak musí být postupné, nesmí se uspěchat a klient se musí na řešení svých problémů podílet. Jedině tak se naučí v budoucnu zvládat situace svépomocí.

2.1.3 Rodiny se závislým členem

Závislost dospělého jedince má zásadní vliv na fungování celé rodiny. Ne vždy se přitom jedná o závislosti na nelegálních látkách. Mezi ty legální patří alkohol, tabák a určité druhy léků tlumící bolest. Nejvíce užívanými látkami ve skupině nelegálních drog jsou poté marihuana, kokain, heroin, opium, amfetamin a LSD. Tyto látky je možné dělit do kategorií opiátů, stimulantů, halucinogenů a podobně. Problémy a výpadky má závislý jedinec jak v roli partnera, tak v roli rodiče. Selhává ve svém fungování a objevuje se u něj bezohlednost, nezodpovědnost a nedodržování slibů. Nezávislý partner nebo partnerka je čím dál unavenější, neboť přebírá úkoly, který přestal díky své závislosti plnit druhý partner. Tento partner navíc musí chránit dítě

před jednáním závislého rodiče. U závislého člena rodiny se ve většině případů začíná uvolňovat agresivní chování a dochází k opakující se smyčce: provinění – omluvy – recidiva. „*Partneři závislých se cítí tlačeni do úlohy kontrolorů, záchránců a obětí.*“ Ve vztahu se objevuje opakující se napětí a zklamání. Tyto faktory mohou vyústit až k rozvodu (Matoušek, 2014).

O závislostech je možné hovořit, vyskytují-li se během posledního roku tři nebo více těchto charakteristik (Pokorný, Telcová, Tomko, 2002):

- a) silná touha po látce
- b) problémy s kontrolou užívání látky
- c) odvykací stav
- d) zvyšování tolerance
- e) utlačování ostatních zájmů do pozadí a stavění látky do popředí
- f) pokračování i přes jasný důkaz škodlivých následků

Závislosti na drogách, alkoholu či další nelátkové závislosti jsou jedním ze široké škály patologie, která se v rodinách může vyskytovat. Rodič potýkající se například s alkoholismem zanechá na dítěti větší škodu, než si dokáže představit. Ve výsledku je otázka, kam výčitky dítěte budou směřovat více, jestli k otci, který holduje alkoholu a staví ho do popředí před vlastní rodinou, nebo k matce, která nic neřeší a setrvává v tomto prostředí nadále nejen sama, ale i se svými dětmi. Co se týče alkoholu, díky zážitkům z nefungující rodiny si děti nadále nesou do své dospělosti několik vlastností. Mezi ně nejčastěji patří: lhavost, problémovost v důvěrných vztazích, vyžadování pochvaly, impulzivnost, nejistotu ve vlastním chování, tvrdost v samoposuzování, přehnaná odpovědnost nebo naopak přehnaná nezodpovědnost, pocit, že jsou jiní než ostatní, extrémní loajálnost a podobně (Profous, 2011).

Nešpor (2018) s odkazem na Wegscheider-Cruse zmiňuje čtyři typické reakce dětí na závislost rodiče nebo rodičů:

- a) rodinný hrdina – povětšinou nejstarší sourozenec, který přebírá nároky za závislého rodiče
- b) ztracené dítě – uzavřené, raději uniká do fantazií
- c) klaun – vymýšlí zábavu a veselí, aby nedošlo na problémy a hádky
- d) černá ovce – pozornost od problémů a hádek odvádí směrem na sebe tím, že zlobí a chová se delikventně

Charakteristiky typických reakcí dětí jsou velmi zajímavé a pro hlubší pochopení je vhodné blíže se s nimi seznámit přímo u autorů.

Jak již bylo výše uvedeno, vývoj dítěte je díky závislosti rodiče ohrožen ze všech možných stránek. Zejména je-li závislou osobou matka, může mít tato situace fatální důsledky ještě dříve, než dítě přijde na svět, a to již během těhotenství. Díky závislosti na drogách, alkoholu či jiných látkách mohou být přehlíženy potřeby dítěte, v těžších případech dochází až k zanedbávání dítěte včetně neposkytnutí stravy a oblečení a zanedbávání zdraví a hygieny. Rodina jako celek bývá dále ohrožována ztracením finanční jistoty, neboť častým vývojem situace je i ztráta zaměstnání závislého jedince a minimální snaha k hledání práce nové (Matoušek, 2014).

2.1.4 Rodiny romské

V rámci svého profesního působení na oddělení sociálně – právní ochrany dětí jsem měla možnost dojít k mému osobnímu závěru, že mnoho ze sociálně znevýhodněných rodin, se kterými OSPOD pracuje, jsou rodiny romského původu. Ačkoliv je z hlediska povahy a četnosti problémů možné tyto rodiny zařadit do mnohoproblémových, bude romským rodinám věnována vlastní podkapitola, neboť mají oproti ostatním své vlastní specifika.

Romské rodiny často bývají ohrožené sociálním vyloučením. To je charakteristické omezeným přístupem na trh práce, chudobou, slabými sociálními sítěmi, podprůměrným bydlením a podobně. Více se sociálním vyloučením bude zabývat následující kapitola. To, že se mezi Romy nachází jen malé procento těch, kteří dochází do zaměstnání, zapříčiňuje velmi nízká vzdělanost. Pouze 20 % Romů má vyšší vzdělání než základní, což souvisí i s tím, že pouze 10 % pracuje jinak, než jako pomocná síla. Celkově můžeme hovořit o 50 % romské dlouhodobé nezaměstnanosti. Muži hojně využívají také nabídek sezónních prací, které pro ně ale nepředstavují pravidelný finanční příjem. Je to ale jedna z forem, ve které najdou uplatnění, jelikož pro ostatní populaci je tento druh nabídky práce neatraktivní. Ve městech a v obcích bývají Romové soustředěni do vybraných lokalit a bytů. Tyto byty bývají ve vlastnictví města. Pro Romy je obtížnější sehnat si jiné bydlení jak díky pouhé příslušnosti k této menšině, tak kvůli tomu, že je pro tyto rodiny

typické mít mnoho dětí i soužití více generací v jednom bytě, v čemž spatřují vlastníci bytu často problém (Šimíková in Navrátil a kol., 2003).

Zajímavá je otázka mužských a ženských rolí v romské rodině. Tyto role prošly stejně velkou změnou, jako u zbytku populace. V jistých věcech se ale diametrálně liší. Typická romská žena, matka, není zaměstnaná, rodí děti a následně o ně pečuje. Stará se o chod domácnosti. Komunikuje s úřady a vyřizuje s nimi potřebné věci. Je to právě žena, která bývá v kontaktu se sociálními pracovníky. Rozdíl nastává v mužské roli, která je v tuto chvíli povětšinou charakteristicky jiná než role mužů, kteří nespádají do romské populace. Romské mužství prochází krizí a muži často bývají odkázáni, až závislí, na své ženě. Muž, potažmo tedy i otec, najednou není ten, kdo by přinášel do rodiny peníze, a tudíž ji finančně nezajišťoval. Finance, které rodina k životu potřebuje, zařizuje a zajišťuje žena právě prostřednictvím vyřízení potřebných věcí na úřadech. Zároveň je to právě žena, která se stará o domácnost, vaří, uklízí, pere oblečení a podobně, takže se muž stává odkázaný na ženu i v tomto směru. To je velká změna oproti minulosti, ve které byl muž hlavou rodiny a měl dominantní postavení. Tato změna může být částečně zapříčiněna i tradiční výchovou dorůstajících dětí, kdy děvčata jsou vedeni k pomáhání v domácnosti a chlapci bývají těmi opečovávanými (Urban, 2015).

Klíčovou rolí pro práci s romskými rodinami je, aby sociální pracovníci měli dostatečné znalosti a informace o romských hodnotách a tradicích, jejich životním stylu, o romské společnosti a společnosti obecně. Na základě těchto informací je potřeba přizpůsobit svoji práci právě této specifické klientele. Potřebné povědomí o výše uvedených faktech vede k menší obtížnosti práce a také k možnému dosažení změny. Pro tuto práci je zároveň důležité znát nejen rodinné prostředí klientů, ale také jejich sociální prostředí. Pokud rodina, se kterou sociální pracovník pracuje, žije v sociálně vyloučené lokalitě, je nutné mít povědomí také o fungování a charakteristikách vyloučených lokalit (Navrátil a kol, 2003). Pro dobrou praxi je potřeba při práci uplatňovat několik námětů. Jedná se například o uschopňování klientů, tedy je aktivně zapojovat do řešení jejich vlastních problémů, dále pravidelně (ve stejný den, čas) rodinu, případně lokalitu, navštěvovat, volit vhodná slova a výrazy při komunikaci s klienty, používat slova, kterým rozumí, být trpělivý jak v neustálém opakování informací, tak v očekávání výsledků či pozitivního posunu. Znat alespoň základně romský jazyk, romskou problematiku, stanovit jasné hranice a pravidla, vytvořit mezi pracovníkem

a klientem vztah založený na důvěře a osobní rovině komunikace. Dobrá praxe může být založena ale i na maličkostech, jako jsou přijetí malého občerstvení při návštěvě, příkladem může být káva (Urban, 2015).

2.2 Sociální vyloučení

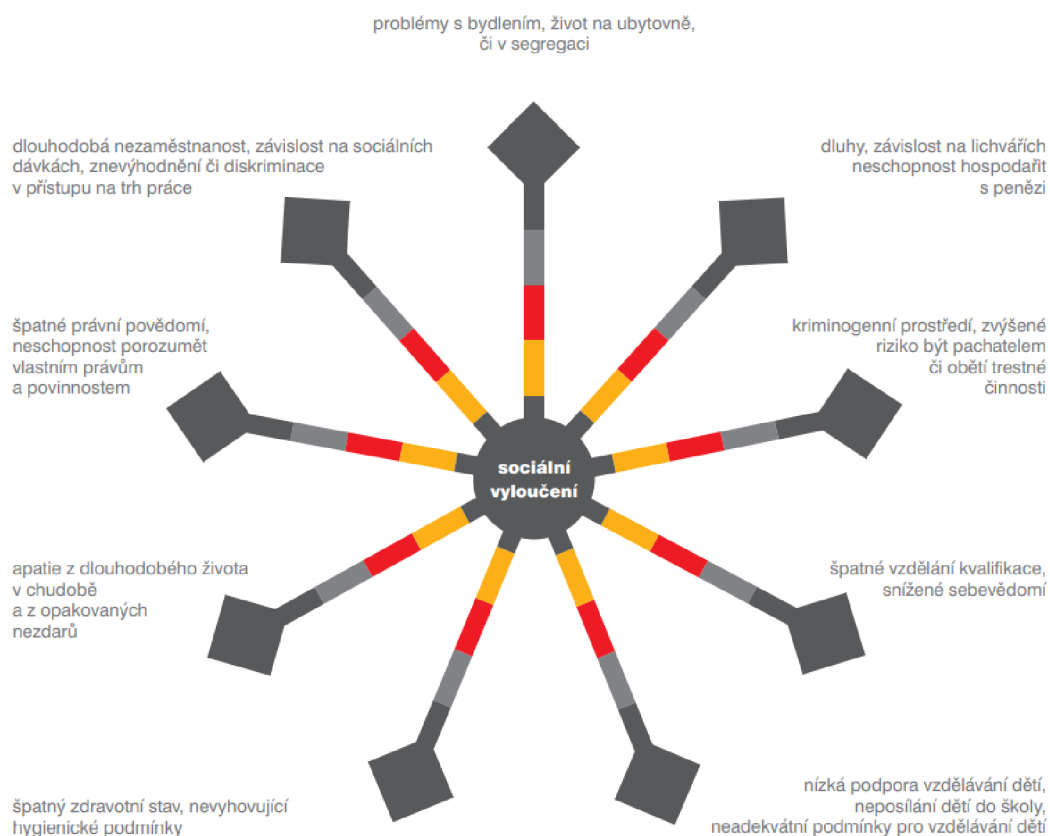
V běžné praxi se kromě sociálního znevýhodnění můžeme setkat také s pojmem sociální vyloučení, které je zjednodušeně řečeno těžkou formou sociálního znevýhodnění. Poprvé tento pojem použil Francouz Lenoir ve své knize *Les Exclus: un Français sur dix* v roce 1974, ačkoliv ho dále nijak nespécifikoval. Tento termín však není jednoznačně vymezen a každá země si ho vykládá rozdílně (Navrátil, 2003). Autorka Ruth Leviatasová (1998 in Navrátil 2003) uvádí tři pohledy na pojem sociální vyloučení:

- a) RED: diskurz se zájmem o společenské skupiny žijící v chudobě
- b) MUD: diskurz se zájmem o delikvenci a morální prohřešky jedinců
- c) SID: diskurz se zájmem o trh práce a placenou práci

Zákon 108/2006Sb., o sociálních službách při § 3, uvádí, že sociálním vyloučením se rozumí „*vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace.*“ Synonymem pro sociální vyloučení je *exkluze*.

Zajímavou definici přináší Úřad vlády ČR v Příručce pro sociální integraci (2009), která byla vytvořena autorským kolektivem Agentury pro sociální začleňování, Člověka v tísni a odboru bezpečnostní politiky MVČR: „*Zjednodušeně řečeno, sociálně vyloučení jsou ti občané, kteří jsou vyloučeni ze společenských sítí a nemají dostatek vertikálních kontaktů mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Základní charakteristikou propadu na sociální dno je nahromadění důvodů, které vedou k životní krizi (ztráta zaměstnání, platební neschopnost, problémy s bydlením, problémy dětí ve škole, nemoc atd.). Sociálně vyloučení lidé obvykle nestojí před jedním problémem, ale před jejich komplexem, přičemž mnohý z nich by i jednotlivě ohrožoval normální fungování člověka ve společnosti. S postupným propadem na dno přestává být zřejmé, co je původním důvodem propadu a co jeho následkem.*“

Tato příručka zároveň přináší přehledné grafické schéma toho, co sociální vyloučení je:

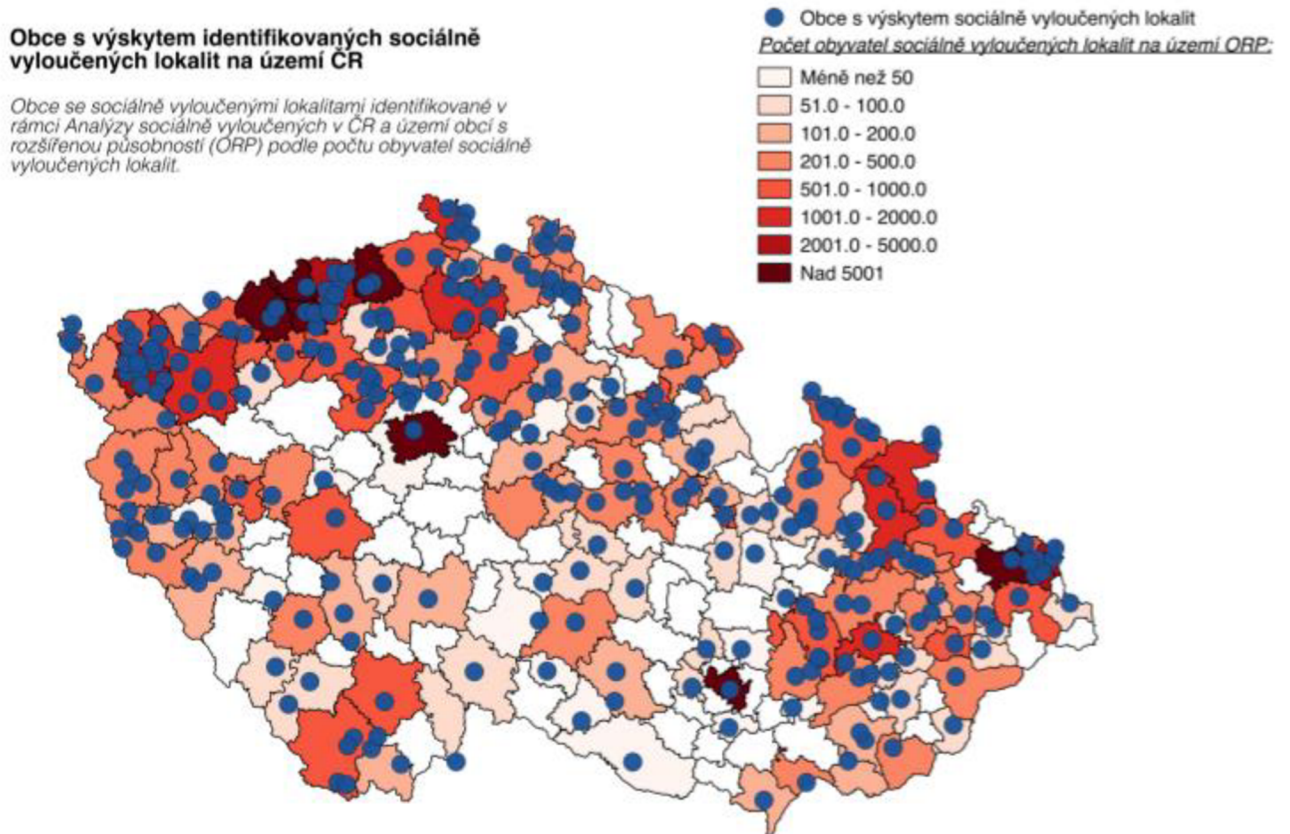

Obrázek 1: sociální vyloučení (Úřad vlády ČR – Příručka pro sociální integraci (2009) dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/socialni-vyloucení-přiručka-pdf.aspx>)

Shrneme-li výše uvedené grafické schéma, sociální vyloučení může nastat ve chvíli, kdy má jedinec (rodina) problém s bydlením, dluhy, závislostmi, kriminalitou, problémy ve vzdělávání, problémy se zdravím, chudobou, při neporozumění vlastním právům a povinnostem, nezaměstnaností a závislostí na sociálních dávkách.

Velmi podobně uvádí rizikové skupiny i Navrátil (2003), dle něhož jsou sociálním vyloučením ohroženi především mladí manželé s dětmi, osamělí rodiče, dlouhodobě nemocní, postižené osoby, etnické skupiny a podobně. Dochází-li u těchto osob k prostorové, fyzické a sociální izolaci, můžeme hovořit o tom, že tyto lidé žijí ve vyloučených lokalitách a nachází se u nich silná nerovnost ve společnosti a sociální rozdíly. Co se týká sociálně vyloučených lokalit, Čada (2015) uvádí, že počet lidí, kteří žijí v těchto lokalitách je kolem 100 tisíc. Těchto lokalit bylo v roce 2006 v České republice 310 a do roku 2015 se zvládnul tento počet téměř zdvojnásobit, a to na počet

606 vyloučených lokalit (dostupné online: https://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/Analyza_socialne_vyloucenych_lokalit_GAC.pdf). Ze stejného zdroje pochází i následující přehled:

Obrázek 2: sociální vyloučení: mapa ČR

Navrátil (2003) mluví také o základních projevech sociálního vyloučení. Jsou jimi:

- a) omezené přístupy na trh práce
- b) narušené systémy sociálních vazeb
- c) specifické charaktery lokality
- d) nedostatečné přístupy k základním službám

Mezi typické znaky sociálního vyloučení řadí autor přelidněné byty, horší zdravotní stav obyvatel, úmrtnost v nižším věku, nízké vzdělání, větší počet trestných činů, vyšší počet dětí v domácnosti, domácnosti bez práce, vysoká absence ve škole a horší školní výsledky, těhotenství v nízkém věku, větší počet dětí v ústavních zařízeních atp.

Pro shrnutí kapitoly o aspektech sociálního znevýhodnění je možné říct, že pojem sociální znevýhodnění je velmi široký a nejasný pojem. Řadit do něj můžeme chudobu, odlišnost od majoritní společnosti, dysfunkční rodiny, nevyhovující bytové podmínky, patologické jevy a dále. Mezi rodiny ohrožené sociálním znevýhodněním tak spadají rodiny s nedostatečným finančním příjmem nebo rodiny, které s penězi neumí dobře hospodařit a díky tomu se dostávají do problémů. Dále to jsou rodiny mnohoproblémové. U nich se problémy s nedostatkem financí objevují často také, není to však jediný rizikový jev. Problémy, se kterými se potýkají, mohou mít širokou škálu, a patří do nich například nezaměstnanost, užívání návykových látek, mentální a fyzické postižení a podobně. Dále jsou ohroženy sociálním znevýhodněním rodiny se závislým členem a rodiny romské. Nejhorším stupněm sociálního znevýhodnění je poté sociální vyloučení se kterým jsou úzce spjaty vyloučené oblasti, ve kterých sociálně vyloučení lidé žijí. Označují se jako sociální vyloučené lokality.

3 Sociální práce jako nástroj pomoci

Sociální práce je druh činnosti, kterou pracovníci orgánu sociálně – právní ochrany dětí ve svém zaměstnání uplatňují. Ačkoliv se jedná o sociální práci, na OSPOD ji mohou vykonávat lidé vystudovaní i v oboru sociální pedagogika. Více o těchto pracovnících hovořím v kapitole 4.2. Sociální práci definuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Tento zákon je poměrně obsáhlý a definuje, co sociální služby jsou, jaké jsou příspěvky na péči, kdo je sociální pracovník a mnoho dalších faktů týkajících se sociální sféry.

Existuje několik definic, které charakterizují sociální práci. Například Mühlpachr (2006, str. 5) hovoří o tom, že sociální práce je „*přímé záměrné a terapeutické působení na klienta.*“ Klientem poté myslí osobu, která má znevýhodnění (handicap) v oblasti sociální nebo zdravotní. Z hlediska sociální práce jako odborné disciplíny uvádí, že vychází a čerpá z poznatků několika společenských věd, jako je pedagogika, psychologie, sociologie, lékařství, právnické vědy, z filosofie a mnoha dalších. O sociální práci můžeme hovořit jako o praktické disciplíně, neboť používá vědecké poznatky, které poté převádí do praxe.

Navrátil (2001) hovoří o sociální práci jako o umění a vědě, jejichž cílem je pomoc řešit problémy jednotlivců, rodin a skupin.

Matoušek (2003) definuje sociální práci jako společenskovední disciplínu, ale zároveň jako praktickou činnost. Sociální práce odhaluje, vysvětluje, řeší a zmírňuje sociální problémy.

Řezníček (1994) vnímá poslání sociální práce v poskytování sociální služby jedincům, rodinám a skupinám. V tomto znění je možné nalézt patřičnou shodu s Navrátilem (2001). O sociálních službách dále uvádí, že slouží k tomu, aby se skrze ně odstraňovaly, nebo alespoň zmírňovaly problémy klientů. Pokud zmírnění ani odstranění těchto problémů není možné, slouží sociální služby alespoň k tomu, aby pomohly klientovi se s těmito problémy vyrovnat. Tvrdí, že sociální pracovníci jsou tu od toho, aby ovlivňovali jak jedince, tak skupiny takovým směrem, aby došlo k vytvoření příznivých podmínek k životu celé společnosti.

Pro komplexní představu o tom, co sociální práce je, uvádí Mátel (2019) několik cílů, ke kterým činnost sociální práce směřuje. Jedná se například o:

- a) zlepšování kvality života občanů ve společnosti
- b) předcházení sociálního vyloučení
- c) pomoc jednotlivcům, rodinám, skupinám nebo komunitám ve zlepšení nebo obnovování jejich sociálního fungování
- d) pomoc při řešení problémů v lidských vztazích atd.

V úplných prvopočátcích sociální práce s rodinou se věnovala pozornost především chudým rodinám. Sociálními pracovníky byli hlavně dobrovolníci, kteří se soustředili na rodinné příjmy a způsoby hospodaření s financemi. Ve dvacátém století se začala aplikovat rodinná terapie a postupně se rozvoj sociální práce dopracoval až k myšlence, že způsobené problémy se řeší snadněji, je-li do jejich řešení zapojena celá rodina. V současnosti je možné chápat sociální práci s rodinou jako práci, při níž dochází k zmírnění či odstranění sociálních problémů rodiny, nebo problémů jednotlivce prostřednictvím právě jeho rodiny. Dále ji je možné chápat jako práci, která se soustředí na změnu fungování rodinného systému a přizpůsobení se všech členů novým podmínkám. Ačkoliv jsou problémy, se kterými se sociální pracovník v rámci práce s rodinou setkává, velmi různorodé, existují okruhy problémů, které se velmi často opakují a jsou stále (Smutková, 2007). Zpravidla to bývají problémy spojené s:

- a) neúplností a rozpadem rodiny
- b) hmotnou či sociální nouzí
- c) nezaměstnaností, různými druhy závislostí, delikvencí
- d) nemocemi či s problémy/poruchy v chování

Důležitou věcí je pochopení pracovníka, že tyto problémy mohou mít velmi složité a rozmanité příčiny a je jim potřeba dobře porozumět (Smutková, 2007).

Výkon sociální práce kromě sociální legislativy závisí především na jednotlivých zařízeních, ve kterých se sociální pracovníci mohou uplatňovat. Typy a druhy těchto zařízení jmenuje například Řezníček (1994). Dle něj se jedná o:

- a) Organizace poskytující pečovatelskou činnost – sociální práce v těchto organizacích je směřována především samostatným osobám ve starobním důchodu, osobám bez přístřeší, bez zaměstnání, osobám mající zdravotní problémy nebo pečovatelská činnost soustředící se mladé, kteří odchází z dětských domovů či na svobodné matky.

- b) Poradenské instituce – jedná se převážně o specializované pedagogické a psychologické služby, jichž se sociální práce ale taktéž dotýká, neboť sociální práce má v poradenských službách také svoje nezastupitelné místo.
- c) Státní a obecní rezidentální zařízení – tyto zařízení mají pobytový charakter, nebo do nich lidé pravidelně dochází. Mezi tyto zařízení patří domovy důchodců, dětské domovy, sanatoria, stacionáře a další.
- d) Zdravotnické zařízení – zde hovoří Řezníček (1994) a o velmi zúžených možnostech uplatnění sociální pracovníků v těchto zařízeních. V rámci posledních let lze ale hovořit o velkém posunu. Sociální pracovníci v zdravotnických zařízeních pomáhají řešit klientovi problémy během léčby a hospitalizace i následně po ní. Tato pomoc je nejčastěji poskytována starším osobám, které nejsou schopny své problémy řešit z důvodu pokročilého věku, nebo osobám, které jsou osamoceny nebo mají problémy v rodinných vztazích. Sociální pracovníci pomáhají i v situacích, kdy klient má určitý handicap, ať už se jedná o handicap pohybový nebo mentální, nebo když se jedná o závislého klienta. Informace jsou dostupné webu sociálního časopisu: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/socialni-pracovnik-ve-zdravotnictvi-zdravotne-socialni-pracovnik/>.
- e) Péče o duševně nemocné – tato oblast se také úzce dotýká zdravotnického oboru. Sociální práce tam spočívá v pomoci klientům v jejich přirozeném domácím prostředí, čili přímo v rodinách a ubytovnách nebo ve školách.
- f) Státní a místní správa – zde se nachází největší možnosti pro uplatnění sociálního pracovníka. V rámci tohoto sektoru se spravují dávky sociální pomoci, pečuje se o ohrožené rodiny a osoby. Místa působnosti jsou magistráty, městské úřady a podobně.
- g) Nevládní sektor – tento sektor často představují nevládní neziskové organizace a církevní organizace. Je jimi například Charita, Diakonie, Armáda spásy a další, které cílí na pomoc ohroženým osobám.

Navrátil (2001) definuje trojí pojetí sociální práce. Sociální práci je tak možné vnímat jako terapeutickou pomoc, která klade za cíl činit kroky ve směru zajištění psychického a sociálního klidu klienta. Pojetí sociální práce jako reformy společenského prostředí klade důraz na společenskou spolupráci a vzájemnou podporu. Poslední pojetím

je sociální práce jako sociálně – právní pomoc, které se zabývá sociálními službami a naplňování požadavků klientů skrze ně.

3.1 Sociální práce se sociálně znevýhodněnou rodinou

Vzhledem k tomu, že je tato diplomová práce zaměřená na práci se sociálně znevýhodněnou rodinou v kontextu s orgánem sociálně – právní ochrany dětí, bude pracováno s verzí, že v těchto znevýhodněných rodinách se nachází nezletilé děti. Pro to, aby orgán sociálně – právní ochrany dětí mohl zahájit svoji činnost, je nutné, aby o ohroženém dítěti věděl. Z toho plyne potřeba, že kdokoliv, kdo přijde s dítětem, u kterého má podezření, že je ohrožené, do kontaktu, by měl dát tuto informaci patřičně na vědomí. Samotná činnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí se poté odvíjí od typu problému, který se v dané rodině objevuje.

Pro připomenutí, o jakou klientelu se jedná, hovoří-li se o sociálně znevýhodněné rodině, je možné uvést krátké shrnutí charakteristik z kapitoly dvě. Tyto rodiny se během své existence mohly potýkat s týráním, zneužíváním a zanedbáváním jednoho ze svých členů (často se jedná o dítě). Jedná se o dysfunkční rodinu, jejíž funkce jsou narušeny z různých důvodů. Rodiče mohou být nadměrně pracovní vyčerpáni a na základě toho se dítěti dostatečně nevěnují, nebo naopak jsou nezaměstnaní. S nezaměstnaností poté souvisí život v chudobě a nevhodné bytové podmínky. Tyto rodiny mohou žít v sociálně vyloučených lokalitách a mohou se u nich vyskytovat patologické jevy. Zároveň se do sociálně – znevýhodněných rodin řadí ale i migranti nebo rodiny s odlišnou kulturou či odlišným náboženským vyznáním.

Dle Bechyňové (2011, str. 25-28) orgán sociálně – právní ochrany dětí prostřednictvím svých pracovníků má zákonnou povinnost k tomu, aby v případě ohrožení ochraňoval veškeré zájmy a zdraví dětí. „*Jako jediní pracovníci pomáhajících profesí mohou bez souhlasu rodičů a/nebo dítěte provádět sociální šetření, dotazovat se na dítě a na péči rodičů*“ u potřebných institucí. Podmínkou pro úspěšnou práci v rodině jsou dvě zásady.

1. Zásada *akceptace*, založená na respektování člověka, na přijmutí ho takového, jaký je, a na pochopení. Akceptace ovšem nemusí znamenat schvalování

(např. toho, co člověk koná). Akceptace pomáhá při práci s lidmi, kteří nám osobně nejsou sympatičtí.

2. Zásada *authenticity*, neboli opravdovost či kongruence. Pracovník by se měl chovat dle toho, jaký je, nijak se nepřetvařovat, na nic si nehrát.

Práce se znevýhodněnou (či ohroženou) rodinou je velmi důležitá. Odebere-li se například nezletilé dítě nebo i dospělý z rodinného prostředí a umístí se do patřičných institucí, znamená to nejen roztržení rodiny, ale také vynechání konkrétní rodiny z podílení se na řešení vlastního problému (Matoušek, 2003)

Více se podobě konkrétních způsobů prací budou věnovat následující podkapitoly:

3.1.1 Konkrétní postupy práce se sociálně znevýhodněnou rodinou

Pokud je zahájena sociální práce pracovníkem orgánu sociálně – právní ochrany dětí (OSPOD) se sociálně znevýhodněnou rodinou, znamená to, že se v této rodině nachází nezletilé dítě, které může být ohrožené, a je mu tak třeba věnovat pozornost.

Pracovník OSPOD zařadí nezletilé dítě do své evidence a má lhůtu třiceti dní na to, aby vyhodnotil, zda se jedná o ohrožené dítě dle §6 (viz kapitola *legislativní ukotvení a vymezení sociálně-právní ochrany dětí*). K tomuto vyhodnocování slouží formulář zvaný *základní vyhodnocení situace dítěte*. Formulář základního vyhodnocení situace dítěte používaný na OSPOD Chrudim je přiložený v příloze A. Potvrdí-li se, že nezletilé dítě je z určitého důvodu ohroženo, založí se spisová dokumentace, která se označuje jako „*spis Om.*“ Zkratka „Om“ značí ochranu mládeže. Tento spis obsahuje osobní údaje dítěte, jako je jméno a příjmení, rodné číslo a adresa trvalého případně i přechodného bydliště. Do tohoto spisu se dále vkládá základní záznam o vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, který je již zpracován, nadále podrobný záznam o vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, který se tvoří po zhodnocení, že dítě je ohrožené, individuální plán ochrany dítěte, záznamy a protokoly z jednání s rodiči, dětmi a dalšími osobami, správní spisy a další spisy týkající se situace dítěte (Věstník vlády pro orgány krajů a orgány obcí, 2013, dostupný z: <https://www.mvcr.cz/clanek/vestnik-vlady-pro-organy-kraju-a-organy-obci-rok-2013.aspx>). Při zahájení práce s rodinou je nezbytnost poučit rodiče o jejich rodičovské odpovědnosti, o jejich právech a povinnostech, o právech a povinnostech dítěte

a opatřeních, které v rámci sociálně – právní ochrany dětí může být konáno. Formulář k poučení zákonného zástupce o rodičovské odpovědnosti je přiložen v příloze B.

Při vyhodnocování situace dítěte se pracovník, žádá-li si to situace, dotazuje na stav nezletilého u příslušných institucí a odborníků. Zpravidla to bývá dětský lékař, případně jiný odborný lékař, pokud ho dítě navštěvuje, a dále mateřská, základní či střední škola. V rámci těchto žádostí se zjišťuje zdravotní stav dítěte, zhodnocení péče rodičů, jejich spolupráce s danou institucí, zájem o školní výuku, docházka, školní prospěch, vztah k autoritám, hygiena, samostatnost, morální vlastnosti, stravování ve škole a podobně (Bechyňová, 2011). Vyhodnotí-li se, že nezletilé dítě patří do §6 zabývající se ohroženými dětmi, je nutné zahájit spolupráci s celou rodinou. Zákon 359/1999 Sb., tedy Zákon o sociálně – právní ochraně dětí, ukládá povinnost sociálnímu pracovníku OSPOD minimálně jednou za šest měsíců navštěvovat rodinu, ve které dítě žije. Především z počátku je ale potřebné rodinu navštěvovat častěji. S rodiči i dítětem je během prvního měsíce spolupráce nutné sestavit Individuální plán ochrany dítěte (IPOD). Tento plán je termínovaný a jeho časovost se různí dle aktuálních potřeb. Může být krátkodobý, čili od několika dní až týdnů, až po dlouhodobý, který se vytváří na několik měsíců až rok. Do jeho hlavičky se uvádí identifikační číslo případu, datum zpracování, jméno a příjmení dítěte a příčiny jeho ohrožení. Dále následují společně nastavené cíle, které má dotyčná osoba do určitého času splnit. Na závěr plánu patří podpisy všech zainteresovaných osob se souhlasem, že s plánem byly řádně seznámeny. Po uplynutí smlouvaného času následuje vyhodnocení cílů a konstatování, zda došlo k jejich splnění či nikoliv. (Informace dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/odbornici/metody-a-nastroje/>). IPOD používaný na OSPOD Chrudim je přiložen v příloze C.

Sociální pracovník OSPOD směřuje své pracovní postupy a rozhodnutí tak, aby vždy zůstal zachován *nejlepší zájem dítěte*. Nejlepší zájem dítěte vychází z práv obsažených v Úmluvě o právech dítěte. Jsou-li tyto práva omezována nebo je bráněno dítěti v jeho právech, je třeba činit kroky k tomu, aby byly práva zachována (Korbel, Lejsková, 2019).

Jednou ze základních činností při práci s ohroženým dítětem a sociálně znevýhodněnou rodinou jsou návštěvy rodiny a dítěte v jejich domácím prostředí. Jedná se o nezbytnou pravomoc orgánu sociálně-právní ochrany dětí při výkonu sociálně-právní

ochrany, která je součástí terénní sociální práce. Při těchto návštěvách je zjišťována péče rodičů o dítě, a podmínky, ve kterých nezletilý žije. Není povinností sociálního pracovníka tyto návštěvy ohlašovat. Nehlášené návštěvy jsou dokonce přínosnější než ohlášené. Kromě návštěv v domácnosti se může jednat i o schůzky ve školském zařízení a podobně. S těmito pravomocemi souvisí i povinnost rodičů návštěvy umožnit a s orgánem spolupracovat. V opačném případě má sociální pracovník právo pozvat si rodiče a dítě k osobnímu jednání do místa jeho pracoviště. K tomuto jednání jsou rodiče opět povinni se dostavit a na požádání musí doložit potřebné listiny či dokumenty a sdělit informace nutné pro výkon sociálně – právní ochrany (Špeciánová, 2007).

Sociálně znevýhodněná rodina mívá často celou řadu problémů, na které je potřeba se zaměřit. Pro to, aby se mohlo pracovat na jejich zmírnění či odstranění komplexně, doporučí sociální pracovník rodině spolupráci s místní neziskovou organizací, která se zaměřuje na situace, ve které se rodina nachází. Kromě neziskových organizací může být rodině nabídnuta i pomoc od zařízení poskytující odborné poradenství. Pokud rodiče nechtějí využít služeb neziskových organizací a odborného poradenství a nezvládají výchovu a péči o své děti, může jim být tato spolupráce nařízena pod pohrůzkou pokuty až 20 000 Kč za její nesplnění (Špeciánová, 2007).

Rozklíčování, zda se v rodině nachází ohrožené dítě, či to, že rodina potřebuje podporu, není snadné a vždy jednoznačné. Ke správnému posouzení rodiny je nutná multidisciplinární spolupráce, která se skládá z orgánů vykonávajících veřejnou správu (městské úřady, úřady práce, ...), školských a zdravotnických zařízení, organizací poskytujícím sociální služby, odborníkům v dané oblasti (psychologové, sociální a speciální pedagogové apod.), policie, soudů, probační a mediační služby apod. (Vaculíková in Matoušek, Pazlarová a kol. 2014). Dojde-li tedy k sestavení multidisciplinárního týmu, který s rodinou začne pracovat, můžeme říct, že se jedná o *sanaci rodiny*.

3.1.2 Sanace rodiny

Dle metodického doporučení MPSV č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou dostupného z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Metodicke_dopo

[ruceni MPSV c-9.pdf/ba7a119a-a609-3383-dbaa-76ee24b356ee](#) spadá sanace rodiny mezi služby sociální prevence. Slovo sanace má své kořeny v latině a v překladu znamená vyléčení, uzdravení či napravení. Jejím cílem je: „*zachování nebo obnovení funkcí rodiny v jejím přirozeném prostředí a udržení dítěte v podmínkách funkční rodiny, nejlépe biologické.*“ Součástí sanace rodiny bývají sociálně terapeutické, výchovně – vzdělávací a aktivizační činnosti. Díky těmto činnostem se působí na posílení rodičovského chování, cílí se na osamostatnění klientů, aby již nebyli závislí na pomoci druhých a dalším cílem je i snaha o to, aby se již neopakovalo sociální selhání.

Termín *sanace rodiny* můžeme také objasnit jako „*soubor opatření sociálně – právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen. Důsledkem neřešené nebo akutní situace ohrožení dítěte může být jeho umístění mimo rodinu. Základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině.*“ Mezi cíle sanace rodiny se řadí prevence, zmírnění nebo odstranění důvodů ohrožení nezletilého a činit kroky k tomu, aby rodina zůstala zachovalá a nemuselo dojít k odebrání dítěte. Pokud k takovému kroku dojde, pracuje se alespoň na zachování kontaktů mezi rodičem a dítětem. Podmínkou pro zahájení sanace a vytvoření sanačního plánu je to, že rodiče i dítě o programu sanace ví a souhlasí s ním. Zmiňovaný sanační plán slouží ke stanovení cílů, časového úseku a podmínkám vyhodnocení jeho efektivity (Bechyňová, Konvičková 2011, str. 18).

O sanaci rodiny hovoří i Pemová, Ptáček (2012), kteří ji vnímají jako nejjednodušší souhrnný proces, který má ale své časové ohraničení. Pro sanování rodiny je třeba předem stanovit aktivity, které se budou činit a výsledky, které půjdou měřit. Je nutné zapojení všech zainteresovaných subjektů a organizací.

Aby bylo sanování rodiny efektivní, je potřeba počítat s několika riziky, se kterými se může sociální pracovník během tohoto procesu setkat. Jedním z rizikových faktorů může být rodič. Kromě toho, že může mít k sanování negativní přístup, mohl sám vyrůstat v rodině, která z různých důvodů v jistých věcech nefungovala. Toto chování má tak zažité. Dalším problémem je, pokud je rodič závislý na alkoholu, drogách nebo jiných látkách (předmětech). Rizikem druhým je poté samotné prostředí, tedy pokud rodina žije v sociálně vyloučených lokalitách, ztratila bydlení a podobně (Bechyňová, Konvičková 2011).

Orgán sociálně – právní ochrany dětí je často vnímán jako „ta instituce“ s mocenskými nástroji. Často se stává, že rodiny nemají k sociálním pracovníkům OSPOD důvěru, neboť mají rozsáhlé pravomoci, prostřednictvím kterých zabraňují ohrožení dítěte. Toto vše může navodit negativní vztah mezi pracovníkem a rodinou při sociální práci. Sanace rodiny je proto často vedená sanačním pracovníkem, který je zaměstnancem konkrétní organizace. Sociální práce probíhá na bázi dobrovolnosti a díky „neinstitucionálnímu“ charakteru může být práce úspěšnější. Sociální pracovník OSPOD bývá členem multidisciplinárního týmu, který s rodinou pracuje. Při sanaci rodiny se v rámci terénní sociální práce řeší pracovní výchovné činnosti s dětmi i dospělými, vyřizování běžných záležitostí, doprovody k lékařům, úřadům, do škol a podobně (Thelenová, 2013).

3.1.3 Případová konference

Dalším nástrojem při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou je případová konference. Bechyňová a Konvičková (2008, str. 89) ji definují jako „*společné setkání pomáhajících pracovníků, kteří hledají a navrhuji optimální řešení konkrétní situace rodiny.*“ Cílem případové konference je rychlá reakce na situaci, která kolem nezletilého panuje, a její vyhodnocení nejen ve vztahu k dítěti, ale k celé rodině. Výsledkem případové situace by mělo být také navržené řešení rodinných problémů a celková aktivizace rodiny. Součástí je zahrnutí rodiny do sítě spolupráce s potřebnými službami a odborníky. Případová konference se svolává ve chvíli, kdy je potřeba získat informace z více stran, a kdy je potřeba zvolit jednotný postup pro všechny zainteresované strany. Typicky se využívá hlavně u mnohoproblémových či chudých rodin, a rodin, které jsou ohrožené sociálním vyloučením, dále tam, kde hrozí odebrání dítěte mimo rodinu, nebo tam, kde rodiče nezvládají svoji výchovu (Matoušek, 2014). Bechyňová (2012, str. 15) konstatuje, že smyslem případové konference „*je za aktivní spolupráce rodičů, dítěte a odborníků komplexně vyhodnotit situaci dítěte a jeho rodiny, pojmenovat cíl pomoci a vytvořit plán činností, jež dítěti a rodině pomohou cíle dosáhnout.*“

Případová konference je svolávána nejčastěji sociálním pracovníkem orgánu sociálně – právní ochrany dětí. Ten obepisuje účastníky konference zvacím dopisem. Při samotné případové konferenci je tento sociální pracovník nejčastěji v roli koordinátora. Jeho úkolem je vyhledávat odborníky a tím vytvářet síť pomoci kolem

ohrožené rodiny. Vyhodnocuje situaci, vede rozhovor s klientem a rodinou a patřičnými institucemi či odborníky. Sestavuje individuální plán ochrany dítěte (Pemová, Ptáček, 2012).

Mezi účastníky případové konference nejčastěji patří zástupce ze školského zařízení, praktičtí lékaři dětí, sociální pracovníci, psychologové, psychoterapeuti, psychiatři, pracovníci krizových center, nízkoprahových zařízení, neziskových organizací. Samozřejmostí je účast rodiny, nejčastěji rodičů, prarodičů a podobně. V případech náhradní výchovy dítěte se jedná i o pěstouny, zástupce dětských domovů, zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc a podobně (Matoušek, 2014).

Stejně jako sanaci rodiny má i případové konference Ministerstvo práce a sociálních věcí řádně rozpracované. Důkazem toho je manuál k případovým konferencím dostupný zde: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/954480/manual.pdf/acf5d4a4-2427-aff8-c229-e2a2ce81f5db>. Podobně jako Bechyňová a Konvičková (2008), i tento manuál hovoří o cílech případové konference. Dle něj je primárními cíli právě rychle reagovat na situaci kolem ohroženého dítěte, naleznou řešení, vytvořit podpůrnou síť kolem rodiny, aktivizovat rodinu a podobně. Případová konference je přínosná nejen pro klienty, ale i pro pracovníky orgánu sociálně – právní ochrany dětí. Přínos je zejména v rychlé reakci na situaci, koordinování péče, získání širšího pohledu na problematiku, zvolení postupů práce a podobně. Klienty naopak případová konference motivuje, dodává jim pocit bezpečí, navrácí jim odpovědnost a dává jim prostor pro řešení svého problému s mnoha odborníky.

Ministerstvo práce a sociálních věcí vydává také pokyny k tomu, kdy je zapotřebí svolat případovou konferenci bezpodmínečně. Jedná se o situace, kdy:

- a) je třeba vyhodnotit situaci dítěte, přičemž je potřeba informování se z více stran a odborníků
- b) je nutné zajistit spolupráci a koordinovat péči
- c) je třeba sjednotit postup
- d) je nutné učinit rozhodnutí o dítěti, které je velmi závažné (například odebrání z rodiny)
- e) má dítě značné výchovné problémy
- f) se jedná o klienty, kteří jsou tzv. „komplikované případy“

g) rodina nespolupracuje

Manuál dále hovoří o tom, že pro uskutečnění případové konference je nutné, aby účastníci podepsali několik dokumentů. Jedná se o ochranu osobních údajů, souhlas se zpracováním osobních údajů a prohlášení o mlčenlivosti. V průběhu případové konference jsou si všichni rovni a každý má stejný čas pro vyjádření svých myšlenek. Výsledkem setkání je poté individuální plán péče.

3.2 Úskalí práce se sociálně znevýhodněnou rodinou

Úskalí, problematické aspekty či zkratka *problematika*, což dle Klimeše (2010) znamená *okruh problémů*, tedy soubor několika problémů. Pod slovem úskalí a problematika práce já osobně vnímám mnoho. Obecně se dá říci, že se jedná o faktory, které způsobují problémy při plnění sociální práce. U sociálních pracovníků orgánu sociálně – právní ochrany dětí se jedná například o posuzování situace rodiny i dítěte. Každý člověk je individuální bytostí s vlastním vnímáním, z čehož vyplývá, že různí lidé na stejnou situaci mohou nahlížet rozdílně. Správně posoudit situaci nebo udělat správné rozhodnutí může být velmi obtížné, zvláště, pokud tímto rozhodnutím ovlivňují pracovníci osudy ostatních lidí. V této sociální práci se také objevuje mnoho dilemat. Tou nejzásadnější, o které z praxe vím, je to, že pracovníci nejvíce řeší, zda dítě ponechat v rodině, nebo ho odebrat do jiné výchovy. Může se ale jednat i o dilema, zda a do jaké míry v rodině zasahovat a jaké volby konat. Toto rozhodování s sebou u sociálních pracovníků a pracovníků v pomáhajících profesích nese riziko zvané *syndrom vyhoření*. Některé z řady problematik uvádím níže:

3.2.1 Posouzení životní situace

Posoudit životní situaci klientů, v tomto případě rodin s nezletilými dětmi, je velmi komplikované a obtížné. Posouzení životní situace klientů je nezbytnost, bez které se sociální práce často neobejde. Je to klíčová událost, bez které se tato práce nemůže posunout dál. Obtížnost spočívá hlavně v tom, že výsledkem posouzení se stanoví postup další práce, která ovlivní život klientů. Pracovník často řeší problém, zda neupravit poznatky, které získal tak, aby více směřovaly v něčí prospěch. Zároveň

pokaždé existuje riziko, že jakékoliv posouzení (ač správné či nesprávné) může vést k něčí stížnosti a rozhodnutí sociálního pracovníka může být prošetřováno nadřazenými orgány. Proces posuzování je tedy jednoznačně stěžejní činností sociálního pracovníka, ke kterému je nutností mít potřebnou kvalifikaci, ale i vhodné dovednosti, postoje a znalosti obecně. Správnost posouzení směřuje také k větší pravděpodobnosti úspěchu práce s klienty. S posuzováním životní situace kromě správnosti souvisí i otázka pravdy. Dnešní svět hovoří o tom, že neexistuje pouze jedna pravda, neboť je přímo závislá na individualitě jednotlivce a na místních podmínkách. Problém je v tom, že ne každý jedinec je tento fakt ochotný přijmout (Navrátil (2008) in Janebová, Smutek (2008), sborník z konference, dostupný z: https://prohuman.sk/files/Sbornik_Posuzovani_zivotni_situace_2008.pdf).

Při posuzování životních situací klientů se sociální pracovník často klade otázku, co je normální a co je již „za hranou.“ Dilematem normality se zabývá i Vojtko (2008 in Janebová, Smutek (2008)), který uvádí, že termín *normální* může mít mnoho podob. Nejčastěji je pod ním představováno něco, co je správné a co by se mělo následovat. Autor dále konstatuje, že „*norma je východiskem pro hodnocení, pro diagnostiku, norma je jakýsi opěrný bod, vůči kterému se vymezuje lidské jednání, a to jak v oblasti osobní, morální a kulturní, tak v oblasti výkonové, znalostní či zvykové*“ (tentýž sborník, str. 137).

V souvislosti s problematikou normalnosti Vojtko (2008, tentýž sborník, str. 139) zmiňuje Váchu (1983) a jeho koncepcie normalnosti. Tyto koncepcie mohou mít charakter popisný či hodnotící. Mezi popisné koncepcie pak k pojmu normalnosti připojuje významy jako jsou:

- a) častost, obvyklost
- b) průměrnost
- c) typičnost

Častost či obvyklost je přitom možné stanovit pomocí Gaussovy křivky. Oproti tomu hodnotící koncepcie jsou zaměřeny na zdraví a zdatnost a jejich odlišení od patologie. Tyto koncepcie nebudou dále rozebírány, neboť jsou pro potřeby této práce irelevantní.

Tím nejhorším, co se při posuzování životní situace může stát je, že dojde k nesprávné diagnóze. Katarina Levická (2008, tentýž sborník) hovoří o tom, co vše může nastat, dojde-li k takové chybě. Tyto diagnostické chyby sice nemůžou napřímo ohrozit člověka na životě, ale mohou vést ke sledu událostí, které nakonec úmrtím skončí. Jedná

se například o situace, kdy se špatně pracovník rozhodne a ponechá dítě v domácnosti plné násilí. V práci sociálního pracovníka se častěji lze setkat například s tím, že pracovník špatně posoudí situaci a klientovi se nedostane takové pomoci, kterou by potřeboval nebo se touto chybou připraví o dávky, na které by měl nárok. Špatné posouzení situace může mít ale špatný dopad i na samotné pracovníky. Jedná se například o případy, kdy je chybně odhadnuta agresivita klienta, který pracovníka napadne.

3.2.2 Dilemata v sociální práci

Hovoří-li se o etických dilematech v sociální práci, jedná se o „*situace př výkomu sociální práce, které jsou velmi časté a jejich typickou vlastností je skutečnost, že nabízejí k řešení problémy, jejichž vyústění je nejasné, nebo ambivalentní. Laicky řečeno jde o situace, kdy se sociální pracovník musí zodpovědně rozhodnout, aniž by mohl jasně vědět, jaké důsledky jeho rozhodnutí vlastně přinese*“ (Thelenová, 2011, str. 89).

Etické dilemata nutí sociálního pracovníka volit mezi dvěma nebo více možnostmi, které jsou mezi sebou konfliktní a jsou vzájemně neslučitelné (Nečasová, 2001). Sýkorová (2008) k tomuto ještě dodává, že tyto možnosti dodávají stejnou měrou nepříznivé řešení a není jasné, která volba bude lepší. Etické dilemata v sociální práci si mohou být v mnoha směrech a případech velmi podobná, ale nikdy nebudou stejná, neboť v nich budou sehrávat roli odlišné osoby žijící v odlišném prostředí (Mátel a kol, 2010).

Pro přehlednost a vyjasnění pojmů je nutné od etických dilemat odlišit etické problémy. Nečasová o nich říká, že „*vznikají v situaci, kdy je evidentní, jak by sociální pracovník měl rozhodnout, ale toto rozhodnutí se mu osobně přičí*“ (2001, str.6).

Musil (2004) uvádí sedm druhů etických dilemat, se kterými se v rámci své profese sociální pracovníci setkávají:

- 1) Dilema mezi komplexními a zjednodušenými cíli – nejasně a obecně definované cíle sociální práce zapříčiňují, že společnost má o cílech sociální práce své představy a sociální pracovník tyto cíle musí uchopit dle svého.
- 2) Dilema množství klientů a kvality poskytovaných služeb – každý pracovník má stanovený počet klientů, kterým se může v rámci své práce věnovat. Často

ale nastane situace, kdy pracovník pracuje s klienty nad rámec své kapacity. Dilema tedy vzniká v tom, zda skutečně dodržet omezený počet klientů a moci se věnovat každému tak, jak je potřeba, nebo se věnovat více klientům, přičemž je jasné, že díky tomu bude snížena kvalita poskytovaných služeb.

- 3) Dilema neutrality a favoritismu – takzvaně dilema stejného postoje ke všem klientům. V tomto dilematu se řeší konflikt, zda se oprostít od veškerých předsudků a přistupovat ke všem klientům stejně, nebo upřednostňovat ty, které jsou sympatičtější a jejich vlastnosti a chování vnímá sociální pracovník jako lepší.
- 4) Dilema jednostranného a symetrického vztahu ke klientovi – jedná se o to, zda klienta vnímat jako originální osobu a respektovat ho takového, jaký je, nebo se ho snažit řídit a usměrňovat tak, jak to sociálnímu pracovníkovi přijde vhodné a dle jeho představ.
- 5) Dilema procedurálního a situačního přístupu – spočívá v tom, jak se pracovník staví k řešení potíží svých klientů. Bude-li se řídit procedurálním přístupem, bude problémy řešit skrz předem připravený plán, kterého se bude pevně držet. Situační přístup naopak reaguje na problémy pružně a individuálně dle toho, jak vyvstane situace.
- 6) Dilema materiální a nemateriální pomoci – otázka toho, zda poskytnout materiální pomoc a rychle vyřešit klientův problém, ačkoliv tato pomoc bude mít krátkodobý charakter, nebo poskytnout nemateriální pomoc, která klientův problém nevyřeší ihned, ale naučí ho zvládat své problémy samostatně a díky tomu bude mít tato pomoc dlouhodobý charakter.
- 7) Dilema zasáhnout a nezasáhnout – v rámci tohoto dilematu se jedná o balancování na tenkém ledě, sociální pracovníci by neměli zasahovat, nemají-li pro to patřičné a ověřené důvody, nezasáhnou-li však včas, může se jednat o pochybení z jejich strany.

Dilema zasáhnout či nezasáhnout rezonuje v profesi sociálního pracovníka při orgánu sociálně – právní ochrany dětí značně. Laan (1998) uvádí, že někdy může docházet k předčasnému odebrání dítěte z rodiny právě díky strachu z toho, že může dojít k zanedbání. Svůj podíl na přístupu, že je lepší zasáhnout, může mít i mediální tlak, který je charakteristický tím, že často zpochybňuje postupy sociálních pracovníků, nebo snížení rizika trestního obvinění z toho, že nebylo včas zasáhnuto.

Mátel (2010) ve své publikaci uvádí postup, jak se zachovat, dojde-li k setkání se s dilematem v sociální práci. Pokud se etické dilema objeví, měl by se sociální pracovník zamyslet nad tím, kterých osob se toto dilema dotýká, a kterých osob se bude týkat rozhodnutí, které učiní. Dále je potřeba zamyslet se nad všemi způsoby řešení problému a následky, které s sebou ponесou. Zároveň je nutné porovnat klady a zápory jednotlivých řešení. Dalším krokem by mělo být přednést své dilema před kolegy a společně ho prokonzultovat. Tento krok slouží k tomu, aby se pracovník ujistil ve správnosti svých myšlenek. Teprve po konzultaci se svými kolegy nebo dalšími odborníky je na řadě učinit řešení. Posledním krokem by měla být evaluace svého rozhodnutí. Po celou dobu procesu řešení problémů je nutné vést si poctivou dokumentaci, která je nezbytnou součástí sociální práce a slouží k podložení svých kroků a činů.

3.2.3 Syndrom vyhoření

Syndromu vyhoření se poprvé začala věnovat pozornost během sedmdesátých a osmdesátých let minulého století. V roce 1974 tento pojem poprvé zformuloval Herbert Freudenberger, americký psychoanalytik německého původu (Maroon, 2012). Z počátku se nevědělo, o co se přesně jedná, a tak byl syndrom vyhoření nejprve spojován se světem závislostí, ať už na drogách či alkoholu, neboť závislí lidé přestávají mít zájem o cokoli jiného, kromě látky, kterou potřebují do svého těla opět dostat. Dále se syndrom spojoval s workoholiky, protože s přepracováním přichází únava, vyčerpání a apatie (Křivohlavý, 1998). Syndrom vyhoření, anglicky *burnout syndrome*, je ale mnohem komplexnější jev typicky se vyskytující hlavně u lidí vykonávající práci spadající do kategorie pomáhajících profesí. Těmito profesemi jsou lékaři, zaměstnanci ve školství, sociální pracovníci, psychologové a další. V tomto povolání je vyhoření častým jevem právě z toho důvodu, že pracovník je v neustálém kontaktu s mnoha lidmi (klienty), kterým *pomáhá* způsobem typickým jeho profesí. Energie pramení hlavně ve směru od pracovníka ke klientovi. Pracovník se snaží změnit životy svých klientů k lepšímu, ale ne vždy je tuto změnu možné uskutečnit. Po vystudování svého oboru a příchodu do zaměstnání je pracovník plný optimismu a očekávání, ale brzy se setká se zklamáním a silným tlakem (Maroon, 2012). Ulrichová ((2010) in Smutek, Siebel, Truhlářová (2010), str.149) obecně uvádí, že „*syndrom vyhoření je všude tam, kde člověk je*

v kontaktu s druhými lidmi, závislý na jejich hodnocení, a může tím být vystaven chronickému stresu.“

Definování syndromu vyhoření je doposud poměrně nejasné, někteří autoři pojmají tuto definici více obecněji, někteří jsou konkrétnější. Maroon (2008, str. 20-21) v rámci svojí publikace zmiňuje několik autorů s jejich vymezeními tohoto pojmu. Mezi ty nejzajímavější a nejvíce jasně znějící patří například definice, kterou používá Freudenberger (1980), a mluví o vyhoření jako o „*únavě, slabosti, ztrátě síly na základě přehnaných požadavků na vlastní energii a zdroje.*“ Dále zmiňuje Maslachovou (1976), která spatřuje vyhoření v „*nepřetržitém, systematickém procesu ochabování, narůstajícím cynismu a ztrátě angažovanosti vůči klientům.*“ Jako další uvádí Veninga a Spradley (1982). Ti vnímají syndrom vyhoření jako „*psychický stav vyznačující se spotřebovanými zásobami energie, nízkou odolností vůči nemocem, zesíleným pesimismem a nespokojeností.*“ Nejvíce komplexní definici však přináší poslední ze zmiňovaných, tedy Pinesová a kol. (1981). Za vyhoření považují „*fyzické, mentální a citové vyčerpání, doprovázené nízkým sebehodnocením vyplývajícím z toho, že jedinec je vystaven chronickému stresu.*“

Křivohlavý (1998) přináší shrnutí všech definicí tím, že jmenuje charakteristické známky a rysy syndromu vyhoření. Jak již bylo zmíněno, většinou propuká u lidí působících v pomáhajících profesích. Člověk se potýká s negativními emocionálními příznaky, jakými jsou například stres a deprese. V práci je méně efektivní z důvodu negativních postojů k práci, které si vytvořil. Vyhoření může postihnou všechny, bez výjimky i ty, které se nepotýkají s psychickými problémy.

Prieß (2015) hovoří o čtyřfázovém modelu syndromu vyhoření. Jedná se o popis vývoje, který vyhoření předchází. V jednotlivých fázích popisuje projevy v různých oblastech života člověka. Na základě tohoto modelu je možné provést sebereflexi vlastní situace nebo získat preventivní informace o této problematice:

Jako první nastává tzv. *poplachová fáze*. Mezi její fyzické příznaky patří nepravidelné bušení srdce, rychlý puls, třes, pocení, studené a vlhké končetiny, nucení vyprazdňovací potřeby a neschopnost promluvit. V nitru se objevuje neklid, napětí, nervozita, nevolnost, nejistota a strach. Tyto projevy jsou shodné se stresem a jejich intenzita závisí a individuálnosti každého. Pokud nežádoucí podněty z okolí sílí, může se stres vystupňovat až v pocity paniky.

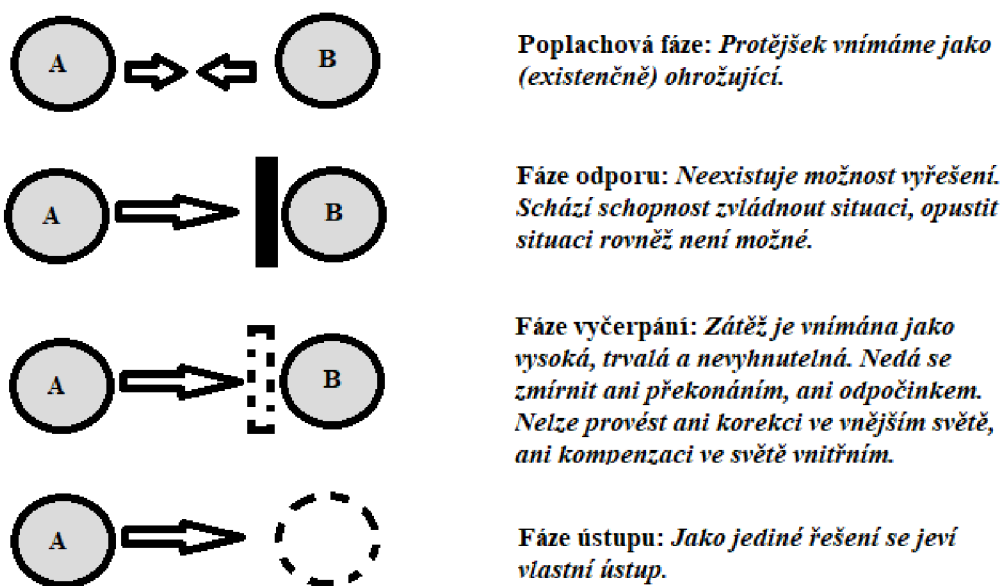

Druhou fází je *fáze odporu*. Symptomy se stále stupňují a mohou přecházet v bolesti různých částí těla, nejčastěji hlavy, žaludku a uší. Kromě napětí a nevolnosti se objevují i úzkosti na hrudi nebo alergické reakce na kůži. Při konfliktu s druhou osobou se objevují myšlenky typu: „nechci, to nepřipustím, to si nenechám líbit a podobně.“ Často nastávají pocity bezmoci. S tímto pocitem se člověk snaží zprvu bojovat. Boj je ovšem velmi vyčerpávající, proto dříve nebo později dojde k potlačení tohoto pocitu a odvracení pozornosti jinam (například nabíráním si více a více práce v zaměstnání, zvýšeným užíváním návykových látek i léků, nadměrou sportu, ...).

Po fázi odporu následuje *fáze vyčerpání*, ve které už začíná vlastní vyhoření. „*Ve fázi vyčerpání je zátěž vnímána jako vysoká, trvalá a nevyhnutelná. Nedá se zmírnit ani překonáním, ani odpočinem. Nelze provést ani korekci ve vnějším světě, ani kompenzaci ve světě vnitřním*“ (Prieß (2015, str. 36). Symptomy uváděné v předchozích fázích se stávají chronickými. Jedná se tak například o migrény, vysoký krevní tlak, nepřestávající bolest žaludku, hlavy, permanentní vyčerpání a slabost, ačkoliv usínání a spaní činí velké problémy. Zhoršuje se paměť, soustředění, objevují se stále stejné myšlenky, zvyšuje se zapomnětlivost. Člověk se cítí zoufalý, smutný, bezmocný a často pláče. Myšlenky jsou pesimistické. Vyskytují se pocity na omdlení, pocity infarktu a silné paniky. Oproti předchozím fázím se začínají odehrávat změny i v oblasti sociální, kdy dochází k omezování lidských kontaktů a ke stahování se do ústraní.

Poslední je *fáze ústupu*. Vyčerpání se neustále stupňuje. Lidé v této fázi chtějí být nejraději sami, mají pocit, že již nemohou dál, chtějí mít svůj klid a mají dojem, že ostatní jedinci je nechápu. Nenávidí se a je jim vše jedno, izolují se od okolí. Zvládnutí každodenních činností je pro ně nadlidský a velmi obtížný úkol. Syndrom vyhoření je nyní plně rozvinut.

Prieß (2015, str. 25-41) k jednotlivým stádiím přidává trefné grafické znázornění s odpovídajícím komentářem. Tyto znázornění zde budou ve stručnosti uvedeny, neboť srozumitelně popisují proces vyhořívání:

Obrázek 3: fáze syndromu vyhoření (Prieß (2015, str. 25-41))

Více známé jsou ovšem fáze syndromu vyhoření od Edelwiche a Brodskyho o kterých hovoří Jeklová a Reitmayerová (2006) i Peterková (2015) v rámci pořadu České televize dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1148499747-sama-doma/215562220600065/>. Těmito stádii stručně jsou:

- 1) *nadšení* (nereálná očekávání, přepracovávání se, ...)
- 2) *stádium stagnace* (působí reálné podmínky, slevování z očekávání)
- 3) *stádium frustrace* (myšlenky na to, zda toto zaměstnání má vůbec význam, první fyzické a psychické problémy)
- 4) *apatie* (frustrace, v práci vykonává jen to, co je nutné a nic navíc)
- 5) *stádium intervence* (zlepšení situace například odchodem z práce nebo změnou životního stylu)

Rush (2003) ve své publikaci uvádí několik faktorů působících na syndrom vyhoření. Mezi některé patří například neschopnost přibrzdit, potřeba udělat si vše sám, přehnaná pozornost pro problémy ostatních, nereálná očekávání, rutina, odmítání ze strany dalších a podobně. Zároveň uvádí „hodnocení míry naprostého vyčerpání,“ což je pomůcka k určení, zda jedinec trpí symptomy vyhoření. Podobně hovoří o tom, co vede

k syndromu vyhoření, hovoří i Jeklová a Reitmayerová (2006). Autorky cestami k vyhoření jmenují ještě ztrátu ideálů, workoholismus, využívání příležitostí (zakázek), neschopnost říct „NE,“ vysoké nároky, mnoho cílů a dále. Mezi rizikové faktory v zaměstnání řadí například jednání s lidmi, málo odpočinku, nedostatek personálu, náročné podmínky, soutěž a rivalita mezi kolegy, špatné vztahy s nadřízenými. Za rizikové faktory v rodině označují nadměrné soustředění na problémy ostatních, špatné finanční podmínky a celkově podmínky k žití, konflikty a problémy mezi členy rodiny, nemoci v rodině. Další rizikové faktory přináší společnost v podobě tlaku na ženy (plný úvazek v práci a doma plný úvazek jako hospodyně a matka), tempo společnosti, obraz toho, že úspěšný je jen ten, kdo je bohatý a podobně.

Jeklová a Reitmayerová (2006) uvádí několik potřebných prvků pro předcházení syndromu vyhoření i pro vymanění se z něj. Jsou jimi například: odpočinek, relaxace, pohyb, opora v blízkých lidech, zlepšení podmínek v práci, snížit nároky na sebe, umět říkat „NE,“ komunikovat o svých pocitech, myslet na zdraví, umět si uspořádat priority, plánovat, dělat přestávky, využít supervizi a zkrátka umět vypnout.

Závěrem kapitoly je možné shrnout sociální práci jako činnost, která pomáhá řešit sociální problémy jedinců a rodin. Sociální práce je uplatňována v mnoha zařízeních, a to od dětských domovů, přes domovy důchodců, nemocnice, neziskové organizace, sanatoria až po městské úřady a magistráty. V rámci městských úřadů je sociální práce poskytována například právě na OSPOD. Co se týče sociálně znevýhodněné rodiny, pracovníci na tomto oddělení mají své dané postupy, dle kterých postupují, navážou-li s touto rodinou spolupráci. Nejprve se vyhodnocuje situace dítěte a rodiny a zakládá se spisová dokumentace. Součástí další práce je pravidelný monitoring rodiny a dítěte. Jednání pracovníků OSPOD však musí být vždy v souladu se zachováním nejlepšího zájmu dítěte. Při práci s touto rodinou jsou často využívány opatření takzvané *sanace* rodiny. Cílem sanace je přitom obnovení funkčnosti rodiny. Při sanování je přitom potřeba stanovit multidisciplinární tým, který s rodinou bude pracovat. Má-li se rozhodovat o věcech, které zásadním způsobem zasáhnou do života a rodiny, přistupuje se k nástroji zvaném *případová konference*. Tato konference značí setkání osob a odborníků, kteří jsou zainteresovaní do života dítěte. Jedná se zpravidla o rodinu, učitele, lékaře a podobně. V rámci tohoto setkání se domluví další postupy práce s rodinou. Při práci na orgánu sociálně – právní ochrany dětí se setkávají pracovníci s nelehkými situacemi, které si žádají nepříjemná rozhodování. Jedná se například o problematiku

posuzování životní situace, která je zásadní pro odhadnutí toho, co je potřeba primárně řešit a jak se zachovat. Ne vždy je přitom toto posouzení lehké a správné. Dalšími nepříjemnostmi, se kterými si pracovníci setkávají, jsou dilemata. Při práci na OSPOD je velmi rezonujícím dilematem zasáhnout či nezasáhnout a tím případně odebrat či neodebrat dítě z rodiny. Všechny tyto těžkosti mohou přitom dojít až k syndromu vyhoření sociálního pracovníka. Tento syndrom je typický pro pomáhající profese, má několik fází a je potřeba mu včas předcházet například efektivním odpočinkem.

4 Orgán sociálně – právní ochrany dětí jako klíčový aktér

Vysvětlení pojmu sociálně – právní ochrana dětí a celkové přiblížení činnosti orgánu sociálně – právní ochrany dětí (OSPOD) je pro tuto diplomovou práci stěžejní. Kromě dalších orgánů a organizací je totiž často jedním z hlavních aktérů, který působí v rodinách se sociálním znevýhodněním. Tato kapitola se tedy bude zabývat jejím legislativním ukotvením a vymezením jejich činností.

Dle ministerstva práce a sociálních věcí sociálně-právní ochrana dítěte představuje „zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním.“ Tato definice je dostupná z: <https://www.mpsv.cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany>.

Matoušek (2016, str. 12) definuje zkráceně sociálně – právní ochranu dětí (SPOD) jako „soubor činností upravených zákony směřující k zajištění práva dětí na příznivý vývoj, výchovu a ochranu zájmů.“

Zajímavě o „sociálce“ hovoří i na své webové stránce organizace Šance dětem, která je dostupná z: <https://sancedetem.cz/co-se-skryva-pod-organem-socialne-pravni-ochrany-deti>. Jeho podstatu a funkci vysvětluje tak, že „pracuje s tím nejživelnějším, nejproměnlivějším a nejcitlivějším. S rodinou a dítětem. Jeho veškerá práce přitom podléhá jedinému a základnímu: zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Zaměřením jeho práce a hlavní postavou se v práci OSPOD stává dítě a jeho práva.“

4.1 Legislativní ukotvení a vymezení sociálně – právní ochrany

Na našem území se sociálně – právní ochrana dětí vyvíjí již dlouhodobě. Péče o chudé, včetně péče o obživu a výchovu chudých dětí, byla zahrnuta v právní úpravě již v druhé polovině 19. století. V těchto předpisech byla zároveň upravena péče o děti zanedbávané a možnosti umístění těchto dětí do náhradní rodinné péče či do pobytových

zařízení (sirotčince, dětské domovy, útulky a podobně). O několik desítek let později, po první světové válce, došlo k velkému nárůstu ústavů pro děti, neboť válka zapříčinila velké množství válečných sirotků. Od této doby se péče o děti široce rozvíjela. Ve 20. letech 20. století na našem území existovalo 220 okresních pečí o mládež. Tento rozvoj přerušila až druhá světová válka v roce 1938. V roce 1969 došlo ke zřízení Ministerstva práce a sociálních věcí, které přebralo kontrolu nad sociálně – právní ochranou dětí. Do té doby spadala tato působnost pod Ministerstvo spravedlnosti. V rukou Ministerstva práce a sociálních věcí je sociálně – právní ochrana dětí doposud. Zákonem č. 121/1975 byla sociálně – právní ochrana dětí součástí sociální péče, jakožto jedna z forem služeb sociální péče (Špeciánová, 2007).

V současné době má sociálně – právní ochrana dětí několik zásad. Podstatou poskytování sociálně – právní ochrany je zachování nejlepšího zájmu, prospěchu a blaha dítěte. Poskytuje se všem dětem do osmnácti let bez činění jakýchkoliv rozdílů, nezáleží na barvě pleti, náboženském vyznání, pohlaví, původu a podobně. Její poskytování je bezplatné. Na základě dokumentů a práv, je stát odpovědný za ochranu dítěte, ačkoliv povinnosti rodičů v rámci rodičovské odpovědnosti jsou nenahrazovány. Mezi zmíněné dokumenty patří například Ústava a Listina základních práv a svobod (Krausová, Novotná 2006).

Sociálně – právní ochranu dětí upravuje zákon č. 359/1999 Sb., který je součástí rodinného práva. V platnost vyšel dne 30. 12. 1999 a účinnosti nabyl 1. 4. 2000. Hned v úvodu vymezuje sociálně – právní ochranu (SPO) následovně:

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Z výše uvedeného zákona dále vyplývá, že orgány zajišťující sociálně právní ochranu dětí, jsou:

- a) obecní úřady
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností (ORP)
- c) krajské úřady
- d) Ministerstvo práce a sociálních věcí

e) Úřad pro mezinárodně – právní ochranu dětí (ÚMPOD)

Orgány sociálně – právní ochrany dětí začínají svoji činnost ve chvíli, kdy jsou ohroženy zájmy dětí a mladistvých. Pro zahájení této činnosti je nutné, aby pověřené osoby měly o tomto ohrožení informaci. Z tohoto důvodu pro občany zákonem platí ohlašovací povinnost, vědí-li, že v jejich okolí se děje něco, co zájem dítěte ohrožuje – ať už se jedná o problémové chování rodiče, či přímo dítěte (Čichoň, 2004). Čichoň dále shrnuje, na koho se sociálně – právní ochrana především zaměřuje. Jedná se o „*děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní rodičovské povinnosti, které byly svěřeny do péče výchovy jiné osoby než rodiče, které vedou zahálčivý či nemravný život, které se opakovaně dopouští útěku od rodičů, či z výchovného ústavu či na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující mravnost, zdraví, lidskou důstojnost nebo jmění.*“ Toto shrnutí kopíruje podrobněji popsany výčet osob z §6 zákona 359/1999Sb. (2004, str. 40).

Dle výše uvedeného výčtu můžeme poté rozdělit děti dle povahy ohrožení. Buď je dítě obětí určitého rizikového chování (např. oběť trestného chování), nebo je dítě rizikového chování aktérem (např. vlastní delikventní činnost) (Květenská, 2014). Termínem *ohrožené dítě* chápeme dítě, které je ohroženo na životě a zdraví, přičemž zdravím není myšlen pouze fyzický stav, ale i duševní a sociální pohoda (Matoušek, 2013 in Květenská, 2014).

Výčet toho, co vše zprostředkovává a čím se zabývá orgán sociálně – právní ochrany dětí je velmi obsáhlý. V rámci opatření sociálně – právní ochrany vykonává preventivní a poradenskou činnost. Poradenství je poskytováno nejen rodičům a dětem, ale i dalším osobám zainteresovaným do života dítěte. Pokud si to situace žádá, může obecní úřad prostřednictvím tohoto orgánu udělit výchovná opatření. Mezi ty se řadí napomenutí, dohled a omezení. V naléhavých případech mohou podávat sociální pracovníci návrh na předběžné opatření k příslušnému soudu. V rámci soudního řízení o úpravu poměrů k dětem zastupuje orgán sociálně – právní ochrany dětí dítě v rámci takzvaného kolizního opatrovnictví. Součástí jejich práce je také pomoc a ochrana týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí. Tato problematika je souhrnně známa pod pojmem syndrom CAN. V rámci náhradní rodinné péče pomáhají pracovníci zprostředkovat svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než dítěte, zabývají se pěstounskou péčí i osvojením čili adopcí (Krausová, Novotná, 2006).

Při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou se sociální pracovník setkává s několika z výše uvedených činností. Některé z nich budou následně blíže rozebrány:

Pokud rodiče, nezletilé dítě nebo další osoby z okolí dítěte nějakým způsobem narušují výchovu dítěte, může obecní úřad nebo soud uložit výchovné opatření. Toto opatření může mít tři podoby: napomenutí, dohled, omezení nebo uložení povinnosti. Principem dohledu je dohlížení na rodinu, dítě nebo dotyčnou osobu a monitorování situace, která kolem dítěte panuje. Dohled se stanovuje nejčastěji buď z důvodů pochybení rodiče (dítě je například zanedbáváno) nebo z chybování dítěte (záškoláctví a podobně). Omezení se může týkat zákazu navštěvování určitých míst, například diskoték. Ukládá se z důvodu, aby došlo k omezení působení nežádoucích jevů na dítě. Pokud se dotyční těmito opatřeními nebudou řídit, dopouští se přestupku s rizikem pokuty až 50 000 Kč. Uložení povinnosti se nejčastěji týká povinnosti využít odbornou pomoc. K tomuto kroku se přistupuje v případech, kdy dítě tuto pomoc potřebuje a rodiče mu ji nezajistili, přitom sami nejsou schopni problém vyřešit. I za nesplnění tohoto opatření se ukládá pokuta, tentokrát však o něco nižší – do výše 20 000 Kč (Krausová, Novotná, 2006).

Mnoho zanedbávaných dětí pochází ze sociálně znevýhodněných rodin. Dle Voňkové a kol. (2016) spadá zanedbávání dětí do problematiky zvané *syndrom CAN*. Tento název pochází z anglického překladu „*child abuse and neglect*“, a patří do něj všechny týrané, zneužívané a zanedbávané děti, včetně sexuálního násilí. O zanedbávání se dle Krausové a Novotné (2006) dá hovořit v případě, že nedochází k naplňování tělesných nebo citových potřeb dítěte. V praxi se poté jedná o nedostatečném přísunu jídla pro dítě, nedostatečném oblečení, přístřeší a zanedbané zdravotní péče. Toto dítě nemá jistotu v tom, že někam a někomu patří. Dle informací webové stránky sos dětské vesničky se dá zanedbávání označit jako pasivní týrání. Zároveň o dětech říkají, že „*jsou zasaženy nepodnětným až odmítajícím prostředím. Vážně u nich rozvoj řeči a komunikačních dovedností, brzdí se rozvoj intelektu, snižuje se frustrační tolerance, vzniká emoční útlum, snížená schopnost empatie, zhoršuje se socializace a vzniká nízké sebehodnocení. To zasahuje následně do všech oblastí dospělého života.*“ Tyto informace jsou dostupné z: <https://www.sos-vesnicky.cz/tak-snadno-se-to-nepozna/>.

4.2 Pracovník OSPOD

Začátkem této podkapitoly uvádím definici sociálního pracovníka obecně, zveřejněnou na americkém webu *Social work licence map*, dostupnou z: <https://socialworklicensemap.com/become-a-social-worker/what-is-social-work/>.

Tato definice je komplexní, výstižná a charakterizuje sociální pracovníky takovým způsobem, aby jejich obsah práce byl zřetelný pro všechny osoby. Tuto definici je v překladu možné uvést tak, že „*sociální pracovníci jsou profesionálové, jejichž cílem je zlepšit celkovou pohodu a pomoci naplnit základní a komplexní potřeby komunit a lidí. Sociální pracovníci pracují s mnoha různými populacemi a typy lidí, zejména se zaměřují na ty, kteří jsou zranitelní, utlačováni a žijí v chudobě.*“

Na pozici sociálního pracovníka OSPOD pracují lidé s nejednotným typem ukončeného vzdělání. Matoušek (2016, str. 47) ve své knize uvádí tabulku od Ministerstva práce a sociálních věcí z roku 2014, kde je přehledně vidět typ vzdělání u pracovníků OSPOD:

Tabulka 1: statistická ročenka MPSV

Typ vzdělání	Počet pracovníků
Základní vzdělání	1
Střední, sociálněprávní	314
Jiné střední vzdělání	151
VOŠ, sociálněprávní	310
Jiné vyšší odborné vzdělání	17
Vysokoškolské, sociálněprávní	868
Jiné vysokoškolské	447

Ačkoliv tabulka uvádí různé druhy a stupně vzdělání, z praxe vím, že při výběrovém řízení je často požadováno vzdělání vysokoškolské, a to se zaměřením alespoň na sociální oblast. Pracovníci s nižším vzděláním, než vysokoškolským jsou často lidé v pokročilejším věku a jejich vzdělání bohatě kompenzuje letitá praxe v oboru. To, že při výběrovém řízení je požadováno vysokoškolské vzdělání, potvrzuje i tabulka. Z celkového počtu 2108 pracovníků jich má toto vzdělání 1315, což je 62,4 %.

Problémem je, že obor, který by poskytoval vzdělání přímo zaměřené na pracovníky OSPOD u nás v České republice doposud není. Lidé pracující na orgánu sociálně – právní ochrany dětí bývají často vystudovaní v oboru sociální pracovník nebo sociální pedagog. Vystudováním školy ovšem vzdělávání v této profesi nekončí, nýbrž pokračuje prostřednictvím akreditovaných i neakreditovaných kurzů, jejichž určitý počet musí zaměstnanci každoročně absolvovat. Toto další odborné vzdělávání by mělo odpovídat plánu osobního rozvoje, který se pravidelně stanovuje. Kromě požadavků na vzdělání je samozřejmostí pro výkon sociálního pracovníka plná svéprávnost, bezúhonnost a zdravotní způsobilost a odborná způsobilost (Matoušek, 2016).

Odbornou způsobilostí se dle Krausové a Novotné (2006) a zákonu o sociálně – právní ochraně rozumí ukončené vysokoškolské vzdělání (nebo vyšší odborné) v oborech zaměřených na sociální péči, sociální politiku, sociální práci, pedagogiku, psychologii, právo a podobně a dále také získání osvědčení o zvláštní odborné způsobilosti. Toto osvědčení je přitom nutné získat nejdéle do jednoho roku působení na této pozici.

Pracovník OSPOD má odlišnou náplň práce v závislosti na tom, jakou agendu vykonává. Matoušek, Kodymová a Koláčková (2005) uvádí, že práce je rozdělena na pozice terénního sociálního pracovníka, pracovníka v agendě náhradní rodinné péče (NRP) a kurátora pro děti a mládež.

Dle Matouška (2016) jsou obecní úřady s rozšířenou působností, a tedy sociální pracovníci pracující na orgánu sociálně – právní ochrany dětí, povinni v rámci výkonu své profese:

- a) sledovat nepříznivé vlivy působící na děti
- b) činit opatření k omezování nepříznivých vlivů na děti
- c) pravidelně vyhodnocovat situaci ohroženého dítěte a rodiny
- d) poskytovat pomoc rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu (a to i v případech umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc s cílem návratu dětí do rodiny)
- e) dávat podněty soudu týkající se výchovy dětí
- f) vykonávat funkci opatrovníka a poručníka dětí

- g) navštěvovat děti v ústavní výchově, sledovat dodržování jejich práv a důvodu pro pobyt v ústavu
- h) poskytovat poradenství osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny,
- i) poskytovat pomoc oprávněným osobám při vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti, aj.

Dle výše zmíněného výčtu pracovní náplně sociálních pracovníků OSPOD je možné dále jejich práci rozdělit na části, přičemž jedna se zabývá kolizním opatrovnictvím, další výkonem sociálně – právní ochrany (SPO), problematikou týraných, zanedbávaných a zneužívaných dětí (CAN), prací s ohroženými či znevýhodněnými rodinami a další. Není výjimkou, že jednotlivé části práce se prolínají (Pemová, Ptáček 2012).

O orgánu sociálně – právní ochrany dětí je souhrnně možné říct, že slouží k tomu, aby zajišťoval ochranu dětí před nežádoucími jevy a zachovával jejich nejlepší zájem. Tato ochrana je přitom bezplatná a poskytovaná všem dětem do osmnácti let bez rozdílu. Základní výčet, kterým dětem je tato ochrana především poskytována, se nachází pod §6 zákona 359/1999Sb. Do tohoto výčtu spadají zároveň děti zanedbávané, zneužívané a týrané. Pokud je potřeba zamezit nežádoucím jevům, které se vyskytují kolem dítěte, je možné rodičům, dítěti nebo jiným osobám uložit výchovné opatření. Mezi ně se řadí napomenutí, dohled, omezení nebo uložení povinnosti. Sociální pracovníci na OSPOD jsou lidé s různým typem vzdělání. V drtivé většině se jedná o osoby s vysokoškolským vzděláním v oboru sociální pracovník, sociální pedagog a podobně.

5 Výzkumné šetření

Obsahem této kapitoly je popis průběhu výzkumné činnosti, které bylo provedeno na oddělení sociálně – právní ochrany dětí při Městském úřadu v Chrudimi, Kolíně, Hradci Králové a Pardubicích. V rámci této kapitoly je představeno vymezení hlavního cíle a dalších dílčích cílů tohoto výzkumného šetření a jsou popsány metody výzkumu a jednotlivé tazatelské otázky. Kapitola dále popisuje způsob výběru respondentů a průběh sběru dat. Následně dochází k prezentaci získaných výsledků formou analýzy odpovědí na jednotlivé otázky. V závěru této kapitoly je celé výzkumné šetření shrnuto, je vyhodnoceno splnění (případně nesplnění) výzkumných cílů a je uvedeno krátké zamyšlení se nad celým výzkumem.

5.1 Výzkumné cíle

Na počátku mého výzkumného šetření jsem si definovala hlavní a dílčí cíle svého výzkumu.

Hlavním výzkumným cílem jsem si stanovila *zjistit, jaké jsou praktické aspekty práce sociálního pracovníka orgánu sociálně – právní ochrany dětí se sociálně znevýhodněnými rodinami*. Významem slova „aspekty“ poté míním „podoby / stránky“ práce sociálního pracovníka se sociálně znevýhodněnými rodinami. Pro odpověď na to, jak vypadá a jak probíhá tento konkrétní druh práce jsem definovala dílčí výzkumné cíle, které pomohou naplnit hlavní výzkumný cíl mého šetření.

Pro větší přehlednost budou **dílčí výzkumné cíle** dále označovány zkratkou DVC a příslušnou číslicí značící číslo cíle:

DVC 1: *Zkoumat, co pro sociální pracovníky znamená oblast sociálního znevýhodnění v rodinách při jejich práci.*

V rámci tohoto cíle se budu zabývat tím, co si pracovníci představují pod samotným pojmem „sociálně znevýhodněná rodina,“ a jaké jsou typické rysy a vlastnosti těchto rodin, případně jejich členů. Také se budu zabývat tím, jak velkou oblast jejich práce zaujímají právě tyto rodiny, a jak časově náročná je práce s nimi. Fakt, zda mají

pracovníci jasno v tom, co pojem „sociálně znevýhodněná rodina“ je zásadní, a proto je tento cíl definován přednostně.

DVC 2: *Zjistit, jak sociální pracovníci postupují při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou.*

Při rozpracování tohoto cíle se budu zabývat konkrétní prací sociálních pracovníků se sociálně znevýhodněnými rodinami, a to od jejího prvopočátku, kdy dojde k navázání kontaktu, přes průběh práce až ke konečnému výsledku či rozřešení situace.

DVC 3: *Zjistit, jaké sociální pracovníci vnímají překážky a problémy při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou.*

Vzhledem k tomu, že se tato diplomová práce zabývá problematikou práce sociálních pracovníků s výše uvedenou klientelou, bude se dílčí výzkumný cíl číslo tři věnovat tomu, co pracovníky v rámci této práce tíží, jaké vnímají překážky, jaká jsou jejich dilemata a má-li tato práce případné dopady na jejich osobní rovinu.

DVC 4: *Zjistit, co by sociálním pracovníkům pomohlo při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou.*

Tato výzkumná otázka souvisí s předešlou výzkumnou otázkou, neboť se bude zabývat tím, jakou potřebu změny pracovníci vnímají, aby jejich práce mohla být pro ně i pro klienty snesitelnější, lepší, jednodušší a přínosnější.

5.2 Metoda výzkumu a sběr dat

Výzkum lze provádět několika způsoby. Mezi nejtypičtější formy dělení patří výzkum kvalitativní a kvantitativní. V rámci krátkého shrnutí je možné uvést, že kvalitativní výzkum je charakteristický delším a intenzivním zkoumáním místa, jedince, skupiny či jevu. Oproti tomu výzkum kvantitativní probíhá mezi širší populací, právě na danou populaci lze výsledky zobecnit, a sběr dat bývá zpravidla rychlý (Hendl, 2005).

Pro své šetření jsem si zvolila kvalitativní výzkum. Jak již bylo zmíněno výše, tento výzkum probíhá formou intenzivního zkoumání místa, jedince, skupiny či jevu. Data jsou získávána pomocí audio/video nahrávek, poznámek, z dokumentů, fotografií a podobně (Miles a Creswell 2003, Huberman 1994, Bogdan, Biklen 1992 in Hendl

2005). Stejně jako vše ostatní i kvalitativní výzkum má své výhody a nevýhody. Mezi výhody spadá například detailní popis zkoumaného objektu či jevu, přičemž bádání bývá prováděno v přirozeném prostředí. Mezi nevýhody ale spadá lehkost ovlivnění výsledků osobností badatele a častá neplatnost zobecnění výsledků pro celou populaci (Hendl, 2005). Oproti negativům, které na kvalitativní výzkum padají, však Hendl (2005, str. 53) uvádí, že „*to, co kvantitativní výzkumníci kritizují, je vlastně v mnoha případech přednost. Výhodou kvalitativního přistupu je získání hloubkového popisu případů. Nezůstáváme na jejich povrchu, provádíme podrobnou komparaci případů, sledujeme jejich vývoj a zkoumáme příslušné procesy. Citlivě zohledňujeme působení kontextu, lokální situaci a podmínky. Kvalitativní výzkum poskytuje podrobné informace, proč se daný fenomén objevil.*“

Jako techniku sběru dat jsem si vybrala polostrukturovaný rozhovor. Při přípravě rozhovoru byly zvoleny otázky s možností otevřených odpovědí. Doplňující či dovysvětlující otázky a odpovědi budou flexibilně umožněny v rámci rozhovoru.

5.3 Transformační tabulka pro formulaci tazatelských otázek

V předchozích kapitolách byly popsány výzkumné cíle a metody výzkumu a sběr dat. Na základě stanovení těchto proměnných jsem rozvrhla transformační tabulku, ze které byly po definování hlavního výzkumného cíle, dílčích výzkumných cílů a metody výzkumu vytvořeny tazatelské otázky do rozhovoru, který bude se sociálními pracovníky uskutečněn.

Tabulka 2: transformační tabulka

<p>Hlavní výzkumný cíl: Zjistit, jaké jsou praktické aspekty práce sociálního pracovníka orgánu sociálně – právní ochrany dětí se sociálně znevýhodněnými rodinami.</p> <p>Metoda výzkumu: Kvalitativní, prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru</p>		
Dílčí výzkumné cíle (DVC)	Tazatelské otázky v rozhovoru	
DVC 1: Zkoumat, co pro sociální pracovníky znamená oblast sociálního znevýhodnění v rodinách při jejich práci.	Otázka 1:	Co pro Vás znamená pojem <i>sociálně znevýhodněná rodina</i> čili jaké rodiny dle Vás do něj spadají?

	Otázka 2:	Jaké bývají charakteristiky dítěte, které vyrůstá v sociálně znevýhodněné rodině?
	Otázka 3:	Jaký podíl z celkové práce pro Vás přibližně představuje práce se sociálně znevýhodněnou rodinou?
	Otázka 4:	Jaký je Váš osobní názor na to, zda existuje úspěšnost při práci s touto klientelou?
DVC 2: Zjistit, jak sociální pracovníci postupují při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou.	Otázka 5:	Jakým způsobem se orgán sociálně – právní ochrany dětí dozvídá o sociálně znevýhodněné rodině?
	Otázka 6:	Jak probíhá první kontakt se sociálně znevýhodněnou rodinou?
	Otázka 7:	Co vše je obsahem průběžné práce se sociálně znevýhodněnou rodinou?
	Otázka 8:	Jaký je obvyklý výsledek práce se sociálně znevýhodněnou rodinou?
DVC 3: Zjistit, jaké sociální pracovníci vnímají překážky a problémy při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou.	Otázka 9:	Co je dle Vás nejtěžší na práci se sociálně znevýhodněnou rodinou?
	Otázka 10:	Jaké překážky při práci přichází nejčastěji ze strany klienta?
	Otázka 11:	Jaké vnímáte překážky při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou, které pramení ze samotného zákona nebo z celkového nastavení sociální práce v České republice?
	Otázka 12:	Co pro Vás představuje největší dilema při této práci?

	Otázka 13:	Dopad na psychický či fyzický stav, bezvýchodnost, syndrom vyhoření. Tyto pojmy se často objevují u pomáhajících profesí. Pokud Vám něco při práci s těmito rodinami způsobuje „těžkou hlavu,“ co to obvykle bývá?
	Otázka 14:	Pokud tato práce ve Vás zanechává pocity uvedené v předchozí otázce (č.13), jak se nejčastěji projevují?
DVC 4: Zjistit, co by sociálním pracovníkům pomohlo při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou.	Otázka 15:	Co by Vám práci se sociálně znevýhodněnou rodinou zjednodušilo?
	Otázka 16:	Co by bylo potřeba udělat pro to, aby práce se sociálně znevýhodněnými rodinami byla efektivnější?

5.4 Výběr respondentů

Tato práce se zaměřuje na práci sociálních pracovníků orgánu sociálně – právní ochrany dětí. Cílovou skupinou pro mé výzkumné šetření jsou tedy tito pracovníci. Bylo osloveno několik odborů sociálních věcí při městských úřadech v okruhu padesáti kilometrů od mého bydliště, tedy od města Přelouč. Záměrně byly osloveny městské úřady tak, aby moji respondenti pocházeli z více než jednoho kraje. Spolupráce byla nakonec navázána s orgánem sociálně – právní ochrany dětí v Kolíně, Hradci Králové, Pardubicích a Chrudimi. Zastoupen tak byl Královehradecký kraj, Středočeský kraj a dvakrát Pardubický kraj. Z každého pracoviště jsem poprosila, zda by mi byl umožněn rozhovor s právě dvěma pracovníky, přičemž výběr pracovníků jsem nechala na rozhodnutí konkrétního pracoviště.

Při mém šetření nehraje žádnou roli to, zda respondentem je muž či žena, nekladla jsem tedy žádné požadavky na to, s kým bude rozhovor proveden z hlediska pohlaví.

Zřetel nebyl brán ani na dosažené vzdělání, věk či dobu, po jakou tuto profesi vykonávají. Respondenti byli informováni o tom, že rozhovory budou anonymní a jejich odpovědi budou zveřejněny bez návazností na jejich jméno. Následující tabulka slouží k přehlednosti při značení respondentů v následujícím textu:

Tabulka 3: respondenti

Respondent (R)	Místo výkonu profese
R1	Kolín
R2	Kolín
R3	Hradec Králové
R4	Hradec Králové
R5	Pardubice
R6	Pardubice
R7	Chrudim
R8	Chrudim

5.5 Průběh sběru dat

Samotná část mého výzkumného šetření začala v listopadu 2021, kdy jsem e-mailem kontaktovala vedoucí oddělení sociálně – právní ochrany dětí s žádostí o poskytnutí pomoci při výzkumném šetření v rámci mé diplomové práce. Vedoucí byli v rámci e-mailu seznámeni s tématem mého výzkumu a s formou jeho provedení. Bylo kontaktováno devět pracovišť, ačkoliv spolupráce byla nakonec navázána pouze se čtyřmi z nich. Jak již bylo výše zmíněno, jednalo se o pracoviště v Chrudimi, Kolíně, Hradci Králové a Pardubicích. V tomto kroku jsem si také uvědomila rizika mého výzkumu, neboť jsem kontaktovala pracoviště necelý měsíc před Vánocemi, a tudíž pár dní od konce roku, kdy pracovníci jsou zahlceni prací ještě více, než v jiné roční období. Z tohoto důvodu mi byla také více než polovina pracovišť spolupráci odmítla s právě tímto odůvodněním. Další riziko, se kterým jsem počítala dopředu, je situace pandemie viru COVID-19 po celém světě, tedy i v České republice. Mé obavy směřovaly k tomu, že mi na jednotlivá pracoviště nebude umožněn vstup a tudíž bude ohroženo provedení rozhovorů tváří v tvář. V záloze jsem tedy měla plán provedení rozhovorů online formou prostřednictvím aplikací MS Teams nebo Skype. K tomu se naštěstí neuchýlilo a rozhovory proběhly standartně.

Rozhovory probíhaly během měsíce prosince 2021 za zvýšených hygienických opatření právě z důvodu koronaviru. Pro rozhovory byly na všech pracovištích nachystané speciální místnosti vybavené dezinfekcemi, přičemž židle a stoly byly rozestavěné tak, aby mohla být dodržena bezpečná vzdálenost. Samozřejmostí bylo užití respirátoru. Respondenti byli seznámeni s tím, že naše rozhovory budou nahrávány za účelem snadnější následné analýzy jejich odpovědí. Nahrávání skrze mobilní telefon bylo vždy spuštěno s jejich souhlasem. Rozhovory probíhaly velmi hladce a každý z nich trval přibližně třicet až čtyřicet pět minut.

Po získání veškerých rozhovorů byla provedena tzv. transkripce čili přepis nahrávek do počítače. K tomuto přepisu mi posloužil program Microsoft Word.

5.6 Analýza získaných dat a prezentace výsledků

Hendl (2005) uvádí kódování jako způsob pro zpracování a analýzu dat. Tento krok je nezbytnou součástí kvalitativního výzkumu. Proces kódování popisuje i Kajanová et al. (2017), která hovoří o tom, že rozhovory a informace, které jsme z nich získali, je nutné redukovat. Tyto informace, tedy odpovědi respondentů, se roztřídí pomocí kódů do skupinek podle toho, jak se sebou tematicky souvisí. Těmto skupinkám přiřadíme příslušný název. Jedná se o tzv. kategorie, které jsou obecnější a „nadřazenější“ kódům. Jednotlivé rozhovory byly vytištěny a kódování bylo provedeno tužkou – tedy ručně.

První dílčí výzkumný cíl (DVC 1) mého výzkumného šetření má za cíl *zkoumat, co pro sociální pracovníky znamená oblast sociálního znevýhodnění v rodinách při jejich práci*. Nyní se tedy budu zabývat **oblastí sociálního znevýhodnění v rodinách a jeho významem pro sociální pracovníky při jejich práci**. Touto tematikou se zabývají otázky 1–4. Odpovědi respondentů na tyto otázky budou následně analyzovány:

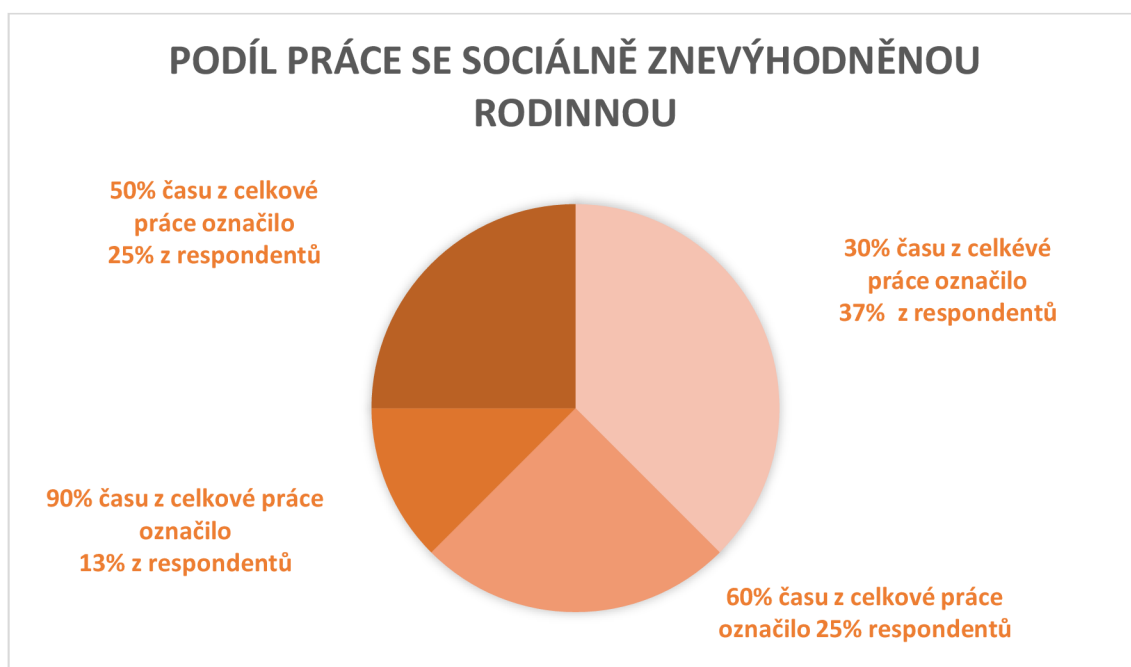
První tazatelská otázka zjišťovala, co znamená pro respondenty pojem „sociálně znevýhodněná rodina“ a jaké rodiny do tohoto pojmu spadají. Odpovědi na tyto otázky se u všech respondentů velmi shodovaly. Ve všech odpovědích zazněla slova o tom, že tyto rodiny mívají problém s financemi. Velmi často bývaly zmiňovány také problematiky nezaměstnanosti rodičů, vyloučení, zdravotních znevýhodnění a špatných bytových poměrů. Velmi komplexně odpovědi všech respondentů shrnula R6, která uvedla, že se jedná o „rodiny které spadají do sociálně znevýhodněných rodin mají

nedostatek financí, objevuje se tam nezaměstnanost, buď nemají vlastní bydlení nebo dokonce žádné, často se tam vyskytují závislosti nebo jiné patologické jevy. Rodiče mívají nižší emoční nebo sociální inteligenci, a pokud s nimi pracujeme, nemají dostatek motivace k tomu svůj problém řešit. Celkově ta jejich schopnost řešení situace je dost omezená.“ Mnoho z respondentů hovoří také o potýkání se s existenčními problémy. Po doptání se R3, co co vlastně jsou všechno ty existenční problémy, mi bylo zodpovězeno „*no finanční a bytové problémy.*“ Problematiku bydlení zdůraznila i R8 slovy: „*bez adekvátního bydlení, tím myslím ty žijící na ubytovnách nebo v azylových domech.*“ Sociálně znevýhodněné rodiny jsou charakteristické i sníženým intelektem jednotlivých členů rodiny, R5 popisuje, že „*rodiče často mají snížené schopnosti a kompetence,*“ R6 k této tématice dodává, že „*často to bývají lidé i negramotní, nebo mají třeba nějaké postižení.*“ Tyto rodiny se v rámci svého působení pohybují převážně na okrajích společnosti. R5 začíná charakteristiku této rodiny právě z tohoto pohledu, a to tak, že „*je to rodina, která není běžně sociálně začleněna z důvodu nízkého příjmu, členové této rodiny jsou izolováni od sociálních kontaktů.*“ Nízký sociální status zmiňuje i R2. Zajímavý pohled přináší dále R4, která k charakteristikám, které již byly výše zmíněné, dodává, že tyto rodiny se vyznačují také větším počtem dětí. Tyto děti navíc přebírají špatné vzorce chování od svých rodičů, a to například tím, že je nikdy neviděli pracovat, a jejich příjmy jsou závislé na státních dávkách. O špatných vzorcích chování hovoří i v rámci patologických jevů a závislostí. V rámci odpovědí na tuto otázku padly charakteristiky pojmu sociálně znevýhodněné rodiny jako jsou chudoba, špatné finanční a bytové podmínky, nezaměstnanost, sociální vyloučení, závislost na dávkách, patologické jevy, zdravotní problémy a podobně. Na tom, co termín sociálně znevýhodněná rodina znamená, se v principu shodli všichni respondenti. Někteří respondenti uvedli i další charakteristiky, například R8 do těchto rodin zařadila i rodiče samoživitele.

Tazatelská otázka číslo dvě měla za cíl zjistit, jaké bývají charakteristiky dítěte, které vyrůstá v sociálně znevýhodněné rodině. R8 mluví o tom, že tyto děti jsou klasicky buď introverti, nebo extroverti. V případě introvertů jsou to děti hodně bojácné až šikanované, v případě extrovertů jsou to děti hodně hyperaktivní. R8 se v tomto shoduje s R2, která taktéž říká, že jsou to děti buď hodně „*utáplé, nebo to jsou naopak sígři.*“ Respondenti často charakterizovali toto dítě skrze školu a vzdělávání. Například R7 o vztazích ve škole říká, že „*,, špatně navazují vztahy ve škole nebo obecně*

všude, a když už je naváží, tak to bývají spíš nezdravé vztahy,“ k čemuž R3 dodává, že *„tyto děti jsou často vyloučený ze společnosti a nejsou přijaty kolektivem spolužáků“*. Dle R2 jsou tyto děti *„ve škole spíš podprůměrní, protože je rodiče ve školní přípravě příliš nepodporují, nebo jim ani nemohou pomoci, protože na učivo nestačí.“* R1 hovoří o tom, že v rodině není vzdělávání na žebříčku hodnot, že mnohem důležitější jsou pro ně finance a tak se řeší spíše peníze, než škola. Co se týče psychické stránky u těchto dětí, mohou se u nich objevovat psychické a výchovné problémy, často jsou u nich diagnostikovány poruchy učení a ADHD, mají špatné vzorce chování a jsou úzkostné. R6 je v souvislosti s duševní stránkou charakterizuje tak, že jsou *„emočně deprivované, s pocity strachu a viny, bázlivé nebo naopak přehnaně kontaktní a vděčné.“* R2 a R4 se shodují v tom, že pokud se na dítě podíváme, bude na nás působit zanedbanějším dojmem, například tím, že nosí starší a obnošené oblečení a má problémy s hygienou. Jinou charakteristiku tohoto dítěte přináší R5, která hovoří o tom, že toto dítě má nízké materiální vybavení a málo podnětné prostředí. U R1 se kromě charakteristik, které zmiňovali i další respondenti, objevuje také dítě páchající násilné až kriminální jednání. R7 navíc zmiňuje opožděnost ve vývoji. Při těchto odpovědích se respondenti hodně shodovali v charakteristikách dítěte skrze vzdělávání a školní prostředí. Shodovali se také v projevovaném chování, kromě výše zmíněné R1, která jako jediná zmínila chování až kriminální. To, že to zmínila jako jediná, ovšem nepovažuji za fakt, že se toto jednání objevuje ojediněle, neboť respondenti často také zmiňují nesprávné vzorce chování u dětí. Odpovědi respondentů tak nakonec představovaly poměrně pestrou škálu charakteristik tohoto dítěte.

Třetí otázka, která byla pokládána respondentům, zjišťovala, jaký podíl z celkové sociální práce zaujímá práce právě se sociálně znevýhodněnými rodinami. Ačkoliv můj výzkum nese kvalitativní charakter, dovoluji si u vyhodnocení této otázky použít kvantitativní metodu a graficky znázornit odpovědi respondentů.

Graf 1: podíl práce se sociálně znevýhodněnou rodinou

Z celkového počtu dotazovaných odpověděli celkově 3 respondenti, konkrétně R8, R5 a R1, že z celkové jejich práce jim práce se sociálně znevýhodněnou rodinou zabírá zhruba 30 % času. O polovině času hovořili R2 a R4, tedy dva respondenti. Další dva respondenti, R3 a R7, označili, že jim tato práce pokrývá 60 % z celku. Výrazně se odlišoval od ostatních R6 se svým odhadem 90 %. Vzhledem k počtu respondentů se z tohoto dotazování nedají jistě dělat plošné závěry, z odpovědí mi šlo hlavně o to, zda se respondenti budou přibližně shodovat, nebo budou odpovědi rozdílné. Z grafu je možné vyčíst, že nejvíce se opakovalo číslo 30 % práce. R6 jsem se dále dotazovala, čím zdůvodňuje to, že jeho podíl je tolik vysoký. Odpovědí mi bylo, že v jeho „rajónu“ se nachází mnohem více vyloučených lokalit, než kolik mají například jeho kolegové. Proto je respondentova činnost složená převážně z práce se sociálně znevýhodněnými rodinami. R8 uvedla spolu s dalšími dvěma respondenty nejmenší číslo, tedy 30 %. Dotazovala jsem se, co je ostatní náplň její práce. Vysvětlila mi, že kromě práce se sociálně znevýhodněnými rodinami funguje jako kolizní opatrovník, je účastníkem soudních řízení, poskytuje poradenství rodičům a dalším zainteresovaným osobám, provází rodiče při určování poměrů k dětem při jejich rozchodu či rozvodu a pracuje s rodinami s dalšími problémy, které pramení ať už od rodičů, nebo od samotných dětí. Její lokalitou jsou především vesnice, kde se znevýhodněné rodiny příliš nevyskytují. Tyto rodiny se vyskytují převážně ve městech, neboť mají blízko ke službám a obchodu a nejsou závislí na dopravování se do města. Ve městech je také mnohem snazší

si pronajmout byt a sehnat bydlení než na vsích, ve kterých jsou především rodinné domy, které se buď nepronajímají, nebo se pronajímají často za vyšší cenu. Tuto otázku tak zhodnocuji způsobem, že velmi záleží, v jaké lokalitě se pracovník pohybuje a dle toho se skládá jeho druh práce a typ činnosti.

Cílem čtvrté tazatelské otázky je zjistit, jaký je osobní názor sociálních pracovníků na to, zda existuje úspěšnost při práci s touto klientelou. R7 hovoří hlavně o motivaci, která hraje v celé práci podstatnou roli. Nejedná se přitom pouze o motivaci ke změně svého života, ale i motivaci spolupracovat se sociálními pracovníky. Sděluje, že pokud jsou klienti dostatečně namotivováni, úspěšnost práce je tím vyšší. Na tom, že úspěšnost práce s touto klientelou je nízká, se shoduje R8, R3 i R1. R8 k tomu, že úspěšnost bývá nízká, dodává, že se *„Dost často s těmito typy rodin pracuje opakovaně, a to i generačně.“* R3 tuto otázku komentuje velmi stručně ale jasně: *„Minimální úspěšnost. Tak to prostě je. K tomu asi není co dodat.“* Úspěšnost v této práci ale dle odpovědí dalších respondentů možná je, má však své podmínky. *„Ano, úspěšnost může být, ale při intenzivní spolupráci se sociálně aktivizační službou a dalšími zainteresovanými subjekty.“* Takto to komentuje například R5. R4 hovoří také o tom, že úspěšnost možná je, zmiňuje i to, že za jistých předpokladů může být vysoká: *„Pokud se podaří navázat vztah důvěry, poté je úspěšnost vysoká. Obnáší to však otevřenou, dlouhodobou spolupráci s jasně vymezenými kompetencemi na obou stranách a cíli spolupráce. Dále je předpokladem dostatek SAS služeb v okolí rodiny, které značnou měrou přispívají k úspěchu.“* Další respondenti odpověděli, že změny možné jsou, ale je podstatné neočekávat mnoho. O nastavení cílů hovoří R2: *„záleží na tom, jaké cíle si nastavíme. Je potřeba si klást reálné cíle a počítat s tím, že taková rodina nejspíš nikdy nebude fungovat tak, jak rodiny běžné, jestli se to takto dá říct. Pokud si nastavíme ty reálné cíle, práce úspěšná být může.“* Dle jejich slov tedy úspěch možný je, protože úspěchem jsou i drobné změny vedoucí ke zlepšení. Sama na konec ale skepticky dodává, že *„je ale pravda, že často to celé nikam nevede.“* R1 hovoří o tom, že někdy je to také o tom, že rodina se sice neposouvá kupředu směrem k lepšímu životu a pozitivní změně, ale udržuje se v takovém stádiu, že se situace nadále alespoň nezhoršuje. Ačkoliv v počátku její odpovědi sdělila, že úspěšnost práce se sociálně znevýhodněnou rodinou je téměř nulová, ke konci dodává, že změna v některých případech možná je, pokud klient sám chce a má snahu se svojí situací něco dělat. R6 upozorňuje na důležitý faktor, a to konkrétně na subjektivní vnímání úspěšnosti, o které sama říká,

že „*Existuje, ale je obtížně měřitelná. Taky to je dost zkreslené subjektivním vnímáním každého, jedná se spíše o drobné kroky směřující ke zlepšení kvality života rodiče nebo dítěte.*“ Při analyzování odpovědí jednotlivých respondentů je možné si povšimnout, že zhruba polovina z dotazovaných označuje tuto práci za víceméně neúspěšnou bez výraznějších připomínek, přičemž druhá polovina spíše popisuje podmínky, za kterých práce úspěšná být může. V hlavě se mi zrodila teoretická myšlenka, zda negativně směřované odpovědi nesouvisí s nastavením pracovníků a nepopisují jejich stavy v tom smyslu, že někteří jsou možná na tuto práci již rezignovaní a nemají přílišné očekávání, nebo jsou zkrátka jen realističtí, nebo dokonce možná v procesu vyhořívání. K této myšlence mě vedly i nonverbální signály při odpovědích těchto pracovníků. Ovšem jaká je skutečná odpověď na moji myšlenku samozřejmě vědět nemohu.

Shrnutí DVC 1:

V rámci informací, které mi byly poskytnuty, se domnívám, že DVC 1 byl splněn. V oblasti sociálního znevýhodnění v rodinách a jeho významu pro sociální pracovníky při jejich práci mi respondenti poskytli zajímavé informace, které nyní stručně shrnu. Sociální znevýhodnění respondenti spatřují v rodinách, které se potýkají s existenčními problémy, jako jsou finance a bydlení. V těchto rodinách se objevuje chudoba, nízké vzdělání, nezaměstnanost, patologické jevy včetně závislostí, zdravotní problémy a další. Patří sem i rodiny sociálně vyloučené a rodiny s nízkým sociálním statutem. Děti z těchto rodin mohou být opožděné ve vývoji a mohou mít různé psychické problémy. Tyto děti se často potýkají s šikanou ať už na straně oběti nebo agresora. Působí zanedbaně a mohou mít problémy s hygienou. Ve škole jsou spíše podprůměrní. Práce se sociálně znevýhodněnou rodinou zabírá pracovníkovi různý podíl z pracovní doby v závislosti na tom, jakou agendu vykonává a v jaké lokalitě působí. Názor respondentů na úspěšnost práce se sociálně znevýhodněnou rodinou je odlišný, objevují se názory, že úspěšnost je nulová až mírná, avšak další respondenti udávají, že za určitých podmínek je úspěšnost možná. Mezi tyto podmínky patří například dobrá spolupráce se zainteresovanými subjekty a snaha, motivace a ochota klientů něco změnit. V odpovědích na první dvě tazatelské otázky se respondenti prakticky shodli, ačkoliv při charakterizování dítěte vyrůstajícího v této rodině byla škála odpovědí široká. Odpovědi na třetí a čtvrtou tazatelkou otázku byly odlišné, některé odpovědi se s odpověďmi dalšího respondenta shodovaly, jiné se zase diametrálně lišily. Detailnější informace jsou popsány vždy u jednotlivých analýz tazatelských otázek výše.

Druhý dílčí výzkumný cíl (DVC 2) mého výzkumného šetření má za cíl *zjistit, jak sociální pracovníci postupují při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou*. V této části se tedy budu zabývat **postupem práce sociálních pracovníků se sociálně znevýhodněnou rodinou**. Této problematice se věnují tazatelské otázky číslo 5–8:

Pátá tazatelská otázka má za cíl zjistit, jakým způsobem se sociálně – právní ochrana dětí dozvídá o sociálně znevýhodněné rodině. Respondenti mi vyjmenovali výčet institucí a způsobů. Jejich odpovědi byli vesměs shodné. Jako první bývá jmenována škola a školské zařízení, neboť dítě v těchto institucích tráví podstatnou část svého času. Potvrzuje to například R3: *„nejčastěji od nejbližšího okolí dítěte, což je škola.“* Školu dále zmínili všichni ostatní respondenti. R2 zmiňuje, že *„kolikrát je to na základě anonymního oznámení“* (Ukázka rozhovoru s R2 bude přiložena v příloze D). O tom, že někdo zašle anonym mluví i R8 a převážná většina respondentů. Mezi dalšími odpověďmi se hojně vyskytovalo hlášení od lékařů, policie České republiky, prostřednictvím vlastního zjištění, od organizací, které s rodinou pracují. Těmito organizacemi jsou nejčastěji sociálně aktivizační služby, popřípadě nízkoprahové zařízení. Informace OSPOD může získávat také vlastním šetřením, například prostřednictvím opakované práce s rodinou, nebo prostřednictvím širší rodiny a sousedů dítěte. Ojedinelé případy zmiňuje R7: *„Nebo dítě samo zažádá o pomoc. Ale to je málokdy.“* Jak již bylo výše zmíněné, v této odpovědi se respondenti velmi shodovali, a to až v takové míře, že jejich odpovědi byly prakticky totožné.

Cílem šesté tazatelské otázky bylo zjistit, jak probíhá první kontakt se sociálně znevýhodněnou rodinou. R2 hovoří o tom, že způsob kontaktování je odvozený *„podle závažnosti situace a podle typu situace.“* A dále dodává, že *„buď jedeme na sociální šetření hlášené nebo nehlášené, nebo si rodiče zve na OSPOD.“* O tom, že závisí na situaci mluví i R3: *„Je to individuální – buď předem pozvu na oddělení, nebo jdu na šetření – vycházím z obsahu prvotních informací a naléhavosti.“* Stejně to vnímá i R5, která nejprve vyhodnocuje situaci v rodině, ale jinak pracuje s touto rodinou stejně, jako s každou jinou. Na mou otázku, zda povětšinou za rodinou dojíždí, nebo si je zve do kanceláře, odpověděla, že *„pokud potřebuji vidět prostředí rodiny, tak vyjíždím já, jinak si povětšinou zvu rodiče do kanceláře.“* Tato moje otázka není zahrnuta do transformační tabulky sloužící pro přehled otázek v rozhovoru, neboť byla položena

pouze této respondentce. Někteří z respondentů preferují sociální šetření před pohovorem v kanceláři. „*obvykle v terénu v prostředí rodiny, případně v prostředí dítěte (ve škole), mnohem méně na úřadě v kanceláři,*“ uvádí R6. Stejně tak preferuje osobní kontakt prostřednictvím sociálního šetření i R1 a R8. R7 uvádí jako další způsob kontaktování rodiny telefonní hovor. Na odpovědích na tuto otázku se stejně jako u předešlé otázky respondenti shodovali. Figurovaly hlavně dvě odpovědi, a to buď sociální šetření nebo pohovor v kanceláři.

Tazatelská otázka číslo sedm cílila na zjištění, co vše je obsahem průběžné práce se sociálně znevýhodněnou rodinou. R5 hovoří o tom, že rodinu je potřeba pravidelně monitorovat. K tomuto tvrzení se přidává i R1 a R2. V rámci prvotního řešení situace má OSPOD třicet dní na to, aby vyhotovil vyhodnocení situace dítěte. Dle R2 se jedná o „*základní vyhodnocení, popřípadě podrobné vyhodnocení a sestavení IPODu.*“ „IPODem“ respondentka označuje individuální plán ochrany dítěte. Formulář podrobného vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny používaný právě v Chrudimi je taktéž přiložen v přílohách, konkrétně v příloze E. Vyhodnocením a individuálním plánem se více zabývám v kapitole *Konkrétní práce*. Se sestavením individuálního plánu souvisí i odpověď R6, která pod obsahem práce se sociálně znevýhodněnou rodinou označila i „*stanování společného cíle ke zlepšování, hledání kroků k jeho splnění. Součástí těchto cílů může být i navázání na další odborné služby.*“ Odkazování na další služby je nezbytné ke zvýšení úspěšnosti práce. R8 jmenuje několik služeb, na které lze rodinu odkázat. Jsou jimi například úřad práce, neziskové sektory, oddělení prevence a pomoci a podobně. R5 i R3 k těmto službám dodávají ještě sociálně aktivizační služby, které mají v této práci své nezastupitelné místo. Sociální pracovník spolupracuje ale i s dalšími institucemi, hlavně formou „*dotazování se na rodinu a hlavně děti u institucí jako je škola, lékař,*“ uvádí R2. O nutnosti spolupráce hovoří i R4 a R7. Během této práce se rodině poskytuje poradenství. Nadále se sbírají další podstatné informace týkající se rodiny a pravidelně se přehodnocuje její situace. Pokud rodina nemá dostatek financí, vypisuje se poukázka do potravinové banky, zmiňuje R3. R8 k potravinové bance dodává ještě výpis poukázek do sociálního šatníku pro získání oblečení. Nedílnou součástí jsou i pravidelné sociální šetření v místě bydliště, které zmiňuje jak R2 tak R4, která k těmto návštěvám přidává ještě rozhovory s dětmi. Kromě dětí je však během práce nutné pravidelně hovořit i s rodiči. Pokud v rodině začíná nějaká konkrétní věc nebo více věcí selhávat, hovoří R8 o „*mapování, zda jsou děti*

v rodině ohrožené, či nikoli, pokud jsou, koná se větší zásah do rodiny, což může být odebrání dítěte z rodiny, pokud situace v rodině je neudržitelná, nebo hledání vhodnějšího bydlení pro celou rodinu a podobně.“ V těchto, nebo v podobných případech, je v případě potřeby dle R3 součástí práce i využití návrhových opatření. R8, R6 i R3 nezapomínají na to, že jako ve všem ostatním je nutné klienty stále motivovat k tomu, aby svoji situaci neustále zlepšovali. Součástí motivace je i podpora klienta a ocenění jeho úspěchů. Dle odpovědí všech respondentů je zřejmé, že všichni s rodinou pracují velmi podobným způsobem a náplň této práce se výrazně neliší. Zároveň je jisté, že práce se sociálně znevýhodněnou rodinou je opravdu obsáhlá, ačkoliv není pochyb o tom, že každá rodina je individuální, má svá specifika, a práci je nutné tomu přizpůsobit.

Cílem otázky číslo osm je zjistit, jaký je obvyklý výsledek práce se sociálně znevýhodněnou rodinou. R2 konstatuje, že *„většinou je to zdlouhavá nekončící práce,“* a následně dodává: *„někdy se děti vyhodnotí již jako neohrožené, protože se podařilo podchytit rizikové faktory a buď se práce ukončí, nebo se vede jen poradenství. Většinou ale problémy přetrvávají a víme, že s tím nic neuděláme. Tyhle rodiny mívají tolik problémů, že jen co se vyřeší jeden, objeví se druhý.“* S tímto tvrzení souzní i R8, protože o výsledku hovoří jako o krátkodobém, a také o tom, že jakmile se vyřeší jeden problém, objeví se vzápětí další. Uvádí to na konkrétních příkladech: *„pokud se jedna věc v rodině vyřeší, například nalezení vhodnějšího bydlení, hned se řeší další, například finanční stránka, jak poplatit bydlení a tak dále.“* R1 se domnívá, že výsledek této práce je takřka nulový, protože o to, aby měla rodina lepší život, se snaží všichni, kromě rodiny samotné. Z toho důvodu je výsledek takový, jaký je. Pokud se situace v rodině zlepší, nemá většinou toto zlepšení dlouhodobý charakter, jak tvrdí R4. Je to neustálá práce na plánu podpory a individuálním plánu ochrany dítěte. O nestabilním výsledku práce hovoří R7. Výsledkem práce vidí *„selhání rodiny a odebrání dětí, nebo setrvávající stav, případně mírné zlepšení, přičemž ale to zlepšení střídá zhoršení.“* Nejistý výsledek při této konkrétní sociální práci vidí R6: *„občas pocítuji drobná zlepšení v kvalitě života rodiny a dítěte, něco se dá do pořádku a rodina jakžtakž funguje, někdy není výsledek žádný.“* Mluví také o tom, že výsledek velmi závisí na tom, jak je klient motivován ke spolupráci. V krajním případě poté dochází k odebrání dítěte z péče rodičů. R5 nedokáže na tuto otázku obecně odpovědět, protože každý případ je velmi individuální a taktéž výsledek je pokaždý jiný. Ačkoliv R3 také není schopna zhodnotit obvyklý výsledek, má představu o tom, jak by tento výsledek však vypadat měl: *„Ideální je*

zkompetentnění rodičů a posílení výchovných kompetencí do takové míry, aby byli schopni vykonávat svoji rodičovskou odpovědnost bez podpory okolí. K tomu směřujeme snad všichni na OSPOD.“ V odpovědích na tuto otázku se respondenti poměrně shodovali, názory na obvyklé výsledky práce se sociálně znevýhodněnou rodinou nesou však bohužel pesimistický nádech.

Shrnutí DVC 2:

Z analýzy odpovědí mých respondentů i u tohoto dílčího cíle soudím, že cíl byl naplněn. O postupech při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou jsem se taktéž, jako u předchozí části, dozvěděla mnohé. Sociálně – právní ochrana dětí se o sociálně znevýhodněné rodině dozvídá prostřednictvím několika pramenů. Kromě vlastního zjištění jsou informace poskytovány nejčastěji také od školských zařízení, lékařů, nejbližšího okolí dítěte či prostřednictvím anonymního oznámení. Častými oznamovateli jsou i organizace, které s rodinami spolupracují. Jednou z těchto organizací je SAS – sociálně aktivizační služba. První kontakt probíhá v zásadě dvěma způsoby, záleží na tom, o jakou konkrétní situaci se jedná. Buď se sociální pracovník vydává na sociální šetření, nebo si zve rodiče (případně i děti) do kanceláře k pohovoru. V rámci vlastní práce se sociálně znevýhodněnou rodinou řeší pracovníci mnoho záležitostí. Nutnou nezbytností je pravidelné vyhodnocování situace dítěte, poskytování poradenství, odkazování na následné služby a organizace, se kterou rodina může spolupracovat, provádění sociálního šetření a jednání s rodinou, vypisování poukázek na jídlo a oblečení a motivování klientů k další práci. Výsledek práce se sociálně znevýhodněnou rodinou bývá nejistý, mnohdy pomíjíví, často je pořád něco k řešení. V krajních případech dochází u těchto rodin k odebrání dětí z péče rodičů. Při této práci je však ideální zkompetentnit rodiče tak, aby byli schopni fungovat sami bez podpory ostatních. Každá rodina je všem individuální a stejně tak je individuální i výsledek práce s touto rodinou. Mám-li komparovat odpovědi jednotlivých respondentů, musím říci, že v této části byly velmi jednotné a shodné. Při otázkách 5–8 jsem nenašla odpověď, která by se výrazně lišila od odpovědí ostatních respondentů.

Třetí dílčí výzkumný cíl (DVC 3) má za cíl *zjistit, jaké sociální pracovníci vnímají překážky a problémy při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou*. Nyní budu tedy analyzovat **překážky a problémy při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou**. Překážkami a problémy se zabývají tazatelské otázky 9–14.

Cílem tazatelské otázky číslo devět bylo zjistit, co je dle respondentů čili sociálních pracovníků orgánu sociálně – právní ochrany dětí, nejtěžší na práci se sociálně znevýhodněnou rodinou. O tom, že tato práce je náročná, není pochyb. Více mi o tom pověděli sami respondenti. R2 mluví o tom, že nejtěžší je to, že se práce někdy může jevit jako zbytečná a také o nedostatečné motivaci klientů, přesněji: „*klienti nemají motivaci něco změnit.*“ O motivaci, respektive demotivaci hovoří i R8: „*Nejtěžší pro mne je demotivace rodin, to, že prostě nechtějí spolupracovat.*“ Stejně tak R4 spojuje dva faktory, které jsem od respondentů při těchto odpovědích slyšela nejčastěji, jedná se o již zmiňovanou motivaci i spolupráci: „*No, nejhorší je motivovat je k efektivní spolupráci.*“ V rámci zmiňované efektivní spolupráce se jedná i o to, že je potřeba, aby klient porozuměl tomu, proč se po nich dané věci požadují. Problémem je dále i to, že sami sebe staví do pozice oběti. Na moji otázku, co to pro tuto sociální práci znamená, když se klienti staví do pozice oběti, mi bylo zodpovězeno: „*No dělají ze sebe chudáčky a myslí si, že nemusí hnout prstem a všechno za ně zařídíme my, a taky to, že všechno jim bude prominuto. Neříkám, někdy ty lidi opravdu za své problémy nemohou a je mi jich vlastně líto, ale i tito lidé se musí snažit se svoji situaci něco dělat a nečekat jen, že to za ně udělá někdo jiný.*“ Tato doplňující otázka opět není zařazena do seznamu otázek v transformační tabulce, neboť byla položena pouze tomuto respondentovi. O nespolupráci a motivaci hovoří ještě R7: „*Je to nespolupráce a negativní postoj k problému,*“ a také R1: „*asi motivace rodiny, to je to nejhorší.*“ Pro R3 je nejtěžší na práci se sociálně znevýhodněnou rodinou lhaní, výmluvy a nedůvěra, se kterými se kolikrát setkává. Problém spatřuje také ve „*štědrém sociálním systému,*“ díky kterému nejsou klienti motivováni k žádné změně. R5 dodává, že těžké je také zorientovat se rychle v rodině, aby se co nejdříve zjistilo, co rodina potřebuje, a na základě toho vyhodnotit, jaké řešení bude pro rodinu nejlepší a také to, co je potřeba řešit prioritně. R6 také hovoří o problematickém udržení motivace klienta a obtížném získávání důvěry, která je pro spolupráci nezbytná. Oproti ostatním však spatřuje problematiku i v „*množství papírování, které zkrátka převažuje nad potřebnější přímou prací s klientem.*“ V rámci těchto odpovědí jsem vyhodnotila, že jedním z nejtěžších věcí při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou je problematická motivace klientů a také spolupráce s nimi. Na tomto se respondenti poměrně shodovali.

Desátá tazatelská otázka cílila na informace o překážkách, které při práci přichází nejčastěji ze strany klienta. Některé odpovědi se podobaly odpovědím na předchozí

otázku, opět se tu opakovala problematika motivace a špatné spolupráce klientů se sociálními pracovníky. R3 opětovně uvádí, že ze strany klienta jsou nejhroší výmluvy. To samé uvádí i v předchozí otázce, která směřovala na to, co je pro respondenty při této práci nejtěžší. Respondenti číslo 1 a 2 zmiňují neochotu a nespolečnost. R1 ke všemu dodává i nedodržování dohod. R2 a R4 se shodují v tom, že největší překážkou ze strany klientů je to, že nejsou ochotni udělat změnu. Stejně tak R8 hovoří o tom, že je to „*vlastní nechuť cokoliv činit pro zlepšení situace, a také to jsou problémy s dodržováním termínů a pravidel.*“ Pro to, aby klient měl snahu zlepšit svoji situaci, si musí uvědomovat, že v jeho životě vůbec nějaký problém je. V návaznosti na toto se zmiňuje například R7: „*Je to asi negativní postoj klientů, jejich zlehčování problému a vůbec celkově nepřipouštění si problému.* Pro R6 je překážkou ze strany klientů „*nedůvěra v orgán sociálně – právní ochrany dětí a v pomoc. To, že mají odlišné představy o životě a výchově dětí, než jak je běžné, a taky to, že mají nedostatek sil a vnitřní motivace ke změně.*“ V těchto odpovědích se respondenti v mnohém shodovali, někteří dodali něco navíc a něco odlišného od respondentů ostatních. Překvapením pro mě bylo, že odpovědi na otázku deset byly podobné odpovědím na otázku devět, z čehož se tedy domnívám, že to, co je pro sociální pracovníky nejtěžší na práci se sociálně znevýhodněnou rodinou, pramení zřejmě z překážek, které pocházejí ze stran klientů.

Tazatelská otázka číslo jedenáct se nyní táže na překážky při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou, které nepramení ze strany klienta, nýbrž ze samotného zákona nebo z celkového nastavení sociální práce v České republice. Respondenti 5 a 7 mi sdělili, že žádné zásadní překážky nevnímají, pouze R7 dodala, že jí vadí kupa papírování, která ji zdržuje od důležitých věcí. „*Mně například vadí, že finanční situace a bytové podmínky nejsou důvodem pro odebrání dítěte z rodiny,*“ odpovídá R8. Ve stejném duchu poté odpovídá i R2, která také zmiňuje problematiku bytových podmínek: „*například to, že česká legislativa je nastavená tak, že bytové podmínky nejsou důvodem k odebrání dítěte z rodiny. Děti často žijí v otrěsných podmínkách, ale samo o sobě to nestačí k tomu, aby změnilo prostředí.*“ R4 odpovídá, že sama působí ve velkém městě, které má dobré zasíťování služeb. Chápe ale, že v menších městech může být právě toto problém, konkrétně třeba v nedostupnosti sociálně aktivizačních službách v obcích a na maloměstech. V čem ale problém spatřuje určitě, je dávkový systém v České republice a také v přístupu úřadů práce. Velkou mezerou je to,

že je absolutní nedostatek odborníků z řad dětské psychiatrie. Jinak žádné zásadní překážky v zákonných postupech a metodikách nevnímá, dodává, že *„pokud každý subjekt zná dobře své kompetence, lze sociální práci v rodině při současném systému dělat efektivně.“* Problém v dávkovém systému v České republice spatřuje také R3. Dle ní je sociální dávkový systém příliš štědrý a členům sociálně znevýhodněných rodin (a nejen jim) se zkrátka nevyplatí pracovat. Překážku v rámci nastavení sociální práce v České republice vidí R6 obecně v tom, jakým způsobem je na orgány sociálně – právní ochrany nahlíženo. Jako velký problém spatřuje dále nedostatek pěstounů. Odpovědi na tyto otázky byly poměrně pestré, mezi opakujícími se vyskytovaly například problematiky dávkového systému a špatně nastavené podmínky pro odebrání dítěte z hlediska financí a bytové situace.

Dvanáctá tazatelská otázka má za cíl zjistit, co pro sociální pracovníky orgánu sociálně – právní ochrany dětí představuje největší dilema při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou. Mezi opakujícími se odpověďmi na tuto otázku jistě vede dilema odebrání či ponechání dítěte v rodině. R4 k tomuto dilematu dodává, že je to těžké hlavně díky tomu, že se jedná o velmi subjektivní věc a každý na ni může nahlížet z jiného úhlu a mít na ni jiný názor. Jednoznačně o tom, že největší dilema je odebrání či ponechání dítěte, hovoří jak R2 tak R8. Úvahy o tom, co je pro dítě v danou situaci nejlepší, jsou velmi složité. Právě pro R6 je těžké najít tu *„mez, kdy je pro dítě ještě prospěšné, aby setrvalo v rodině, a kdy by mu bylo lépe jinde.“* Podobně je na tom i R3, pro kterou je největší dilema *„jak až moc jít s nároky dolů. Jestli může dítě v takových neutěšených podmínkách nadále zůstat v rodině, když i rodiče mají značně sníženou mentální kapacitu, ale na druhou stranu dítě je šťastné, relativně prospívá, je však zanedbané a z pohledu většinové společnosti by takové podmínky byly nepřijatelné.“* Mezi dalšími dilematy byla například odpověď R5, pro které je velmi těžké rozhodování při vyhodnocování potřeb rodiny a následném rozklíčování, co opravdu rodina potřebuje řešit prioritně. R7 při rozhovoru o největším dilematu této práce „zabruslila“ do osobní roviny a přemýšlí nad tím, zda si negativní výsledky brát osobně nebo ne. Řeší tedy, zda za neúspěchem stojí sama ona, nebo je to souhra více věcí najednou. V osobní sféře zůstává i R1: *„největší dilema? Asi jestli dělám maximum, nebo jestli mám pro práci ještě nějaké rezervy, které bych měla využít.“* V těchto odpovědích padlo mnoho stejných názorů, a to ohledně dilematu odebrání či ponechání dítěte v rodině. Několik odpovědí

bylo ovšem poměrně odlišných, a tak i zde je vidět, jak jsou sociální pracovníci individuálními bytostmi, které vnímají situace a problematiky po svém.

Tazatelská otázka číslo třináct ve své první polovině shrnuje pojmy jako je syndrom vyhoření nebo bezvýchodnost, dále zmiňuje i špatný dopad na psychický a fyzický stav. Otázka ve druhé polovině však cílí na zjištění, zda respondentům při práci se sociálně znevýhodněnými rodinami způsobuje něco „těžkou hlavu“ a co to obvykle bývá. „Těžkou hlavou“ jsou myšleny právě jevy vyjmenované v úvodu otázky. Jako první zmíním respondenty R5 a R8, kteří mi sdělili, že nic takového nepozorují a nic jim těžkou hlavu nezpůsobuje. Dalších šest respondentů jmenovali situace a faktory, které na ně jistým způsobem doléhají. R3 hovoří například o tom, že není z delšího hlediska vidět výsledek jejich práce (právě při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou). Na R2 negativně dopadá „*asi to, že vím, v čem děti žijí, ale nevím, zda je pro ně lepší, aby zůstali u rodičů, nebo jim byli odebrány.*“ Stejně tak pro R6 jsou osobně těžké „*celkové podmínky rodiny, v kterých některé děti musí setrávat a nedá se jim pomoci.*“ Poněkud z jiného soudku je problematika, kterou zmiňuje R4, a která ji doslova „*štve a tíží.*“ Jedná se častou nedostupnost azylového bydlení a chybějící krizové lůžka. O tyto služby je totiž velký zájem, a když je potřeba klientům tyto služby zprostředkovat, bývají obsazené. Dalším problémem je neexistence takového typu azylového domu, který by ubytoval celou rodinu pohromadě, bez toho, aniž by muselo dojít k roztržení rodiny a oddělení matky s dětmi od otce. Pokud je potřeba ubytovat celou rodinu, tak obecní byty a komerční podnájemy jsou pro tyto rodiny finančně nebo jinak nedostupné, a zařízení, které by ubytovalo celou rodinu, zkrátka není. R3 kromě již zmíněného uvádí, že ji „*štvou souboje rodičů o dítě a výživné, přitom často jim nejde vůbec o blaho dítěte, ale o to, vyhrát nad tím druhým.*“ Dále respondentku tíží děti, které žijí v nepodnětném prostředí a „*štvou*“ ji lidé, „*co si pořizují děti, a kolikrát nemají prostředky se o ně starat. A těmi prostředky nemyslím jen materiální, ale i duchovní.*“ R1 způsobuje těžkou hlavu laxnost rodiny nebo nadměrné protahování soudních řízení, a také bezmoc, kterou často pociťuje. O bezmoci, bezvýchodnosti a bezradnosti v situacích hovoří i R7. Při těchto odpovědích dva respondenti zmínili, že jim těžkou hlavu při této práci nic nezpůsobuje. Odpovědi dalších šesti respondentů byly poněkud rozdílné, shody bylo možné nalézt pouze u odpovědí týkajících se špatných situací, ve kterých děti a rodiny žijí, a pociťované bezmoci při této práci.

Čtrnáctá tazatelská otázka úzce souvisela s předešlou, třináctou, tazatelskou otázkou. Zanechává-li práce se sociálně znevýhodněnou rodinou pocity uvedené v předchozí otázce, tato otázka měla za cíl zjistit, jak se nejčastěji tyto pocity projevují. Z logiky věci byli R5 a R8 z těchto odpovědí vynecháni, neboť v předešlé otázce odpověděli, že žádné takovéto pocity nezaznamenávají. Zbývající respondenti uvedli širokou škálu projevů. Odpovědi na tuto otázku jsem pomyslně rozdělila na projevy psychické a projevy fyzické:

- a) Do psychických projevů zařazuji odpovědi R7, která uvádí, že o práci a klientech přemýšlí i doma a tím si „tahá“ práci domů. Stejně tak sem řadím i odpověď R6, u kterých se tyto pocity projevují tím, že cítí vnitřní beznaděj. Stejně jako R7 i R3 přemýšlí o práci i doma, navíc se jí v noci zdají o klientech sny. U R4 se projevují tyto pocity jenom „postesknutím,“ k tomu všemu ale navíc dodává, že je potřeba si s těmito věcmi umět poradit a hledat možnosti řešení, ne si jen stěžovat. R1 v rámci psychických projevů zmiňuje stres, pro R2 to je zasmušilá nálada, nemotivovanost k práci, pocity rezignace, neustále se vracející myšlenky a podobně.
- b) V rámci fyzických dopadů je možné zmínit odpověď R1, která hovoří o bolestech hlavy a nechutenství. O bolení hlavy mluví i R2. „*Nebo mě také tlačí žaludek, tak se vždy projevuje můj stres nebo úzkost, nebo co to je,*“ dodává.

Shrnutí DVC 3:

Stejně jako u předešlých dílčích cílů i u tohoto se domnívám, že byl cíl naplněn. Jaké sociální pracovníci vnímají překážky a problémy při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou bylo v rámci poskytnutých odpovědí zjištěno. Pro shrnutí opět uvedu zjištěné informace: Nejtěžší na práci se sociálně znevýhodněnou rodinou je pro mé respondenty špatná motivace klientů k tomu, aby změnilí svůj život k lepšímu, jejich nespolupráce se sociálními pracovníky, zorientování se v prioritách toho, co rodina potřebuje, papírování, lhaní a výmluvy klienta a další. Mezi překážky přicházející ze strany klienta patří negativní postoje klientů a jejich zlehčování problémů, neochota spolupracovat, nedůvěra v orgán sociálně – právní ochrany dětí, výmluvy, nízká motivace a nedodržování dohod. Mezi překážky při práci s touto rodinou, které pramení ze samotného zákona nebo z nastavení sociální práce v naší republice, můžeme řadit nahlížení na orgány sociálně – právní ochrany dětí obecně, nedostatek pěstounů, fakt, že finanční a bytové podmínky nejsou důvodem pro odebrání dítěte z rodiny, zasiťovanost služeb, nedostatek odborníků pedopsychiatrie a další. Jedním z největších

dilemat pro sociální pracovníky je odebrání dětí z rodin a meze, ve které je dobré dítě v těchto rodinách ještě ponechat, a kdy už je lepší ho z rodiny odebrat, dilema, co je nutné řešit prioritně, a zda za špatné výsledky práce odpovídá pracovník, nebo jsou tyto výsledky dané situací obecně. „Těžkou hlavu“ sociálním pracovníkům nejčastěji způsobují podmínky rodiny, ve kterých dítě vyrůstá, také to, že nejsou příliš vidět výsledky práce se sociálně znevýhodněnou rodinou, laxnost rodiny, soudní průtahy, nedostatek azylového bydlení a krizových lůžek a bezmoc a bezvýchodnost v situacích. Tyto pocity se u pracovníků nejčastěji projevují nadměrným přemýšlením o práci, sny, bolestmi hlavy a žaludku, stresem, demotivací a dále. Při komparaci odpovědí jednotlivých pracovníků jsem došla k závěru, že u prvních dvou otázek v této sekci, tedy u tazatelských otázek číslo devět a deset se odpovědi respondentů poměrně shodovaly bez větších odchylek, u zbylých otázek panovala větší pestrost odpovědí a širší škála názorů.

Čtvrtý a poslední dílčí výzkumný cíl (DVC 4) má za cíl *zjistit, co by sociálním pracovníkům pomohlo při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou*. V rámci této části bude analyzována **pomoc při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou**. Co by sociálním pracovníkům pomohlo při této práci bude rozebíráno v tazatelských otázkách číslo 15–16.

Tazatelská otázka číslo patnáct klade za cíl zjistit, co by práci se sociálně znevýhodněnou rodinnou zjednodušilo. Mezi opakujícími se odpověďmi se objevovala problematika přílišné administrativy. Svě o tom ví například R4: *„papírování, to mi zabírá čas, místo toho, abych se opravdu věnovala klientům, tak sepisujeme takových papírů, že jedna návštěva u rodiny znamená kolikrát půl dne práce u počítače.“* S tímto výrokem souhlasí i R3, která podotýká, že administrativy je opravdu hodně. Stejně tak R6 říká, že by jí práci zjednodušilo *„rozhodně méně papírování.“* Další usnadnění práce by přineslo, kdyby klienti, se kterými sociální pracovníci navázali spolupráci, byli více motivovaní. Tento názor zastává R7, R1 i R2. R2 k tomu ještě dodává, že by bylo dobré, kdyby fungovala spolupráce mezi neziskovými organizacemi, organizacemi poskytujícími sociálně aktivizační služby a orgánem sociálně – právní ochrany dětí. Zjednodušení práce by pro R7 přinesl i větší postih pro klienty. Pro R8 by byla práce jednodušší, kdyby klienti, se kterými pracuje, měli vůbec zájem svoji životní situaci změnit k lepšímu a *„kdyby plnili zadané úkoly.“* R5 naopak trápí, že neexistuje jednotný program pro úřady práce a neziskové organizace.

Dle ní se poté pořádně neví, kdo s rodinou pracuje, co s ní řeší, a jak s ní obecně spolupracuje. Kdyby takový program existoval, ulehčilo by ji to práci. Také by se poté služby neposkytovaly „dublovaně,“ a naopak by se poskytlo to, co je zapotřebí. U těchto odpovědí se respondenti vcelku shodovali na tom, že by jim práci ulehčilo, kdyby měli méně administrativy a kdyby klienti byli více motivovaní. Další zjednodušení, které respondenty napadaly, byly poměrně odlišné.

Poslední tazatelská otázka, tedy otázka číslo šestnáct, měla za cíl zjistit, co by bylo potřeba udělat pro to, aby práce se sociálně znevýhodněnými rodinami byla efektivnější. V této otázce rezonovaly odpovědi týkající se potřeby zlepšení systému České republiky. To by dle respondentů přineslo zjednodušení sociální práce. Je potřeba, „*aby byl nastaven systém tak, že si slabší rodiny nebudou dělat děti jen pro peníze z rodičovské dovolené. Protože jim to sice pokryje část nákladů na tři – čtyři roky, ale poté se situace rapidně horší a řešíme průser a ocitáme se v koloběh,*“ podotýká R4. O této problematice, kdy si rodiče pořizují děti, aby měli zajištěný přísun financí, hovoří i R3, pro ni by bylo efektivnější, kdyby byl „*lépe nastaven sociální systém, aby neměli větší příjem z dětí než z práce.*“ Stejně tak R7 vidí efektivitu ve zpřísnění podmínek pro získání dávek státní sociální podpory, „*protože jinak nemáme šanci klienty donutit najít si zaměstnání a zlepšit si rodinnou situaci.*“ Jiný názor na to nemá ani R2, i pro ni větší efektivita spočívá v přehodnocení dávkového systému. „*Rodiny dostávají finanční podporu a nemají motivaci pro to, aby chodily do zaměstnání a finance si zajistily svépomocí. Je to pro ně lehké a bez práce, tak proč by něco měnily.*“ R1 odpovídá, že by zákonodárci měli při tvorbě zákonů přihlížet více na rady odborníků. Po této odpovědi jsem se doptala, v čem konkrétně si myslí, že by to bylo potřeba. Odpovězeno mi bylo, že si to myslí tak obecně. Myslí si, „*že se všichni shodneme, že je zbytečně moc byrokracie. Že se jistý věci zbytečně moc protahují. A tak dále.*“ Tato doplňující otázka, jako všechny ostatní doplňující otázky, není zaznamenána v transformační tabulce otázek, neboť byla položena pouze tomuto respondentovi, jelikož vyplynula ze situace, a žádný další respondent takto tázán nebyl. Další odpovědi se týkají ostatních institucí. R8 odpovídá s nadsázkou ve smyslu toho, že by bylo efektivní, kdyby se zřídily nějaké instituce, ze které by měly rodiny respekt. Protože jak tvrdí, policie České republiky, soudy ani orgán sociálně – právní ochrany dětí, organizacemi, ze kterých by měly respekt, dost často nejsou. Naopak R5 a R6 mluví o institucích z hlediska lepší spolupráce. Efektivní by bylo, „*kdyby byla možnost lepší spolupráce mezi institucemi a organizacemi,*“

odpovídá R5. R6 k tomu dodává, že těmito institucemi jsou právě orgány sociálně – právní ochrany dětí, policie, soudy a neziskové organizace. Bylo by potřebné také zlepšit povědomí veřejnosti o práci „OSPODu,“ a to v rámci osvětové činnosti a preventivních programů na školách. Při těchto odpovědích na otázku větší efektivity se respondenti velmi shodovali, v odpovědích převládaly hlavně fakta týkající se problematiky dávek státní sociální podpory a spolupráce institucí.

Shrnutí DVC 4:

I poslední dílčí cíl byl dle mého mínění splněn, neboť mi respondenti poskytli odpovědi na to, co by jim při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou pomohlo. To, co by jim při práci pomohlo, jsem zjišťovala otázkami, co by jim práci zjednodušilo a co by činilo jejich práci efektivnější. Odpověďmi, co by práci se sociálně znevýhodněnou rodinou zjednodušilo, byla větší motivace u klientů, jejich zájem zlepšit svoji situaci, a hlavně méně úkonů spojených s administrativou. Pro to, aby byla práce s touto klientelou efektivnější, by bylo potřeba přehodnotit dávkový systém České republiky a zajistit lepší spolupráci mezi institucemi a organizacemi, které jsou zainteresované do této konkrétní práce.

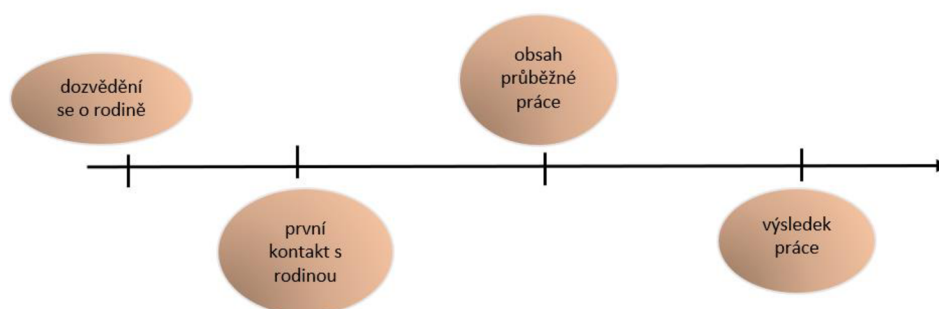
5.7 Shrnutí výzkumného šetření, diskuse

Hlavním výzkumným cílem mého výzkumného šetření bylo *zjistit, jaké jsou praktické aspekty práce sociálního pracovníka orgánu sociálně – právní ochrany dětí se sociálně znevýhodněnými rodinami*. Pro dosažení tohoto cíle byly stanoveny další čtyři dílčí výzkumné cíle, které mi měly pomoci hlavní výzkumný cíl splnit. Výsledky šetření budou v této části stručně shrnuty, více informací je uvedeno v předchozí kapitole.

První dílčí výzkumný cíl měl za úkol *zkoumat, co pro sociální pracovníky znamená oblast sociálního znevýhodnění v rodinách při jejich práci*. Výzkumné šetření v této části (i v těch následujících) bylo provedeno kvalitativní výzkumnou metodou. Pouze u třetí tazatelské otázky, která byla zaměřená na to, jaký podíl z celkové sociální práce zaujímají práce právě se sociálně znevýhodněnými rodinami, jsem si dovolila shrnout výsledky rozhovorů do grafu, neboť odpověďmi na tuto otázku byly v procentech vyjádřené číslice. V této části mi respondenti odpovídali na to, co pro ně sociálně znevýhodněná rodina znamená, jaké jsou charakteristiky dítěte vyrůstajícího v této rodině, kolik času jim zabere

práce s touto rodinou a jaký mají názor na úspěšnost práce se sociálně znevýhodněnou rodinou. Tyto otázky kopírují oblast a význam sociálně znevýhodněné rodiny v práci sociálních pracovníků, proto se domnívám, že díky odpovědím respondentů jsem první dílčí výzkumný cíl naplnila a oblast sociálního znevýhodnění v rodinách při práci sociálních pracovníků byla popsána.

Druhý dílčí výzkumný cíl cílil na zjištění, *jak sociální pracovníci postupují při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou*. Postup sociálních pracovníků při této práci zjišťovaly otázky týkající se způsobu dozvědění se o této rodině, otázky na to, jakým způsobem probíhá první kontakt s rodinou, co vše je obsahem této práce a jaký je výsledek práce se sociálně znevýhodněnou rodinou. Při sestavování otázek do rozhovoru, které by mi pomohly naplnit tento dílčí cíl, jsem si představila takzvaně časovou osu, která by postup práce se sociálně znevýhodněnou rodinou představovala:

Obrázek 4: časová osa práce se sociálně znevýhodněnou rodinou

Analýzou odpovědí respondentů na tyto otázky jsem splnila cíl zjistit postup sociálních pracovníků při této práci. Díky tomu je dle mého naplněn i druhý dílčí výzkumný cíl.

Třetí výzkumný cíl měl za úkol *zjistit, jaké sociální pracovníci vnímají překážky a problémy při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou*. Pro splnění tohoto cíle jsem se doptávala respondentů na to, co je v této práci pro sociální pracovníky nejtěžší, jaké překážky přichází se strany klienta a ze strany české legislativy a z celkového nastavení sociálního systému v našem státě. Dále jsem zjišťovala, co je pro pracovníky v této práci největší dilema, zda mají z určitých situací nebo faktů v jejich práci „těžkou

hlavu“ a jak se tyto jejich pocity projevují. Tyto projevy pocitů jsem poté při analýze odpovědí rozdělila na projevy psychického rázu a projevy mající fyzický dopad. Překážky a problémy při práci s touto rodinou byly popsány, a proto se domnívám, že třetí dílčí cíl byl naplněn taktéž.

Čtvrtý a poslední dílčí cíl měl za cíl *zjistit, co by sociálním pracovníkům pomohlo při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou*. Toto zjištění bylo provedeno skrze dvě tazatelské otázky týkající se toho, co by pracovníkům jejich práci zjednodušilo a toho, co by bylo třeba udělat pro to, aby byla jejich práce efektivnější. Odpovědi jsem na své otázky získala, a proto je dle mého čtvrtý dílčí výzkumný cíl naplněn.

Vzhledem k tomu, že byly naplněny všechny dílčí výzkumné cíle, které jsem si stanovila, se domnívám, že je splněn i hlavní výzkumný cíl, který zní: *zjistit, jaké jsou praktické aspekty práce sociálního pracovníka orgánu sociálně – právní ochrany dětí se sociálně znevýhodněnými rodinami*. Dílčí výzkumné cíle popsaly podobu konkrétní práce sociálních pracovníků se sociálně znevýhodněnou rodinou, její problematiku a její obsah. Na základě těchto faktů je možné říci, že tímto byly popsány i praktické aspekty práce, které jsou stěžejním cílem hlavní výzkumné otázky.

Nad rámec stanovených cílů jsem u všech tazatelských otázek provedla drobnou komparaci odpovědí jednotlivých respondentů a zhodnotila, do jaké míry se jejich odpovědi shodují nebo do jaké míry jsou naopak rozdílné. Tato komparace je uvedena vždy v závěru rozboru jednotlivých otázek v předchozí kapitole.

V rámci rozhovorů byly pokládány další otázky nad rámec těch základních, které byly předem připravené. Tyto otázky byly vyřčeny, pokud si to žádala konkrétní situace. Každému respondentovi tak mohla být položena jiná nadstavbová otázka. Tyto otázky tak nejsou uvedeny v transformační tabulce, ale zmiňuji se o nich při analýze jednotlivých odpovědí. Na základě těchto faktů je možné říci, že se jednalo o polostrukturované rozhovory.

Na závěr tohoto shrnutí výzkumného šetření dodávám krátkou diskusi a vlastní myšlenky o průběhu šetření a o výsledcích mého výzkumu. Ačkoliv ve mně nejprve panovaly obavy, zda mi kvůli pandemické situaci budou rozhovory na pracovištích se sociálními pracovníky umožněny, dokázaly jsme se s polovinou oslovených orgánů sociálně – právní ochrany dětí nakonec domluvit na spolupráci. Rozhovory proběhly velmi hladce a přátelsky. Vzhledem k vlastní praxi v tomto zaměstnání mi jednotlivé

odpovědi respondentů přišly velmi blízké a sama jsem se s mnoha odpověďmi ztotožňovala. V odpovědích jsem tedy nenašla nic, co by mě zásadně překvapilo a podobné odpovědi jsem očekávala ještě před zahájením šetření. Je pro mne tedy příjemným závěrem, že kolegové mají na mnoho věcí podobný náhled. Při komparaci odpovědí jednotlivých respondentů jsem zjistila, že na některé otázky odpovídali respondenti velmi jednotně, ale objevily se i otázky, ve kterých odpovědi představovaly širokou škálu. To přisuzuji tomu, že každý respondent je originál s různě dlouhou praxí, s určitým osobním nastavením, temperamentem, elánem do práce nebo možná již počínajícím vyhořením. Velkou roli také hraje to, v jaké lokalitě se respondentova práce uskutečňuje. Všechny dílčí cíle i hlavní cíl byly dle mého naplněny, protože respondenti dokázali trefně popsat situace, na které jsem se dotazovala.

6 Závěr

Tato diplomová práce, jak již samotný název vypovídá, se zabývá problematikou práce se sociálně znevýhodněnou rodinou z hlediska orgánu sociálně – právní ochrany dětí, a jejím cílem je analyzovat praktické aspekty právě této práce.

V teoretické části diplomové práce je věnovaný prostor tématům týkajících se rodiny, která má v současné době svá zvláštní specifika, ať už se jedná o rodinu zdravou, nebo o rodinu, která se potýká s různými problémy. Téma rodiny je pro tuto práci stěžejní, jelikož se od ní odvíjí vše ostatní. Tato diplomová práce se zaměřuje konkrétně na rodiny, které se potýkají se sociálním znevýhodněním. Právě o sociálním znevýhodněním pojednává další kapitola, která řeší sociální znevýhodnění jakožto obecný pojem, ale zároveň jsou jmenovány i některé typy rodin, které jsou tímto jevem ohroženy. Jednou z nejtěžších variant znevýhodnění je jeho eskalace v sociální vyloučení, v rámci kterého jsou osoby vyloučeny mimo běžný život společnosti. Další kapitola je věnována sociální práci s touto rodinou a postupům, které jsou při této práci často využívány. Tato konkrétní sociální práce s sebou nese mnoho problematik neboli těžkostí, jejichž výčet by byl pravděpodobně nekonečný, neboť se jedná o velmi individuální záležitosti. Pro tuto práci byly vybrány problematiky, o nichž se domnívám, že jsou poměrně časté a zásadní. Jedná se o posuzování životní situace klientů, syndrom vyhoření, který je pro pomáhající profese typický a o dilemata obecně. V poslední řadě se tato práce věnuje orgánu sociálně – právní ochrany dětí, jakožto orgánu, z jehož pohledu je na celou problematiku nahlíženo. V rámci této kapitoly je představeno, co sociálně – právní ochrana dětí znamená, co je její náplní práce, a letmo věnuje i sociálním pracovníkům zaměstnaných v těchto profesích, neboť oni jsou klíčovým faktorem celé sociální práce.

V rámci výzkumné části diplomové práce jsou definovány hlavní i dílčí výzkumné cíle, které jak již bylo zmíněno se zabývají praktickými aspekty práce sociálního pracovníka orgánu sociálně – právní ochrany dětí se sociálně znevýhodněnými rodinami. Pro naplnění tohoto cíle byly stanoveny další čtyři výzkumné cíle. Jako další byla představena metoda výzkumu a technika sběru dat. Výzkum probíhal kvalitativní formou a pro dotazování byly použity polostrukturované rozhovory. Otázky pro rozhovory tak byly předem připravené, ale bylo možné je během samotných rozhovorů s respondenty průběžně doplňovat. Respondenti byli pracovníky orgánu sociálně – právní

ochrany dětí, osloveno bylo několik pracovišť poblíž mého bydliště, a nakonec byla navázána spolupráce se čtyřmi z nich, pocházejících z následujících měst: Kolín, Hradec Králové, Pardubice a Chrudim. Dohromady se tak jednalo o osm respondentů, přičemž z každého města to byli právě dva. V rámci výzkumné části je popsán i průběh sběru dat. Jednotlivé rozhovory a odpovědi byly pro dosažení výsledků pečlivě analyzovány. Z rozhovorů bylo patrné, že v jistých věcech se respondenti velmi shodovali, a naopak v jiných převládala široká škála odpovědí, kterou si zdůvodňují odlišným místem výkonu své profese, odlišnou skladbou klientely a individuálním přístupem k práci. Respondenti popisovali sociálně znevýhodněné rodiny jako ty, které se potýkají s finančními a bytovými problémy a častým nižším intelektem, jejich děti charakterizovali jako zanedbané, opožděné a s různými psychickými problémy. O úspěšnosti práce s touto klientelou mívají názory, že bývá minimální, ale také, že se cíle práce mohou naplnit, pokud se podaří navázat důvěru a jsou-li tyto cíle nastaveny reálně. Díky respondentům bylo zjištěno mnoho dalších zajímavých a užitečných informací, na základě kterých jsem mohla konstatovat, že cíl diplomové práce byl naplněn.

V úplném závěru bych ráda zmínila, že díky zpracování této práce jsem se obohatila o další cenné poznatky, které se mi v rámci své profese jistě do budoucna hodí. Jsem ráda, že jsem se mohla seznámit s názory svých kolegů, které mě v mnoha případech zaujaly, motivovaly, nebo zkrátka jen podpořily v tom, že se mnohé věci v této práci nedějí pouze mně, ale i dalším. Pevně věřím, že tyto informace budou obohacující i dalším osobám, a také věřím, že tato práce může nést poslání o tom, že ačkoliv je sociální práce se sociálně znevýhodněnými rodinami pro někoho téměř neviditelná, nebo nepřinášející požadující výsledky, tak má smysl a je velmi potřebná. Sama tento smysl spatřuji v tom, že ačkoliv ne vždy je možné dosáhnout změny u rodiny jako takové, je možné nabídnout pomoc a jiný úhel pohledu dětem, které v této rodině vyrůstají, a které jednou založí také svoje vlastní rodiny.

Seznam obrázků, grafů a tabulek

Obrázek 1: sociální vyloučení	30
Obrázek 2: sociální vyloučení: mapa ČR	31
Obrázek 3: fáze syndromu vyhoření	50
Tabulka 1: statistická ročenka MPSV	57
Tabulka 2: transformační tabulka.....	62
Tabulka 3: respondenti	65
Graf 1: podíl práce se sociálně znevýhodněnou rodinou	69
Obrázek 4: časová osa práce se sociálně znevýhodněnou rodinou	84

Seznam použité literatury

BECHYŇOVÁ, Věra a KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

BECHYŇOVÁ, Věra. Případové konference. *Praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0181-6.

BERG, I. *Posílení rodiny*. Praha: Portál: 2013. ISBN 978-80-262-0500-5.

CALTOVÁ HEPNAROVÁ, Gabriela. *Sociální znevýhodnění jako determinanta vzdělanostních perspektiv dětí – pohled do rodinného zázemí*. Brno: Paido, 2020. ISBN 978-80-7315-271-0.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN: 08-040-86

FELCMANOVÁ, Lenka a HABROVÁ, Martina. *Katalog podpůrných opatření: dílčí část: pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4655-4.

HAVLÍK, Radomír a KOŤA, Jaroslav. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-635-7.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.

JEKLOVÁ, Marta a REITMAYEROVÁ, Eva. *Syndrom vyhoření*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-74-1.

JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a ŽÁČKOVÁ, Hana. *Dysgrafie: Metody reedukace specifických poruch učení*. 2., rozš. vyd. Praha: D + H, 2009. ISBN 978-80-903869-9-0.

KAJANOVÁ, Alena; DVOŘÁČKOVÁ, Olga a STRÁNSKÝ, Pravoslav. *Metodologie výzkumu v oblasti sociálních věd*. ZSF JU v Českých Budějovicích: Typodesign, 2017. ISBN 978-80-7394-639-5.

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 8. vyd., V SPN vyd. 3. - rozš. a dopl. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7235-446-7.

GG GGGGG G

G

KORBEL, Matouš a LEJSKOVÁ, Zdena. *Včas a spolu: model systému preventivních služeb pro děti a jejich rodiny*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019. Právo na dětství. ISBN 978-80-7421-178-2.

KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-411-3.

KRAUSOVÁ, Lucie a NOVOTNÁ, Věra. *Sociálně – právní ochrana dětí*. Praha: ASPI, a.s., 2006. ISBN 80-7357-214-1.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak neztratit nadšení*. Praha: Grada, 1998. Psychologie pro každého. ISBN 80-7169-551-3.

KUCHAŘOVÁ, Věra a kol. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, 2019. ISBN 978-80-7416-333-3.

LAAN, Geert van der. *Otázky legitimace sociální práce: (pomoc není zboží)*. Albert, 1998. Texty k sociální práci. ISBN 80-85834-41-3.

LAŠEK, Jan; LOUDOVÁ, Irena; VONDROUŠOVÁ, Jindra; KALIBOVÁ, Petra a KVĚTENSKÁ Daniela. *Čtyři pohledy na rodinu*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-531-8.

LOVASOVÁ, Lenka. *Děti a jejich problémy: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2005. ISBN 80-239-4482-7.

MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.

MAROON, Istifan. *Syndrom vyhoření u sociálních pracovníků: teorie, praxe, kazuistiky*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0180-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, Oldřich; KODYMOVÁ, Pavla a KOLÁČKOVÁ, Jana, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7.

MÁTEL, Andrej; SCHAVEL, Milan a MÜHLPACHR, Pavel. *Aplikovaná etika v sociální práci*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. ISBN 978-80-87182-13-0.

MÁTEL, Andrej. *Teorie sociální práce I: sociální práce jako profese, akademická disciplína a vědní obor*. Praha: Grada Publishing, 2019. ISBN 978-80-271-2220-2.

MITCHELL, Eva; HAMPLOVÁ, Dana; KLÍMOVÁ CHALOUPKOVÁ, Jana a KOTÝNKOVÁ Magdalena. *Kdo se (po)stará? dítě mezi rodinou, státem a trhem*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2012. ISBN 978-80-7330-216-0.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-05-9.

MUSIL, Libor. *Ráda bych Vám pomohla, ale--: dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9.

MÜHLPACHR, Pavel (ed.). *Sociální práce jako životní pomoc*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-86633-62-4.

NAVRÁTIL, Pavel. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0.

NAVRÁTIL, Pavel a kol. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8.

NEČASOVÁ, Mirka. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2673-1.

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. 5., rozšířené vydání. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1357-4.

NĚMEC, Zbyněk. *Asistence ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním*. Praha: Nová škola, 2014. ISBN 978-80-903631-9-9.

PEMOVÁ, Terezie a PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.

POKORNÝ, Vratislav; TELCOVÁ, Jana a TOMKO, Anton. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002. ISBN 80-86568-02-4.

PRIEß, Mirriam. *Jak zvládnout syndrom vyhoření: najdete cestu zpátky k sobě*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5394-2.

PROFOUS, Jiří. *Průvodce alkoholovou závislostí: především pro ženy pijících partnerů*. Praha: Galén, 2011. ISBN 978-80-7262-820-9.

Rodina z perspektivy dětí – chudoba jako objektivní a subjektivní problém: (sborník z česko-německo-rakouské konference): Praha 25.-26.5.2004. 1. vyd. Brno: Národní centrum pro rodinu, 2004. ISBN: 80-239-4375-8.

RUSH, Myron D. *Syndrom vyhoření*. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-074-8.

ŘEZNIČEK, Ivo. *Metody sociální práce*. Praha: SLON, 1994. ISBN 80-85850-00-1.

SMUTEK, Martin; SEIBEL, Friedrich W. a TRUHLÁŘOVÁ, Zuzana, ed. *Rizika sociální práce: sborník z konference VII. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 1. až 2. října 2010*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-086-3.

SMUTKOVÁ, Lucie. *Sociální práce s rodinou*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-069-1.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.

SOCIOFACTOR, s.r.o. *Rodina a dítě v kontextu: možnosti prevence, podpory a spolupráce*: výzkumná zpráva. Praha: Nadace Sirius, 2017. ISBN 978-80-906468-2-7.

SÝKOROVÁ, K. *Základy sociologie, filosofie a etiky pro pomáhající profese*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008. ISBN 978-80-7372-323-1.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-27-6.

THELENOVÁ, Kateřina. *Rodina v kontextu sociální práce: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3524-4.

URBAN, David. *Sociální práce s romskými rodinami*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. ISBN 978-80-7422-457-7.

ONDRUŠOVÁ, Zlatica; OLÁH, Michal a VAVREČKOVÁ, Viera. *Rozvojové trendy sociální práce*. Ostrava: Vysoká škola sociálně správní, 2017. ISBN 978-80-87291-22-1.

VOŇKOVÁ, Jiřina a SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016*. 3. přepracované vydání. Praha: proFem, 2016. ISBN 978-80-904564-5-7.

ZELENÁ, Martina a KLÉGROVÁ, Alžběta. *Podpora rodiny*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-67-9.

ZÍKOVÁ, Tereza. *Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele mateřské školy*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2011. ISBN 978-80-261-0052-2.

ONLINE:

Agentura pro sociální začleňování, Člověk v tísni a odbor bezpečnostní politiky MVČR. *Příručka pro sociální integraci* [online]. Praha: Úřad vlády ČR odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách, 2009 [cit. 2022-03-02]. ISBN 978-80-7440-014-8. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/socialni-vyloucení-prirucka-pdf.aspx>

Co se skrývá pod orgánem sociálně právní ochrany dětí? Šance dětem [online]. Praha: Sirius, 2022, 5.4.2016 [cit. 2022-02-18]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/co-se-skrывa-pod-organem-socialne-pravni-ochrany-deti>

ČADA, K. (ed.).2015. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR* (2015). Praha:GAC, spol. s.r.o. [online] [cit.2021-12-12]. Dostupné z: http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/Analýza_socialne_vyloucenych_lokalit_GAC.pdf

ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 31. března 2006, *o sociálních službách*, ve znění pozdějších předpisů. In: Sběrka zákonů ČR, 2006. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 30. prosince 1999, *o sociálně-právní ochraně dětí*, ve znění pozdějších předpisů. In: Sběrka zákonů ČR, 1999. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

ČESKO. Zákon č. 561 ze dne 10. listopadu 2004, *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*, ve znění pozdějších předpisů. In: Sběrka zákonů ČR, 2004. Dostupný také z: [561/2004 Sb. Školský zákon \(zakonyprolidi.cz\)](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/561/2004_Sb._Školský_zákon)

Quality of life: Find out more about the well-being of Europeans. Eurostat: your key to European statistics [online]. The European Union, ©1995-2022 [cit. 2022-02-26]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/qol/index_en.html

HALFAROVÁ, K. 2015. *Dotazník funkčnosti rodiny v ČR (výsledky průzkumu)*. [online] [cit.2022-01-02]. Dostupné z: <https://dotaznik-funkcnosti-rodiny-v.vyplnto.cz>.

JANEBOVÁ, Radka a Martin SMUTEK. *Posuzování životní situace v sociální práci* [online]. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008 [cit. 2022-03-02]. ISBN 978-80-7041-419-4. Dostupné z: https://prohuman.sk/files/Sbornik_Posuzovani_zivotni_situace_2008.pdf

Legislativa a systém sociálně-právní ochrany: Co znamená, když se řekne sociálně – právní ochrana dětí? Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Praha: MPSV ČR [cit. 2022-02-18]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany>

Manuál k případovým konferencím [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011 [cit. 2022-03-02]. ISBN 978-80-7421-038-9. Dostupné z:

<http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/manual-k-pripadovym-konferencim.pdf>

Metodické doporučení MPSV č. 9. MPSV [online].2009. [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-9.pdf/ba7a119a-a609-3383-dbaa-76ee24b356ee

Metody a nástroje: Metody a nástroje v SPOD. Právo na dětství [online]. Praha: MPSV, © 2013 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/odbornici/metody-a-nastroje/>

Sama doma. Česká televize [online]. Česká televize, 1996, 5. května 2015 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1148499747-sama-doma/215562220600065/>

Sociální pracovník ve zdravotnictví/zdravotně sociální pracovník. Sociální práce [online]. Brno: časopis Sociální práce, © 2020, 6. 10. 2020 [cit. 2022-02-27]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/socialni-pracovnik-ve-zdravotnictvi-zdravotne-socialni-pracovnik/>

Tak snadno se to nepozná: Víte, jak odhalit týrání dětí. Není lehké poznat dítě v nouzi, přesto vaše všímavost může změnit vše. SOS dětské vesničky [online]. Praha: SOS dětské vesničky [cit. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://www.sos-vesnicky.cz/tak-snadno-se-to-nepozna/>

Věstník vlády pro orgány krajů a orgány obcí – rok 2013: Částka 5/2013. Ministerstvo vnitra České republiky [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, © 2021, 12.3.2013 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/vestnik-vlady-pro-organy-kraju-a-organy-obci-rok-2013.aspx>

What is Social Work?. Social work license map [online]. Lanham, USA: 2U, © 2U Inc. 2022 [cit. 2022-03-06]. Dostupné z: <https://socialworklicensemap.com/become-a-social-worker/what-is-social-work/>

Přílohy

Příloha A: formulář základní vyhodnocení situace dítěte	36
Příloha B: formulář rodičovská odpovědnost	36
Příloha C: individuální plán ochrany dítěte	37
Příloha D: ukázka rozhovoru s respondentem	70
Příloha E: formulář podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny.....	71

Příloha A:

ZÁZNAM O ZÁKLADNÍM VYHODNOCENÍ SITUACE DÍTĚTE

Základní identifikační údaje a podrobnosti k dítěti	
Jméno a příjmení dítěte:	
Rodné číslo/datum narození:	
Identifikační číslo případu:	
Datum zpracování:	
Adresa trvalého pobytu:	
Adresa faktického pobytu:	
Matka dítěte – jméno a příjmení, dat. narození, kontakt:	
Otec dítěte jméno a příjmení, dat. narození, kontakt:	

Posouzení naléhavosti případu				
Případ byl posouzen jako naléhavý:*	ANO		NE	x
Pokud byl případ posouzen, jako naléhavý, vyplňte následující:				
Míra ohrožení dítěte:*	Zdůvodnění:			
Vysoká míra ohrožení – naléhavý případ				
Střední míra ohrožení				
Nízká míra ohrožení				

*zaškrtněte „x“

Základní vyhodnocení situace dítěte

Situace:	X
Dítě se nachází bez péče dospělé osoby (rodiče zemřeli, zmizeli,.....)	
Rodiče neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti	
Rodiče nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti	
Dítě bylo svěřeno do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěření dítěte do její výchovy;	
Dítě vede zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbává školní docházku, nepracuje, i když nemá dostatečný zdroj obživy, požívá alkohol nebo návykové látky, je ohroženo závislostí, žíví se prostitucí, spáchalo trestný čin nebo jde o dítě mladší než patnáct let, spáchalo čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchá přestupky podle zákona upravujícího přestupky nebo jinak ohrožuje občanské soužití;	
Dítě, které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte	
Na dítěti byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu	
Dítě je na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umístováno do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jeho umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;	
Dítě je ohrožováno násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;	

Dítě je žadatelem o udělení mezinárodní ochrany, azylantem nebo osobou požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území České republiky nachází bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jeho výchovu;	
Bylo přijato oznámení o přijetí dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	
Bylo přijato oznámení poskytovatele zdravotních služeb	
Bylo přijato oznámení od fyzické osoby o tom, že dítě bylo předáno do péče budoucímu osvojiteli	
Bylo přijato oznámení zastupitelského úřadu České republiky	
Bylo přijato rozhodnutí soudu o jmenování obecního úřadu obce s rozšířenou působností poručníkem a rozhodnutí soudu, popřípadě správního orgánu nebo státního zastupitelství o ustanovení obecního úřadu obce s rozšířenou působností opatrovníkem	
Bylo přijato rozhodnutí o zahájení trestního stíhání proti mladistvému nebo zahájení řízení o uložení opatření dítěti mladšímu 15 let, které se dopustilo činu jinak trestného	
Bylo přijato vyrozumění o zahájení přestupkového řízení proti mladistvému, jde-li o opakované nebo soustavné páchaní přestupků mladistvým	
Bylo přijato rozhodnutí o zahájení trestního stíhání pro trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění spáchaný na dítěti	
Byl přijat úřední záznam Policie České republiky o provedení vykazání ze společného obydlí, ve kterém žije nezletilá osoba	
Bylo přijato oznámení obecního úřadu o přijetí opatření k ochraně dítěte, které se ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče nebo jehož život, příznivý vývoj nebo jiný důležitý zájem jsou vážně ohroženy nebo narušeny	
Došlo k postoupení spisové dokumentace jiným obecním úřadem obce s rozšířenou působností z důvodu změny místní příslušnosti	
OSPOD byl jmenován jako kolizní opatrovník	
Nahlášení jednorázové události (opilé dítě, krádež v obchodě, přestupek, oznámení školy, záznam o události s účastí dítěte,...)	
Poskytnutí poradenství (rodičům, dětem a dalším osobám), sledování nepříznivých vlivů na dítě,...	
Vydávání potvrzení (na žádost úřadů, rodičů,...)	

*zaškrtněte „x“

Vyplnit vždy: Popis zjištěných skutečností (dítě, rodič, prostředí), zdůvodnění.

Závěr:	X
Jedná se o dítě dle §6 ZSPOD. Je založen spis OM, vzniká důvod pro podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny včetně tvorby IPOD.	
Jedná se o dítě dle §6 ZSPOD. Je založen spis NOM, je třeba vyžádat od místně příslušného OSPOD podrobné vyhodnocení a IPOD.	
Byla posouzena situace nezletilého a rodiny. Bylo zjištěno, že se nejedná o dítě ohrožené dle § 6 zákona č. 359/99 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů. Aktuálně není založen důvod pro podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny včetně tvorby IPOD. Je potřeba založit spis OM.	
Byla posouzena situace nezletilého a rodiny, není důvod pro založení spisu OM/NOM.	

V ..... dne: .....

Podpis koordinátora případu:

Příloha B:

Poučení zákonného zástupce dítěte o rodičovské odpovědnosti *ORGÁNEM SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ (OSPOD)*

RODIČOVSKÁ ODPOVĚDNOST (zákon č. 89/2012, občanský zákoník)

- ❖ Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče ve vzájemné shodě a v souladu se zájmy dítěte.
- ❖ Zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.
- ❖ **Rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dítěte. Mají být všestranně příkladem svým dětem, zejména pokud se jedná o způsob života a chování v rodině.**
- ❖ Výchovné prostředky lze použít pouze v podobě a míře, která je přiměřená okolnostem, neohrožuje zdraví dítěte ani jeho rozvoj a nedotýká se lidské důstojnosti dítěte.
- ❖ Nežijí-li spolu rodiče nezletilého dítěte, které není plně svéprávné, a nedohodnou-li se o úpravě péče o takové dítě, rozhodne o ní i bez návrhu soud.

PRÁVA A POVINNOSTI RODIČŮ (zákon č. 359/1999 Sb. a předpisy související)

- Při výkonu svých práv a povinností požádat o pomoc OSPOD nebo jiný příslušný orgán.
- V případě zájmu dítěte spolupracovat s OSPOD, předložit na vyžádání listiny a další doklady a poskytnout nezbytné informace potřebné pro výkon sociálně-právní ochrany dětí.
- Umožnit zaměstnanci OSPOD návštěvu v obydlí nebo jiném prostředí, kde dítě žije.
- Dostavovat se na výzvu k jednání s OSPOD.

PRÁVA A POVINNOSTI DÍTĚTE (zákon č. 89/2012, občanský zákoník)

- ❖ Dbát svých rodičů, tj. své rodiče ctít a respektovat.
- ❖ Dokud se dítě nestane svéprávným, mají rodiče právo usměrňovat své dítě výchovnými opatřeními, jak to odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku. Dítě je povinno se těmto opatřením podřídit.
- ❖ Právo na péči obou rodičů a pravidelný styk s nimi, znát svůj biologický původ a své rodiče.
- ❖ Získávat potřebné informace, svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím, která se týkají podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v řízeních, kde se o těchto záležitostech rozhoduje (a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu).
- ❖ Právo požádat OSPOD, školská zařízení, zdravotnická zařízení a pověřené osoby o pomoc při ochraně svého života, zdraví a dalších svých práv (a to i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu).
- ❖ Podílet se na péči o chod rodinné domácnosti vlastní prací, popřípadě peněžitými příspěvky, má-li vlastní příjem, anebo oběma způsoby.

OPATŘENÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY V ZÁJMU DÍTĚTE (zákon č. 359/1999 Sb. a předpisy související)

1) výchovná opatření, která mohou být uložena obecním úřadem s rozšířenou působností nebo soudem

- napomenutí
- dohled
- omezení
- povinnost dítěte či rodičů využít odbornou poradenskou pomoc

2) výchovné opatření, které může být uloženo výhradně soudem

- dočasné odejmutí dítě z péče rodičů a nařízení pobytu ve středisku výchovné péče, v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, v zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo v domově pro osoby se zdravotním postižením

3) opatření, jimiž může soud změnit v zájmu dítěte způsob nebo rozsah rodičovské odpovědnosti

- pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti
- omezení rodičovské odpovědnosti
- zbavení rodičovské odpovědnosti
- svěření dítěte do péče - jiné fyzické osoby, do předpěstounské péče, do pěstounské péče, do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
- nařízení ústavní výchovy nad dítětem

4) **PODÁVAT NÁVRHY SOUDU dle ust. § 14 zák. č. 359/1999. Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**

Každý je oprávněn upozornit rodiče na závadové chování jejich dětí;

Každý je oprávněn upozornit OSPOD na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti;

Každý je oprávněn upozornit soud na záležitosti týkající se výchovy a péče o nezletilé.

OSPOD je povinen zachovat anonymitu oznamovatele.

PŘÁVA A POVINNOSTI OSPOD (zákon č. 359/1999 Sb. a předpisy související)

- + poskytnout ohroženému dítěti potřebnou pomoc
  - + v zájmu ochrany a pomoci dítěti nebo rodině podat k soudu návrh nebo podnět k zahájení potřebného soudního řízení
  - + projednat s rodiči odstranění nedostatků ve výchově a s dítětem nedostatky v jeho chování
  - + na žádost rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu poskytnout nebo zprostředkovat poradenství při uplatňování nároků dítěte
  - + sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a činit opatření k jejich omezení
- poskytnout pomoc rodičům po umístění jejich dítěte do zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (např. pomoc při uspořádání rodinných poměrů tak, aby umožnily návrat dítěte do rodiny)
- + na vyžádání poskytnout potřebné údaje soudu, orgánům činným v trestním řízení, správnímu orgánu, orgánu sociálního zabezpečení a státní sociální podpory, státnímu zastupitelství, krajskému úřadu, probační a mediační službě a též pověřené osobě k výkonu SPOD
  - + vést evidenci a spisovou dokumentaci dětí, jimž je poskytována sociálně-právní ochrana
  - + zpracovávat vyžádané osobní údaje v rozsahu potřebném pro zajištění sociálně-právní ochrany, a to i takové, které jsou zvláštním předpisem (zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění (pozdějších předpisů) označeny jako citlivé
  - + zaměstnanci OSPOD jsou povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, se kterými se při výkonu sociálně právní ochrany seznámili (výjimkou je výše uvedená povinnost poskytovat údaje potřebné soudu, orgánům činným v trestním řízení...)
  - + uskutečnit opatření sociálně-právní ochrany vyplývající z vyhodnocení situace dítěte a individuálního plánu ochrany dítěte
  - + navštěvovat dítě v obydlí, kde žije, zjišťovat v místě bydliště dítěte, ve školském zařízení, zdravotnickém zařízení, v zaměstnání nebo v jiném prostředí, kde se dítě zdržuje, jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu o dítě pečují, v jakých sociálních podmínkách dítě žije a jak se dítě chová a pořizovat obrázkové snímky a obrazové a zvukové záznamy dítěte a prostředí, v němž žije
  - + požadovat sdělení informací potřebných k výkonu sociálně právní ochrany od státních orgánů, zaměstnavatelů, právnických osob, fyzických osob, poskytovatelů sociálních služeb ...
  - + rozhodnout o zamítnutí písemné žádosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte o nahlédnutí do vedené spisové dokumentace, pokud by to nebylo v rozporu se zájmy dítěte
  - + **požadovat po rodičích nebo jiných osobách odpovědných za výchovu jejich povinnosti:**
    - spolupracovat s OSPOD při ochraně zájmů a práv dítěte
    - předložit na vyžádání listiny a další doklady a poskytnout nezbytné informace potřebné pro výkon sociálně-právní ochrany
    - umožnit zaměstnanci OSPOD návštěvu v obydlí nebo jiném prostředí, kde dítě žije
    - dostavovat se na výzvu k jednání s OSPOD

S odkazem na výše uvedené OSPOD upozorňuje v souladu s § 53 odst. 2 a 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, na povinnost rodičů či rodiče nezletilých dětí spolupracovat s orgánem sociálně-právní ochrany při ochraně zájmů a práv dítěte.

V případě nespolupráce rodiče, může OSPOD v souladu s § 53 odst. 2 písm. a) až c) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, rodiči uložit pořádkovou pokutu až do výše 20.000 Kč, a to i opakovaně.

Svým podpisem potvrzuji, že výše uvedenému poučení jsem plně porozuměl/porozuměla.

Příloha C:

Individuální plán ochrany dítěte	
Identifikační číslo případu:	Datum zpracování:
Jméno a příjmení dítěte:	

<i>Příčiny ohrožení dítěte a důvody zahájení sociálně-právní ochrany</i>

1	Cíl:			
Kroky vedoucí k naplnění cíle:		Odpovědné osoby:	Termín realizace do:	Zhodnocení kroků:
1)				Splněn* Nesplněn*
2)				Splněn* Nesplněn*
3)				
4)				Splněn* Nesplněn*
Zhodnocení cíle (např. jakým způsobem bylo dosaženo/nedosaženo stanoveného cíle, z jakého důvodu je třeba nesplněný cíl zrevidovat/přehodnotit,...):				

2	Cíl:			
Kroky vedoucí k naplnění cíle:		Odpovědné osoby:	Termín realizace:	Zhodnocení kroků:
1)				Splněn* Nesplněn*
2)				Splněn* Nesplněn*
3)				Splněn* Nesplněn*
Zhodnocení cíle (např. jakým způsobem bylo dosaženo/nedosaženo stanoveného cíle, z jakého důvodu je třeba nesplněný cíl zrevidovat/přehodnotit,...):				

3	Cíl:			
Kroky vedoucí k naplnění cíle:		Odpovědné osoby:	Termín realizace:	Zhodnocení kroků:
1)				Splněn* Nesplněn*
2)				Splněn* Nesplněn*
3)				Splněn* Nesplněn*
Zhodnocení cíle (např. jakým způsobem bylo dosaženo/nedosaženo stanoveného cíle, z jakého důvodu je třeba nesplněný cíl zrevidovat/přehodnotit,...):				

--

* zakroužkujte potřebné

<i>Termín stanovený pro přehodnocení plánu</i>	
<i>Vyjádření:</i>	
<i>Vyjádření dítěte k dohodnutým opatřením</i>	
<i>Vyjádření rodiče, osoby odpovědné za výchovu dítěte k dohodnutým opatřením</i>	

<i>Zpracoval/a:</i>
<i>Jméno:</i> _____ <i>podpis</i>

<i>Byl/a seznámen/a s obsahem:</i>	<i>Datum a podpis:</i>
<i>Matka</i>	
<i>Otec</i>	
<i>Dítě</i>	

Příloha D:

Ukázka rozhovoru s respondentem R2:

Autorka: *Dobrý den, děkuji Vám za ochotu a Váš čas pro tento rozhovor. Mé jméno je Nikola Vavroušková, jsem Vaše kolegyně v oboru, momentálně tedy na mateřské dovolené, a studuji v Hradci Králové magistra v oboru sociální pedagogika. Tento rozhovor bude sloužit právě k dokončení tohoto studia, protože bude součástí mého výzkumného šetření v diplomové práci. Moje práce nese název Problematika práce se sociálně znevýhodněnou rodinou z hlediska orgánu sociálně – právní ochrany dětí a jak už samotný název vypovídá, tento rozhovor se bude týkat práce se sociálně znevýhodněnou rodinou. Určitě Vás mohu ujistit, že Vaše odpovědi budou zcela anonymní. Pokud budete souhlasit, abychom se mohly plně věnovat rozhovoru a nemusela jsem si zapisovat Vaše odpovědi, ráda bych si rozhovor nahrála na svůj telefon a zpracovala Vaše odpovědi až posléze.*

Respondentka: *V tom nevidím problém, souhlasím.*

Autorka: *Děkuji, přejdeme tedy hned k první otázce, abych Vás zbytečně nezdržovala od práce. Co pro Vás znamená pojem sociálně znevýhodněná rodina, čili jaké rodiny dle Vás do něj spadají?*

Respondentka: *Rodina s nedostatkem financí, rodiče většinou nepracují a mají nízký sociální status.*

Autorka: *Děkuji Vám, druhá otázka: Jaké bývají charakteristiky dítěte, které vyrůstá v sociálně znevýhodněné rodině?*

Respondentka: *No .... někdy to jsou děti utáplé, jindy jsou to naopak sígři. Vizualně působí spíše zanedbanějším dojmem, nosí obnošené starší oblečení, ve škole jsou spíš podprůměrní, protože je rodiče ve školní přípravě příliš nepodporují nebo jim ani nemohou pomoci, protože na učivo nestačí.*

Autorka: *Děkuji. Tušíte, jaký podíl z celkové práce pro Vás přibližně představuje práce se sociálně znevýhodněnou rodinou?*

Respondentka: *Většinou polovinu času.*

Autorka: *Jaký je Váš osobní názor na to, zda vůbec existuje úspěšnost při práci s touto klientelou?*

Respondentka: *To hodně záleží na tom, jaké cíle si nastavíme. Je potřeba si klást reálné cíle a počítat s tím, že taková rodina nejspíš nikdy nebude fungovat tak, jak rodiny běžné, jestli se to takto dá říct. Pokud si nastavíme ty reálné cíle, práce úspěšná být může. Ale je pravda, že často to celé nikam nevede.*

Autorka: *Děkuji za názor. Přesuneme se k páté otázce. Jakým způsobem se orgán sociálně – právní ochrany dětí dozvídá o sociálně znevýhodněné rodině?*

Respondentka: *Je to různé, kolikrát je to na anonymního oznámení základě, někdy dá vědět škola, policie a podobně.*

Autorka: *Jak poté probíhá první kontakt se sociálně znevýhodněnou rodinou?*

Respondentka: *Podle závažnosti situace a podle typu situace. Buď jedeme na sociální šetření hlášené nebo nehlášené, nebo si rodiče zveme na OSPOD.*

Autorka: *Děkuji za odpověď. Co vše je obsahem průběžné práce se sociálně znevýhodněnou rodinou?*

Respondentka: *Je to hlavně monitoring, základní vyhodnocení, popřípadě podrobné vyhodnocení a sestavení IPODU, návštěvy v rodině, dotazování se na rodinu a hlavně děti u institucí jako je škola, lékař.*

Autorka: *Super. Přesuneme se na další otázku, jaký je obvyklý výsledek práce se sociálně znevýhodněnou rodinou?*

Respondentka: *Většinou je to zdlouhavá nekončící práce. někdy se děti vyhodnotí již jako neohrožené, protože se podařilo podchytit rizikové faktory a buď se práce ukončí, nebo se vede jen poradenství. Většinou ale problémy přetrvávají a víme, že s tím nic neuděláme. Tyhle rodiny mívají tolik problémů, že jen co se vyřeší jeden, objeví se druhý.*

Autorka: *Co je dle Vás nejtěžší na práci se sociálně znevýhodněnou rodinou?*

Respondentka: *To, že se práce může mnohdy jevit jako zbytečná nebo taky to, že klienti nemají motivaci něco změnit.*

Autorka: *Děkuji. Nyní se zaměříme na překážky při práci. Začneme tím, jaké překážky při práci přichází nejčastěji ze strany klienta?*

Respondentka: *Hlavně asi to, že klienti často nespolupracují, nejsou motivováni a nechtějí změnu.*

Autorka: *Nyní ještě jednou o překážkách, jaké vnímáte překážky při práci se sociálně znevýhodněnou rodinou, které pramení ze samotného zákona nebo z celkového nastavení sociální práce v České republice?*

Respondentka: *Například to, že česká legislativa je nastavená tak, že bytové podmínky nejsou důvodem k odebrání dítěte z rodiny. Děti často žijí v otřesných podmínkách, ale samo o sobě to nestačí k tomu, aby změnilo prostředí.*

Autorka: *Co pro Vás představuje největší dilema při této práci?*

Respondentka: *Ponechat dítě z rodiny nebo ho odebrat.*

Autorka: *Je to pro vás velmi těžké rozhodnutí?*

Respondentka: *Ano. Je to hodně ošemetné. Člověk ví, že tím dítěti i rodině radikálně zasáhne do života a hlavně, že ta změna se s nimi ponese na celý život. A v tu chvíli vlastně nikdy stoprocentně nevíte, jestli to rozhodnutí bylo správné. Nebo alespoň většinou, protože ty děti často chtějí zůstat s rodiči, ačkoliv my dobře víme, že u nich strádají. Je to*

těžké. Hlavně je to velká zodpovědnost a člověk je při téhle práci vždy jednou nohou v kriminále.

Autorka: *Děkuji za odpověď. Dopad na psychický či fyzický stav, bezvýhodnost, syndrom vyhoření. Tyto pojmy se často objevují u pomáhajících profesí. Pokud Vám něco při práci s těmito rodinami způsobuje těžkou hlavu, co to obvykle bývá?*

Respondentka: *Asi právě to, že vím, v čem děti žijí, ale nevím, zda je pro ně lepší, aby zůstali u rodičů, nebo jim byli odebrány.*

Autorka: *Pokud tato práce ve Vás zanechává pocity uvedené v předchozí otázce, jak se nejčastěji projevují?*

Respondentka: *No, jak kdy. Většinou na to neustále musím myslet, mám zasmušilou náladu, nejsem motivována k další práci, trochu rezignuji, bolí mě hlava a podobně. Nebo mě také tlačí žaludek, tak se vždy projevuje můj stres nebo úzkost, nebo co to je.*

Autorka: *Děkuji za odpověď. Co by Vám práci se sociálně znevýhodněnou rodinou zjednodušilo?*

Respondentka: *Větší motivovanost klientů, fungování spolupráce mezi neziskovkami, SASkami a OSPODem.*

Autorka: *Co by bylo potřeba udělat pro to, aby práce se sociálně znevýhodněnými rodinami byla efektivnější?*

Respondentka: *V první řadě přehodnotit dávkový systém v ČR. Rodiny dostávají finanční podporu a nemají motivaci pro to, aby chodily do zaměstnání a finance si zajistily svépomocí. Je to pro ně lehké a bez práce, tak proč by něco měnily.*

Autorka: *Super. Tak touto Vaší odpovědí jsme na konci našeho rozhovoru, mockrát Vám za něj ještě jednou děkuji, jak jsem již uvedla na začátku, odpovědi budou anonymní a budou sloužit pouze pro účely mé diplomové práce.*

Respondentka: *Také Vám děkuji, hodně štěstí a na shledanou.*

Příloha E:**Záznam o podrobném vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny**

Identifikační údaje a podrobnosti k dítěti		
Identifikační číslo případu:		Datum přijetí do péče:
		Datum zpracování:
Jméno a příjmení:		
Datum narození:	Rodné číslo:	Pohlaví:
Adresa trvalého pobytu:		
Adresa faktického pobytu:		
Telefon:		E-mail:

Podrobnosti o rodičích		
Jméno a příjmení matky:		Rodné příjmení:
Datum narození:		Rodné číslo:
Adresa trvalá:		
Adresa faktická:		
Kontaktní telefon:		E-mail:
Jméno a příjmení otce:		
Datum narození:		Rodné číslo:
Adresa trvalá:		
Kontaktní telefon:		E-mail:
Rodičovská odpovědnost: ANO		
Jiné důležité informace ohledně rodičů:		

Sourozenci:		
Podrobnosti o jiných fyz. osobách odpovědných za výchovu, důležité osoby v okolí dítěte		
Jméno:		
Vztah k dítěti:		
Adresa:		
Telefon:		E-mail:
Jiné důležité informace:		

Příčiny ohrožení dítěte a důvody zahájení sociálně-právní ochrany (důvody pro zpracování vyhodnocení)		

Instituce a další odborníci pracující s dítětem	
Praktický lékař:	Telefon:
Odborný lékař:	Telefon:
Mš/Zš/Sš:	Telefon:
NNO:	Telefon:
Instituce:	Telefon:
Instituce:	Telefon:
Instituce:	Telefon:
Instituce:	Telefon:
Jiné důležité informace:	
Vývojové potřeby dítěte	
Zdraví:	

Učení se:
Emoční vývoj a chování:
Rodinné a sociální vztahy:
Identita a sociální prezentace:
Samostatnost a sebeobsluha:

Rodičovská kapacita
Základní péče:
Zajištění bezpečí a ochrany:
Citová vřelost:
Stimulace a podněty:
Vedení a hranice:
Stabilita:

Rodina a prostředí
Rodinná historie a fungování rodiny:
Širší rodina:
Bydlení:
Zaměstnání a finance:

Analýza situace a potřeb dítěte
Potřeby dítěte:
1)
2)
3)
Ochranné faktory:
➤
Rizikové faktory:
➤
Rodičovské dovednosti: